

1^e Pietersburgstraat

**Jeugd in Transvaalkwartier
Den Haag, 1953-1973**

Jos van den Berg

1ste Pietersburgstraat 88
Jeugd in Transvaalkwartier, Den Haag, 1953-1973

Jos van den Berg

voor Fara, 2006

Colofon

Uitgave: Jos van den Berg, 2006
Eindredactie: Monique Schlösser
Vormgeving: Cisenzo, Nootdorp
Foto's uit archief Jos van den Berg
Druk: Stimuka, Rijswijk
www.josvandenbergh.nl

Ouders

Roelof van den Berg *Apeldoorn, 29 april 1913, overleden 1983*

Aleida van den Berg-Put *Apeldoorn, 10 juni 1916, overleden 2003*

Kinderen

Dicky (Dirkje) *Apeldoorn, 21 april 1940, overleden 2010*

Tiny (Trijntje) *Apeldoorn, 19 juni 1941*

Henk (Hendrik) *Apeldoorn, 14 mei 1943*

Jos (Johannes Bernardus) *Apeldoorn, 25 november 1948*

Roelie (Roelfina Aleida) *Apeldoorn, 3 november 1949*

Grootouders

Hendrik van den Berg *Apeldoorn, 1884-1960*

Dirkje Van den Berg-Paul *Apeldoorn, 1880-1956*

Johannes Bernardus Put *Apeldoorn, 1888-1959*

Trijntje Put-van den Burg *Apeldoorn, 1898-1970*

Sloop van een straat, 2006

Het is juli 2006. Ik rijd door het Haagse Transvaalkwartier en besluit te gaan kijken naar mijn oude woonhuis op de hoek van de 1ste Pietersburgstraat en de Delagoastraat. Een trieste aanblik. De huizen zijn dichtgetimmerd. IJzeren hekken staan aan het begin en eind van de 1ste Pietersburgstraat; een sloopbedrijf is bezig om hout en andere materialen uit de huizen te verwijderen. De straat ligt bezaaid. Binnenkort gaat de kogel er doorheen. Als ik daar zo sta, schuift er een schuit herinneringen voorbij. Aan de buurt, de straat, de mensen, aan ons woonhuis tweehoog, 1ste Pietersburgstraat 88.

Van Apeldoorn naar Den Haag

Wij kwamen er wonen op 1 februari 1953, precies de dag na de verschrikkelijke nacht van de watersnoodramp die het westen van Nederland teisterde. De achterblijvende familie in Apeldoorn hoorde van de gigantische ramp via de radio en dacht minstens dat wij mede ten onder waren gegaan. Een verlossend telefoontje vanuit een telefooncel bracht de gemoederen tot rust.

Transportbedrijf in Apeldoorn

Mijn vader Roelof van den Berg werkte aanvankelijk in het transportbedrijf van mijn grootvader Hendrik in Apeldoorn. Hij begon met paard en wagen. Toen de eerste vrachtwagens verschenen in de beginjaren '30 van de vorige eeuw, werd zo'n monster, eerst een Chevrolet en later een International met kenteken M-50796 (waarbij de M voor de provincie Gelderland stond), aangeschaft. Mijn vader moest een rondje om de kerk rijden en verkreeg op die manier zijn rijbewijs. Meteen maar alle categorieën. Niks examen. Hij werd met zijn broer Maas min of meer door het bedrijf geannexeerd. Hard werken. In de crisisjaren waren de lonen laag en de concurrentie hevig. Er viel nog wat te verdienen in het transport van steen. Opa had een contract met Alba in Beekbergen, fabrikant van kalkzandsteen. Bij de fabriek werd de wagen met de hand opgegooid, bij aflevering gingen de stenen weer door dezelfde handen. Duizenden, duizenden stenen, slopend werk. Temeer daar de auto's in die tijd nog niet zo betrouwbaar waren als nu. Wanneer 's avonds laat binnengereden werd op de Kaijersdijk, waar mijn opa en oma woonden en aan huis

het transportbedrijf hadden, moest er onderhoud worden gepleegd. Dat betekende nog uren sleutelen om de boel weer voor de volgende dag paraat te hebben. De Kaijersdijk was toen nog een landelijke weg aan de buitenkant van Apeldoorn. Mijn grootouders bewoonden het laatste huis, omringd door weilanden, tuinen en vruchtbomen. Nu allemaal opgeslokt door het grote industrieterrein Kaijersdijk. Als onderscheid met de grootouders van mijn moeders kant in Apeldoorn noemden wij hen opa en opoe Kaijersdijk. Opa en opoe Put van moeders kant woonden aan de andere kant in Apeldoorn, aan de 1ste Sluisweg. Hij was smid en menigmaal heb ik moeten vernemen dat die prachtige smeedijzeren hekken van paleis Het Loo van zijn hand waren. Mijn moeder had een vijf jaar jongere zuster, Dirkje.

In de oorlog werd het transportbedrijf Van den Berg door de Duitsers gevorderd en daarna heeft opa Kaijersdijk het bedrijf niet opnieuw van de grond getild. Mijn vader werd chauffeur bij Van Gend&Loos in Apeldoorn, zijn broer Maas chauffeur bij de papierfabriek Van Gelder&Zn. De andere broers Kees en Aart hadden technische functies bij de Radiodistributie, later de PTT. De jongste, zus Nans, was thuis. In het begin van de vijftiger jaren werd mijn vader overgeplaatst naar een vestiging van Van Gend&Loos in Den Haag. Hij ging op kamers bij een hospita aan een van de grachten. Mijn moeder bleef met de vijf kinderen achter in Apeldoorn. Wij woonden aan de Scheperweg 1 in het charmante Scheperdorp, ook wel het rode dorp genoemd. Kleine huizen met rode dakpannen.

Het werd typisch een weekendhuwelijk. Op zaterdagmiddag kwam mijn vader per trein naar Apeldoorn en op zondagavond stond hij weer met zijn gewassen kleren klaar om af te reizen naar Den Haag. Deze situatie heeft zo een jaar geduurd, tot mijn moeder er meer dan genoeg van kreeg. Uit de verhalen van mijn vader bleek dat hij de jonge hospita dusdanig aardig vond, dat mijn moeder de zaak niet geheel vertrouwde. Het was een kwestie van of terugkeren naar Apeldoorn of met de hele familie verhuizen naar Den Haag. Het werd het laatste. Een woningruil werd aangegaan met de familie Kelderman, die ons huis in Apeldoorn kwam bewonen en wij gingen naar de 1ste Pietersburgstraat. Naar een woning op twee hoog, met een piepklein balkonnetje aan de voorkant en een balkon van luttele vierkante meters aan de achterzijde. Dat was een hele verandering na altijd beneden te hebben gewoond met een tuin en een flinke schuur. Mijn moeder heeft het in het begin heel moeilijk gehad; na

**Op kamers in
Den Haag**

**Woningruil
Apeldoorn/
Den Haag**

Meeuwen en duiven

al die ruimte in Apeldoorn voelde zij zich nu opgesloten op een bovenwoning in een smalle straat. Het was nog een geluk dat wij op een hoek woonden met vrij uitzicht over de lage bebouwing aan de overkant.

Vanaf het voorbalkonnetje stonden we na het ontbijt op zondagochtend de meeuwen te voeren. Broodkorstjes gooiden we in de lucht. De vogels scheerden langs en pikten behendig het brood uit de lucht. Mijn moeder enthousiasmeerde deze uitspatting niet, want die beesten scheten haar ramen en de schone was onder. Dat was ook de reden dat ze niks moest hebben van de populaire duivensport. Op menig dak en balkon was een til gebouwd, waar duivenmelkers eindeloos met hun beestjes in de weer konden zijn. Op haar sympathie hoefden zij zeker niet te rekenen.

Met een vriend van de familie, Evert Morren, werd verhuisd. Dat zal wel geritseld zijn. Ome Evert was wasbaas. Hij werkte voor wasserij Karreman als dephouder in Den Haag. Daar haalde hij de vuile was op, die vervolgens in een pakhuis werd gesorteerd en naar de Apeldoornse wasserij werd gebracht. Het water uit de sprengen (bronnen) van de Veluwe was heel zacht en goed voor het linnengoed en de overhemden. Overigens waren er in Apeldoorn en omgeving heel wat wasserijen die voor particulieren en instellingen uit heel Nederland werkten. Wasserij De Spreng in Uchelen was een zeer grote en bekende, voor ons nog meer omdat onze tante Nans -mijn vaders zuster- daar op de boekhouding werkte. Jan Geurts was de eigenaar. Hij kwam bij een auto-ongeluk om het leven en mijn tante heeft zich altijd min of meer ontfermd over de kinderen. Zij is nu in de tachtig en heeft nog steeds met de kinderen een innige band.

Achterin de vrachtauto naar Den Haag

De inboedel werd in de wasauto gestouwd en op 1 februari 1953 werd de reis naar Den Haag aanvaard. Ik weet niet meer precies wie van de familie achterin de auto meereden, maar ik weet wel dat het spannend was. Uiteraard was personenvervoer met een vrachtauto verboden, maar het spaarde wel mooi de kosten van de treinreis uit. In ieder geval weet ik dat mijn moeder, mijn zusje Roelie en ik in de wagen zaten. Verstopt achter een klapperend zeil, dat wij opzij duwden om iets van de buitenwereld te zien. Aangezien de watersnoodramp hét item op de radio was, had de achterblijvende familie in Apeldoorn zeker het idee dat wij het ook niet gered hadden. Dat verre Westen, wie ging daar nou naar toe?

Eenmaal in Den Haag gingen de tieners Dicky en Tiny naar de huishoudschool, Henk naar de vijfde klas van de Paul Krugerschool, ik als kleuter naar de kleuterschool van de Paul Krugerschool in de Wolmaranstraat. Roelie, die net drie was, bleef nog een jaartje bij moeder thuis. Tegenover ons huis was de openbare kleuterschool aan de Delagoastraat, maar hervormd als we waren, moesten we toch wat verderop naar de protestant-christelijke Paul Krugerschool. Het was geen issue, zo waren de kaarten in die tijd verdeeld en daar nam je genoeg mee. Ik heb zelf een fantastische tijd beleefd op die school. Maar ik heb de school aan de overkant van de straat -we keken vanuit onze woning recht naar binnen- altijd heel intrigerend gevonden. Nooit ben ik er binnen geweest; je had er niks te zoeken. Mijn vader heeft niet zo heel lang bij Van Gend&Loos in Den Haag gewerkt. Hij kon er niet aarden en het werk was eentonig. Bij Avio Diepen, een handelsmaatschappij voor luchtvaartonderdelen -later een divisie van Fokker- had hij het meer naar zijn zin. Hij reed er zowel op de vrachtwagen als op de heftruck. Altijd kwam hij met mooie verhalen thuis; er waren blijkbaar geweldige collega's en op de militaire luchtbasis Ypenburg, waar Avio Diepen was gevestigd, was altijd wel wat te beleven. Het was een uitgestrekt terrein, waar konijnen en hazen naar hartelust rondhuppelden. Hij verschalkte menig beestje dat vervolgens thuis in de pan belandde. Smullen geblazen!

Het jaarlijkse Sinterklaasfeest was een geweldige ervaring. We mochten dan door de militaire toegangspoort het terrein op. De route naar de kantine was zo gepland dat je langs de opgestelde vliegtuigen in de hangars moest. Je kon de Starfighters zelfs aanraken; een enorme belevenis voor kinderen en ik schepte er dan ook graag over op bij mijn vriendjes op school. De kantine was bomvol. Het was het ultieme Sinterklaasfeest en we kregen grote cadeaus. Na afloop gingen Roelie en ik achterop de bromfiets naar huis. Onze armen om elkaar heen geslagen, de geschenken meetorsend.

De personeelsvereniging van Avio Diepen was heel actief. Een dagtocht naar het Muiderslot en een bezoek aan het Nederlandse vliegekamp Karel Doorman in de haven van Rotterdam waren ongemeen enerverend. Ik vergaapte me aan de vliegtuigen met opgeklapte vleugels, de enorme hangars op het schip, de liften, de commando-brug en de ruimten voor officieren en manschappen. Kilometers leiding en bedrading hingen in bossen aan de plafonds. Grijsgeverfd. Niet veel later werd het vlaggenschip verkocht aan Chili.

Naar school

Van Van Gend&Loos naar Avio Diepen

Crash op Ypenburg

Op een woensdagmiddag -vrij van de lagere school- mocht ik met mijn vader mee naar Ypenburg, Achterop de bromfiets. Hij was met ziekteverlof en diende zich te melden bij de bedrijfsarts. Ik wachtte vlak achter de poort. Paniek. Geweldige rookwolken aan het eind van de startbaan. Sirenes, brandweerauto's. Niemand werkte meer, het militaire terrein ging op slot. Een straaljager van de Belgische Luchtmacht had de baan gemist en had zich in een weiland geboord. Tegen Nootdorp aan. Later hoorden we dat de vlieger zich met zijn schietstoel in veiligheid had kunnen brengen. De emoties laaiden hoog op. Ik was blij dat ik met mijn vader na een paar uur de poort uit mocht. Achterop. Mijn vader was in die tijd namelijk bezitter van een bromfiets, door ons consequent brommer genoemd. Een zwarte Sparta waarop hij een buddysit had gemonteerd: een aaneengesloten zitstuk van grijs imitatieleer gevuld met schuimrubber, waar in ieder geval hij en mijn moeder goed op pasten en zeker ook die twee kleintjes van Van den Berg.

Daarvoor ging hij lange tijd met de fiets naar Ypenburg, een flink stuk fietsen. Op zaterdagmiddag kwam hij na een lange werkweek aanfietsen. Op de zaterdagochtend werd immers nog gewerkt en naar school gegaan. Wij stonden hem op de stoeprand al op te wachten. Daar kwam hij aan op die grote, zwarte herenfiets met een immens lederen zadel met ijzeren krul.

Roelie achterop en ik op de stang. Zo reed hij met ons een rondje door de buurt. Buurtvriendjes stonden na ons ritje te popelen om ook een stukje mee te fietsen. En daar ging hij weer. Voor iedereen had mijn vader een luisterend oor en een goed woord. Als hij iets voor iemand kon doen, dan zou hij dat niet laten. Dit leidde wel eens tot ergernis bij mijn moeder die toch ietwat teruggetrokken leefde. Haar gezin was alles voor haar, daar draaide het allemaal om; met de rest had ze niet zoveel te maken. Zijn populariteit kon haar soms wat teveel worden. Dan claimde zij toch ook wel een deel van zijn tijd.

Drukke zaterdagmiddag

Op zaterdagmiddag was het altijd een drukte van jewelste in de straat. De portiektrappen werden geschrobd. Iedereen was in de weer. Wij woonden op ons portiek met de familie Verver en de dames De Vries. Aukje en Anna de Vries waren al flink op leeftijd en waren vrijgesteld van corvee. Om de week was mijn moeder aan de beurt om de hardstenen portiektrap te schrobben. Emmers water werden naar beneden gezeuld en nadat de boel flink geschrobd was met zeep en lysol (wat een lucht), werden emmers schoon water over de trap gespoeld.

Een natuurgetrouwe kopie van de waterval van Loenen. Natuurlijk werden ook de koperen trekbel, deurknop en brievenklep gepoetst met Brasso. Vrijdag werd het hele huis al schoongemaakt. Als je die dag tussen de middag thuis kwam van school, stond de boel op z'n kop. De kussens uit de stoelen, het houtwerk glimmend in de boenwas. Maar zaterdagmiddag kreeg je een heel bijzonder gevoel: het weekend -in feite de vrije zondag- was in aantocht. De asman kwam de asemers legen. Dat was natuurlijk de gemeentereiniging, maar iedereen heette man of boer. De metalen asemers werden vooral gebruikt voor de as uit de kachel. Verder werd er niet zo heel veel in gestopt. Verpakkingsmiddelen van nu waren nagenoeg onbekend; veel kruideniersartikelen werden afgewogen en in papieren zakjes verpakt. Nadat de asman was langs geweest, kwam er iemand met een bakfiets met daarop een groot ijzeren vat met water. Gezinnen die een contract met hem hadden, kregen een kruis op hun asemmer geschilderd. Die emmers werden schoongemaakt door er een flinke pets water in te kwakken en met een grove borstel tekeer te gaan. De smurrie werd in de goot langs de stoep gedumpt, nog een pets water erin, flink spoelen en de emmer werd omgekeerd tegen de stoep gezet om uit te druipen. Lange rijen emmers stonden zo langs de stoep-rand, tot groot plezier van ons want wij probeerden over zoveel mogelijk van die dingen heen te springen. Soms ging het mis en belandde je er tussen in. Je mocht van geluk spreken als je je niet bezeerd had of erger: dat je geen gat in je broek had gevallen.

Heel wat boeren en mannen kwamen zaterdagmiddag langs: het loonzakje was net binnen. Mijn vader verdiende in die tijd negenenveertig gulden netto. En dat voor een gezin met vijf kinderen. Mijn moeder was de thesaurier generaal; zij wist goed met geld om te gaan. Het was passen en meten, elk dubbeltje werd omgedraaid. Maar zij wist de eindjes perfect aan elkaar te knopen.

Daar kwamen ze dan: de melkboer, de eierboer, de bakker, de verzekeringsman, de bladenman, de scharensliiep, de groenteboer. Een schare van kleine zelfstandigen die in weer en wind met kwartjes en guldens een bestaan bijeen verdienden.

Wij woonden dicht bij de markt aan de Herman Costerstraat. Door de week ging mijn moeder regelmatig de verse waren halen, koopjes van het seizoen. Wij konden mee om te dragen: grote tassen vol groenten en fruit. En altijd, als we de markt afgingen, probeerden we bij de patatkraam bij de Boerenstraat een zakje patat te scoren. Heerlijke patat, de beste van de hele wereld; een kleine zak voor vijftien cent,

Loonzakje

**Haagse markt
aan de Herman
Costerstraat**

een grote voor twintig. Mayonaise vijf cent meer. We liepen dan terug naar huis door de Boerenstraat en de Delagoastraat, smullend van de patatjes. Mijn moeder moest dan wel zelf de tassen zeulen. Wij hadden onze handen nodig voor de patat. Zelf nam ze geen portie; af en toe vroeg ze er een uit mijn zakje in haar mond te steken. Ik geloof dat ik niet altijd de grootste stengels heb gegeven...

Met mijn vader naar de markt was een ander verhaal. Hij maakte links en rechts een praatje en het duurde een hele tijd voordat we bij de kraam van De Graaf aankwamen. Dat waren de bakkers uit Spakenburg, de vrouwen in hun klederdracht met die brede schouderkappen en mutsjes. In rap tempo stopten ze de bestellingen in zakken: de lekkerste kokosmakronen, gevulde koeken en vooral de allergrootste en zwaarste roggebroden van de hele wereld. Zo'n flink brood zal al gauw een kilo of twee hebben gewogen.

Een standwerker op de markt betekende vermaak. Er waren rappe praters bij, die allesnijders, horloges, poetsmiddelen en pannen met verve aanprezen. De lachers op hun hand. Een goede afslager was Otten; hij stond daar met zwarte hoge hoed Fyffees bananen aan te prijzen; ze lagen als baby's in z'n armen. "Geen vijf, geen vier, geen drie, maar twee gulden voor zo'n kam bananen" opende menige portemonnee. Paling was een luxe. Visvrouw Simonis zat in haar grote witte jasshort en op klompen op een paar lege viskisten, de vette paling voor haar uitgestald. Met één handgebaar wist zij feilloos een pondje op het vetvrije papier te draperen. Ook zij wist haar handel prima kwijt te raken. De markt was strak ingedeeld: groenten en fruit, bloemen en planten, textiel, vlees en kip, en de rommeltjes. De rommelmarkt was mijn vaders ideale stek. Er lagen veel technische spulletjes. Hij kocht er koolborstels voor de stofzuiger en af en toe een bijzonder tangetje of een ander raar technisch frutsel. Mijn belangstelling ging meer uit naar prenten, schilderijen en boeken. De interesses van mijn vader en mij lagen ver uit elkaar. Hij vond mij een onbenul als het op techniek aankwam. Zo heb ik nooit een band geplakt. Wanneer hij me onhandig bezig zag, had hij de bandenlichters al in zijn handen om het over te nemen. Het was net alsof ik zijn wereld wilde binnendringen en hij dat niet kon verkroppen. Moest er in huis een klusje worden geklaard, dan was dat zijn terrein; daar moest ik me verre van houden. Een spijker in de muur slaan, zijn terrein. We hadden ook zo bonje. Twee totaal verschillende naturen. Toen ik een jaar of achttien was, zou hij me autorijles geven. Mijn moeder keek vanuit het raam, zag ons instappen, ik achter het stuur.

Voordat ik maar een hendel of knop had aangeraakt, liepen de gemoederen hoog op. Ik had moeten weten dat het rechterpedaal niet de koppeling was, en het linker niet de rem. Na amper dertig meter vlogen de portieren dan ook open. Hij eruit. Ik eruit. Twee rooie koppen. Ik zat al weer in huis, voordat hij de auto had teruggezet.

Op de terugweg van de markt deden we de tabakswinkel aan op de hoek van de Kempstraat en de Kritzingerstraat. Dat was een van de weinige winkels waar de onvervalste, zware Rotterdam shag voorhanden was. Kartonnen, donkerblauwe pakjes. Zwaarder was er niet. Met Rizla vloeit. Genoeg voor de hele week. Zijn leven lang heeft hij deze zware shag gerookt; iets anders was niet goed genoeg. Van mijn moeder kreeg hij na inlevering van het loonzakje keurig afgestapt zijn zakgeld, net genoeg om de week mee door te komen. Voor shag, af en toe een sigaar en benzine voor de brommer. Als hij aan het eind van de week kwam bietsen voor een suppletie, dan hoorde ik haar brommen en quasi boos vragen hoe het nou kon, dat nu al het geld op was. Maar ja, er werd ook wel eens visje op Ypenburg gekocht. Van Moeke, de Scheveningse visvrouw die een grote mand vers gebakken haring kwam uitventen. Sterke drank werd thuis gewoonlijk niet gedronken. In de voorraadkast stond meestal wel een half liter jenever of brandewijn, maar die werd alleen genuttigd bij speciale gelegenheden zoals verjaardagen of wanneer de familie uit Apeldoorn op bezoek was. En dan nog maar mondjesmaat. Als er weer een aanvulling van drank nodig was, werd de tocht naar De Kuiper aanvaard, een sobere drankwinkel met een kale toonbank op de hoek van de Kempstraat en de Schalkburgerstraat. Recht tegenover de kerk. De flessen werden met een royaal gebaar in vloeipapier gerold en als kleinoden mee naar huis getorst. Wijn kwam niet voor in huize Van den Berg. Hoogstens een enkele keer een fles mierzoete rode wijn tijdens het kerstdiner. Boerenjongens en boerenmeisjes wel. En bowl. Die maakte mijn moeder zelf. Van verse vruchten of uit de weck. Wanneer er namelijk vers fruit in grote hoeveelheden en goedkoop op de markt was, ging zij aan de weck. Het fruit werd gewassen en gesneden. Pruimen, perziken, kersen, abrikozen. Op het gasstel in de keuken stond een grote wasketel met daarin een ring met gaten waarop de weckflessen kwamen te staan. Het fruit werd flink gesuikerd en in de flessen, in feite potten, gedaan. Rubberringen zorgden voor een luchtdichte afsluiting. De hele boel werd aan de kook gebracht. Als het weckproces voltooid was, moest het water afkoelen en werden de potten opgeslagen. Ze belandden in een kast in mijn ouders slaap-

Wekelijkse wasbeurt in de teil

kamer, een heilig domein, waar je niks te zoeken had.

De zaterdagmiddag was een gezellige, drukke tijd. Natuurlijk ook het moment voor de wekelijkse wasbeurt. Als kind ging je in de zinken teil, die 's winters voor de kachel in de huiskamer werd gezet. Om de beurt werden we gebaad. Op het laatst lag er op het water een laag schuimresten, die zich hechtte aan je lichaam. Toen ik groter werd, mocht ik met mijn vader naar het badhuis aan de Spionkopstraat. Een heel stuk lopen, met een handdoekje onder mijn arm geklemd met daarin een schone onderbroek en een stuk zeep gerold. In het badhuis kocht je een kaartje en wachtte je je beurt af. Een wachtruimte vol met mannen en jongens -vrouwen en meisjes apart- die alert reageerden op het volgnummer dat werd afgeroepen door de badman of badvrouw. Mensen in een wit schort en op klompen met de onafscheidelijke trekbezem in de hand. Wanneer je aan de beurt was, werd je geroepen naar een badhokje voorzien van een ijzeren deurtje. Daarop was een klokje aangebracht met ijzeren wijzers. Je badtijd werd ingesteld en het kaartje werd op één van de wijzers geprikt. Het douchen kon beginnen. Links en rechts hoorde je mannen met elkaar praten, sommigen zongen luidkeels hun aria's. Het wekelijkse stof werd afgespoeld onder de krachtige stralen. Wanneer je tijd voorbij was, ik denk een kwartier of zo, werd er op je deur gebonsd ten teken dat je moest plaatsmaken voor de volgende. Met kletsnatte haren liep je naar huis, 's zomers was dat geen probleem maar in de winter liep je toch wat harder. Op de hoek van de Majubastraat was een snoepwinkelje. Daar kocht ik borsthoning, zoethout, duimdrop of van die mierzoete geel/roze blokken. Voor een dubbeltje. De zaterdagse badhuisbeurt werd later ingeruild voor het zwembad. Toen ik een jaar of zeventien was, togen we stevast met een vaste groep vrienden naar het zwembad aan de Mauritskade. Wassen deed je je snel onder de douche -zeep mocht je eigenlijk niet gebruiken, daar werd de vloer spekglad van-, daarna was het donderjagen geblazen. We renden het hele bad door, tikkertje was favoriet. De duikplank af, vanaf de reling, snoekduiken, bommetjes, spetter- en schreeuwpactijen. Menige badgast wierp ondankbare blikken in onze richting. We konden het echter altijd nog net binnen de maat houden, zodat badmeesters ons niet hoefden te verwijderen. Tot de orde geroepen werden we elke keer. Met onze naakte lijven en trouwe koeienogen beloofden we beterschap. Elke week weer.

Zaterdagavond aan tafel

Zaterdagavond rond zessen aan tafel. Feest, het begin van het weekend. Mijn vader had de tomaten al heel fijn gesneden, aangemaakt

met azijn, peper en zout. Fijngesneden uitje, zijn specialiteit. Dat kwam ontegenzeggelijk door het zakmes dat hij altijd bij zich droeg. Een mes tot op het bot afgeslepen, slechts een streepje van het oorspronkelijke lemet restte.

Daarbij het verse TipTop witbrood, zo uit de geparaffineerde papieren zak van Hus. Rood wit blauw. Iedereen schoof aan, een drukke bijenkorf. Hoogtepunt was wanneer Dicky kwam binnenvallen. Zij had bij haar vrijer Jan Fransen op de Haagse markt aan de Herman Costerstraat gewerkt. Jan was zijn vader opgevolgd als koopman in groenten en fruit. Ook het enige waar hij eindeloos en enthousiast over wist te praten. Nee, dat is niet helemaal waar: hij was ook bezeten van voetbal (ADO), van kaarten en van biljarten. Voordat ze naar huis ging, kocht Dicky nog gauw een paar grote zure bommen; de grootste die wij ooit zagen. En die werden in rap tempo naar binnen gewerkt, overdwars gesneden zodat je de zaadjes er lekker kon uitlikken. Mmm.

Na de maaltijd werd iedereen aan het werk gezet; de een bracht de vaat naar de keuken, anderen deden de afwas. Het was mijn taak om het tafelzeil schoon te maken en op te rollen. Op tafel werd voor het eten een plastic zeil gelegd. Dit stond op een stok gerold in de hoek van de kamer, een beetje verstopt achter het overgordijn. Wanneer het zeil nog een beetje vochtig was van de reinigingsbeurt rolde het met een speciaal geluidje op. Wanneer je het uitrolde op de tafel, probeerde je dit met aplomb te doen, en dan kwam er weer zo'n speciaal zzzzt-geluidje vanaf. Eens in de zoveel tijd werd het zeil vernieuwd en werd er eindeloos gedelibereerd over het nieuwe motiefje.

In 1962 kregen we televisie. Een immense namaak houten kast met een paar geweldige draaiknoppen, fabriek Telefunken. Aanvankelijk hadden we maar één zender. Plus een hoge antennemast op het dak, stevig verankerd aan de schoorsteen. Later kwamen daar de illegale uitzendingen van het REM-eiland bij. Ed, het sprekende paard, was de absolute hit. Het geklooi met een extra antenne op de TV-kast en later aan de antenne op het dak werd voor lief genomen. Voordat we onze eigen beeldbuis hadden, moesten we zien uit te vogelen waar we televisie konden kijken. In de 1ste Pietersburgstraat waren twee gezinnen in het bezit van een televisietoestel: de Indische familie Jacobs en de familie Sonneveld, waarvan de man in de West diende en als goedmakertje voor vrouw en kinderen een toestel had achtergelaten. Beide families waren kinderrijk en wij speelden veel

Televisie

met elkaar. Op de woensdag- en zaterdagmiddag moest je geen ruzie krijgen, want dan werd je mooi uitgesloten van tv kijken. In beide huiskamers zat een grote kinderschare op de grond aan de beeldbuis gekluisterd. Werd er meegeleefd met de avonturen van dappere Dodo, de Verrekijker van de NTS (NTS/Pauze = Niet tegen seiken/ Paal al uit zijn evenwicht) en meegezwaaid met Tante Hannie, de populaire tv-omroepster.

Bij de familie Jacobs rook het heel anders; niet naar aardappelen en bruine bonen. Naar trassi, roedjak, sambalans en nasi goreng. Op de wc stonden flessen met water. Een gastvrij huis van een familie die nog niet zo lang uit de Molukken was neergestreken in de nauwe 1ste Pietersburgstraat. Met een moeder als gezellige schommel en topkokkin, een vader die zich niet duidelijk manifesteerde (bruin lederen pak met dito mutsje op de brommer) en een beetje op een Japanner leek, Maus, Elly, Reinie, Jonkie, een handvol kinderen die veel plezier maakten. Er kon veel bij die familie en ik was totaal verbouwereerd toen ik tijdens het tv kijken een van de meisjes in wit bh-tje en broekje voorbij zag schuiven. Ver voor de tijd van het VPRO-programma Hoepla (1964). In Indonesië was dat blijkbaar heel gewoon...

In de vierde klas van de lagere school had ik een echt Indonesisch vriendinnetje: Magda Roosendaal. Een schatje. Bij haar in huis aan de Herman Costerstraat, helemaal bij de Paul Krugerlaan, stond een groot tv toestel en daar kon ik ook altijd terecht. Op de step ging ik naar haar toe en na de uitzending zwaaide ze me uit. Kusjes geven was er nog niet bij. Helaas.

Absoluut onvergetelijk waren de woensdagmiddagen dat er film werd getoond in het gebouw van het Leger des Heils aan de Steijnlaan. Drommen kinderen stonden voor de deur te wachten en opgewonden te kwetteren. Elk met een dubbeltje in de knuisten. Vertoond werden natuurfilms en de avonturen van de Schotse collie RinTinTin. Het waren avonturen waar je met rode konen naar keek. In het midden van de zaal stond de operateur met zijn snorrende filmtoestel. Grote filmhaspels in blikken dozen. Krakende geluidsboxen voor in de zaal. Magie. Meer dan eens brak het celluloid tijdens de voorstelling; snel ging het licht aan, de film werd geplakt en de operateur viel een applaus ten deel wanneer de film weer op gang kwam. Thuisgekomen struikelde ik over mijn woorden bij het vertellen wat ik allemaal op het witte doek gezien had.

Hoogtepunten waren de bezoeken aan de Cineac op het Buitenhof. Daar draaide een doorlopende voorstelling, zodat je op elk moment naar binnen kon. Dit was de echte bioscoop: stijlvolle kassa's, pluche, een entree met glimmende paaltjes met een dik rood koord. Links naar binnen, rechts eruit. Genieten van het Polygoon Nieuws met de markante stem van Philip Bloemendaal, Woody Woodpecker, Donald Duck en z'n vriendjes, een natuurfilm. Bij elkaar een vertoningduur van ongeveer een uur. Maar je ging niet meteen weg, je wilde nog een rondje maken. En tussendoor likken aan een chocolade-ijsje, dat door de ouvreuse vanuit een kartonnen doosje vooraan in de zaal werd verkocht. Vijftien cent.

Cineac

Bioscoop Capitol aan de Loosduinsekade, hoek Apeldoornse laan was de buurtbioscoop, zoals er meer waren in Den Haag (West End, Du Midi, Eurocinema, Olympia). Omstreeks kerst gingen we kijken naar de nieuwe film van de komediant Norman Wisdom. Dat was toch wel het ultieme uitje voor het gezin. Uitgaan kwam niet echt vaak voor, maar bij tijd en wijle bezochten we toch voorstellingen in de Haage Dierentuin, in het Gebouw Kunsten en Wetenschap (K&W) aan de Zwarteweg en in theater Amicitia aan het Westeinde. We zagen daar Nederlandse producties, zoals De Snip & Snap-revue (Willy Walden en Piet Muyselaar) en het Cocktail-trio. Op 19 december 1964 brandde K&W af, een historische brand voor Den Haag. Juist die avond was de jaarlijkse feestavond van Ingenieursbureau Koning en Hartman, waar ik net een paar maanden werkte. Na Indonesisch gedineerd te hebben in het Minangkabause huis in het Haagse bos, bezochten we de show van Wim Sonneveld in theater Diligentia op het Lange Voorhout. Het Minangkabause huis was een authentiek, houten huis uit de gelijknamige streek op Sumatra, dat via de Nederlandse inzending op de Parijse wereldtentoonstelling in Den Haag was terechtgekomen. Eerder had het een plek gehad op de Mient in Den Haag. Het is inmiddels al heel lang uit het Haagse stadsbeeld verdwenen. Stukken ervan schijnen nog op de gemeentewerf opgeslagen te zijn. In ieder geval vertelde Sonneveld die avond tijdens de show, dat K&W in de fik stond en maakte er nog een grap over. Na afloop van de show trokken we naar de Zwarteweg om de gigantische brand in ogenschouw te nemen. Het stond zwart van de mensen; tot diep in de nacht. Ik was net zestien en mijn moeder was aardig ongerust toen ik tegen drie uur 's morgens binnen stapte, beroekt en wel.

Theater

Kermis

Een circusvoorstelling van Krone op het Malieveld maakte grote indruk: veel dieren, clowns, een hardspelende band boven de entree van de piste. De kermis was altijd een geprogrammeerd uitje. Op het Malieveld of op het Voorhout. In het spookhuis liep ooit het wagentje van Roelie en mij uit de rails; we sprongen eruit en liepen in het duister door spinnenwebben en andere akelige dingen heen naar de uitgang. Onze ouders keken vreemd op, toen wij zonder wagentje naar buiten kwamen. Bij het verlaten van de kermis werd de rijk versierde Belgische snoepkraam aangedaan voor zuurstokken, kaneelstokken en nougat.

Dichterbij was een bescheiden kermis op het Kaapseplein. Daar kon je makkelijk naar toe; in ieder geval om te kijken. Leuker was het om met Tiny en Dicky te gaan: zij betaalden onze ritjes in de botsautootjes, de draai- en zweefmolen. In de draaimolen probeerde je een pluim aan een touw te pakken te krijgen. Daarmee mocht je nog een gratis ritje maken. Henk scheemde met zijn vrienden de kermis af en wij zagen hem stoer in botsautootjes scheuren en prijzen bij de schiettent wegkapen.

Beladen met rolfluitjes, werpballen aan een elastiekje en prijzen uit de grabbelton en de touwtjetrok kwamen we opgewonden thuis.

Door de opkomst van de televisie liep het theater- en bioscoopbezoek enorm terug. Capitol werd een bioscoop voor tweederangsfilm. Op mijn zestiende zag ik er stiekem mijn eerste sexfilm. Afrikaanse negerinnen dansten bloot. Hun naakte lijven schommelden op onbekende klanken. Het grappige was dat de geslachtsdelen in de film door middel van krassen waren weggeretoucheerd. Wat dus het meest opviel was een enthousiaste hoeveelheid krassen die als bosjes over het doek zwalkten. Je zag dus helemaal niks. Nederland was nog preuts. Ik bezocht Capitol om te spijbelen van de avondschoon. Wat een petfilm! Spijt.

Sparta bromfiets

De Sparta bromfiets van mijn vader heeft jaren dienst gedaan. Hij werd gestald in een pakhuisje in het tweede, kortere deel van de 1ste Pietersburgstraat, een stuk straat met blinde muren aan de ene zijde en aan de andere zijde een rij pakhuisjes. Daarboven was het clubhuis van de padvinderij. (Eind negentiger jaren woonde in de afbraak de bekende, Bulgaarse kunstenaar Kantcho Kanev, met wie ik veel later bevriend raakte.) Vanaf de Kempstraat tot aan de Delagostraat was het een gewone straat met woonhuizen aan beide zijden. Wij woonden precies op de hoek op nummer 88. Tussen de twee zijden van de straat was wel enige rivaliteit te bespeuren. De oneven zijde was in beheer bij woningbouwvereniging De Goede Woning, de even zijde behoorde toe aan Patrimonium. Ik geloof dat de Goede Woning een iets chiquere uitstraling had. We deelden echter dezelfde sores. Auto's waren er niet in de straat en een voetbal ging net zo makkelijk links als rechts tegen de ramen. De hele straat was ons speelterrein. Mijn oudere zussen namen heel wat buurtkinderen op sleeptouw om te kastieën, te stoepballen, te priktollen en te hoelahoepen. Met krijt werden hinkelbanen op straat en op de stoepen getekend. De straat was een kunstwerk. De eerste vorm van graffiti. Het populaire bedelarmbandje werd op een vak gegooid en je hinkelde van vak naar vak. Met de bedoeling het parcours in een keer te halen.

Spelen op straat

Er waren gezette tijden voor knikkeren, waarin ik geen ster was. Mijn jongere zusje Roelie was daar een stuk gehaaid in. Mijn moeder

maakte van een lap een knikkerzak, met een touwtje erdoor geregen om hem dicht te houden. Die van Roelie kon niet groot genoeg zijn; ze won alleen maar. Ik heb bij haar heel wat knikkers moeten lenen om weer verder te kunnen spelen. Een favoriete bezigheid was om met de bal tegen het emailen straatbord te gooien. Het zat een beetje los en maakte flink kabaal wanneer het geraakt werd. We maakten er een wedstrijdje van: wie kon het bord de meeste keren raken? De bewoners van het huis moeten bijkans gek geworden zijn van het lawaai, maar we zijn nooit weggestuurd. Blijkbaar een onschuldig tijdverdrijf. Minder onschuldig was vliegende brandweer. We renden achter elkaar en trokken links en rechts belletje. Je moest wel voorop lopen, want als je achteraan liep, was de pakkans groot. Ik heb eens flink op m'n lazer gehad van een slachtoffer, dat blijkbaar achter de deur stond te wachten. Hij greep me en matte er flink op los. Ik heb die bel nooit meer aangeraakt. De jongens voetbalden tot in het oneindige. Putbal was favoriet. Natuurlijk ging er in het heetst van de strijd wel eens een bal tegen de ramen of er doorheen. Sommige bewoners werden furieus, probeerden de bal te bemachtigen en sneden die dan kapot. Anderen hielden hem achter en gaven hem af aan de politie en weer een categorie zag het allemaal door de vingers. Onderling werd er wel een nieuwe ruit geregeld; mannen waren in die tijd een stuk handiger en van verzekeringen op dit gebied had nog niemand gehoord. Ook mijn vader had een blik stopverf staan en menigmaal zag ik hem ergens bezig met een noodreparatie. Natuurlijk kreeg je thuis wel op je donder als je er iets mee te maken had. Een paar dagen binnen blijven was al een zware straf. Zeker als je binnen zat en buiten al je vriendjes hoorde spelen. Mijn moeder regelde dan binnen ook wel weer iets gezelligs, zodat het leed te overzien was.

Een paar portieken verderop was het altijd druk: het portiek van Kette-nis. Vader Kettenis was in vroeger tijden een gerespecteerd wielrenner geweest. Zeker drie van zijn zoons beleden dezelfde passie. Altijd waren ze in de weer met fietsen, half in het portiek, half op de stoep. Altijd was er wat te beleven. Appie en Pietje waren de sterren; die deden mee aan koersen. Meer dan eens zag je ze op de fiets vertrekken naar zo'n koers, gesoigneerd in strakke pakjes en met die lederen valhelmpjes op. Hun vader er achteraan op de brommer. Met de foerage en de nodige reserve wielen en bandjes. Hun huiskamer stond vol met bekers en vaantjes die in de koersen waren veroverd. Eens per jaar in de zomer organiseerden zij een toer voor de buurt, de ronde van Transvaal. Het

Ronde van Transvaal

parcours begon pal voor ons huis in de Delagoastraat, ging rechts de Kritzingerstraat in, weer rechtsaf naar de Viljoenstraat, door het tweede deel van de Pietersburgstraat -het Schillenstraatje- met weer in de Delagoastraat de finish. Een opgewonden sfeertje tijdens die avondkoers. Iedereen uit de buurt, maar ook uit de verdere omgeving kwam kijken. De bochten waren afgezet met dranghekken; men flaneerde, keek naar de koers, luisterde naar het deskundige commentaar via de speakers. Er stonden tentjes met cola en andere waar. De ijsboer deed goede zaken. Mijn oudere zusters ook; die flaneerden er lustig op los en joegen menig jongenshoofd op hol. Vanuit ons hoekhuis had je een goed overzicht over twee straten. Mijn vader posteerde zich op het piepkleine voorbalkonnetje en wilde zijn dochters in de kijker houden, die echter snel uit zijn blikveld verdwenen. Mijn broer Henk, die goed bevriend was met de jongens van Kettenis, bemande de CocaCola stand. Roelie en ik hielpen met het sjouwen van kratjes (mooie roodhouten CocaCola-kratjes met vierentwintig prachtige flesjes). De ultieme beloning was dat wij zo'n begerenswaardig flesje aangereikt kregen. Echte Cola, dat was er thuis niet bij. Daar dronk je Ranja aangelengd met water uit de kraan.

De pedaleurs reden hun rondjes in verschillende categorieën. De professionele amateurs op hun echte racefietsen kwamen later op de avond. Dan ging het om de grote prijzen. Daarvoor waren er een paar rondjes voor de mindere goden uit de buurt. Als je een fiets had, kon je meedoen. Er waren erbij op geleende fietsen vaak met blokken op de trappers. De prijzen werden door de familie Kettenis en talrijke vrijwilligers bijeen gesjacherd bij de plaatselijke middenstand. Gulle gevers werden uitbundig door de speaker genoemd. Of het nu om een rookworst ging of een cake, er werd voor geknukt. Onsterfelijk werd je wanneer je een beker won. Op de tafel bij de finish stonden ze op een groen vilten kleed uitgestald: rijen bekers, van groot tot klein. We stonden er ons aan te vergapen. De race voor de echte renners was het hoogtepunt van de avond. Altijd was er wel een hotemetoot die het startschot loste. De renners zoefden op hun dunne bandjes over de klinkers. De bochten waren nauw, heel wat sneuvelden. Als het een afvalrace betrof, dan moesten de achtersten afhaken. Gedesillusioneerend met de fiets aan de hand kwamen zij zich afmelden bij de jury. Geen prijs. Volgende keer beter, want er waren heel wat van die rondes in Den Haag en omstreken.

Tegen schemer werden de prijswinnaars gehuldigd. Er werd keiharde

muziek gedraaid, grote speakers hingen langs het parcours. Niemand klaagde, want het was een feest van ons allemaal. Na afloop was een ieder in de weer om de boel op te ruimen. Dat was de tijd van de moeders en de grotere dochters. Gewapend met bezems kwamen zij de rommel aan de kant vegen. Grote saamhorigheid. De volgende dag werden de dranghekken opgehaald. Het was weer de straat van alledag.

Dat was het zeker niet op oudejaarsavond. Bij dezelfde familie Kettenis pal voor de deur in die smalle straat werd een enorme stapel kerstbomen gebouwd. Daar ging de fik in. De vlammen sloegen tegen de dakranden van de huizen. De ramen zwart van het roet. De kerstbomen waren door de buurtjongens verzameld in de dagen na kerstmis: kerstbomenjacht. Heftige gevechten werden geleverd tussen de straten. Met name de strijd tussen de 1ste en 2e Pietersburgstraat was raak. Gewapend met knuppels en fietskettingen ging men op pad. Mijn broer Henk was zeker niet de zachtzinnigste. Ik moest thuisblijven; ik was te klein. Maar ik zag wel dat de bomen over een muurtje werden gedropt om ze uit handen van de politie en de gemeentereiniging te houden. Overigens waren de wapens meer om te intimideren dan om mee te vechten. Het was op afstand uitdagen en schreeuwen naar elkaar. Troffen de groepen elkaar, dan was een flinke knokpartij (op de vuist) heel gewoon, net zolang tot de bevochten boom voor een van de partijen veilig was. Dat het vreugdevuur midden in de straat onacceptabel was vanwege de veiligheid, zag men wel in. De nieuwe plek werd nu de kruising pal bij ons voor de deur. Mijn vader kon het niet zoveel schelen, mijn moeder was in paniek, de kinderen vonden het prachtig. Het vuur werd zeker niet kleiner, eerder groter, toen er behalve kerstbomen ook autobanden en andere troep op werden gegooid. Op nieuwjaarsdag konden wij nauwelijks naar buiten kijken, zo beroet waren de ramen. Het was bij ons traditie dat we op oudejaarsavond tot twaalf uur binnen bleven -er waren schalen vol zelfgebakken oliebolletjes en appelflappen- en de tv-klok in de gaten hielden. Er werd gekaart en een paar luisterden naar de oudejaarsconferentie van Wim Kan. Op de twaalfde slag kusten we elkaar hartstochtelijk, werden er goede wensen geroepen en snelden we naar buiten. Vuurwerk afsteken en vooral bij het grote vuur rondhangen. Als kind mochten we nog geen vuurwerk afsteken. Ik had een klappertjespistool. Mijn moeder bleef binnen; die zag het knallen vanachter het raam met afgrijzen aan. Toen zij een keer uit het raam keek, boorde een vuurpijl zich in het hout van de daklijst, vlak bij haar hoofd. Nooit heeft zij haar hoofd nog naar

Oudejaar

buiten gestoken op oudejaarsavond. Om een uur of één waren we weer binnen, tijd voor de traditionele salade. 's Ochtends heel vroeg werden de ramen schoongemaakt. Je kon toch niet het jaar beginnen met vieze ramen. Dat deed je traditiegetrouw met het nieuwjaarsconcert van de Wiener Oper, gevolgd door het schansspringen in Garmisch Partenkirchen. De kop van het nieuwe jaar was er weer af.

Schillenstraatje

Over het kruispunt van de Delagoastraat begon dus het tweede deel van de 1ste Pietersburgstraat, door iedereen het Schillenstraatje genoemd. De schillen werden door schillenboeren opgehaald; ieder had zijn eigen wijk. Met paard en wagen of met de bakfiets. Onze schillenboer was Jaap. Ik vond het maar wat leuk om met hem en zijn bakfiets op pad te gaan. De schillen werden op de bakfiets gegooid, oude kranten en ander papier werd gescheiden en in juten zakken gepropt die aan de zijkanten van de bakfiets hingen. Ome Jaap sjouwde zijn vracht het schillenstraatje in, de schillen werden in juten zakken gedaan en gewogen door de handelaar uit Pijnacker. Hij kocht de schillen van al die schillenboeren en laadde zijn blinkende, moderne vrachtauto hoog op. De schillen gingen naar veeboeren. Jaap had een pakhuisje in het schillenstraatje, zoals zoveel schillenboeren. Daar werd het papier gesorteerd en bewaard. Eens in zoveel tijd werd het naar de oudpapier- en lompenboer gebracht in de Fisherstraat, vlak bij de Kempstraat. Daar werd het gewogen en gestort in een manshoge houten vierkante bak, waar de hydraulische pers met veel geweld de boel flink aanstampte. Recycling zouden we dat nu noemen. Het bracht een paar cent de kilo op. Regelmatig kon je mij en wat vriendjes bij ome Jaap vinden. We kregen wel een stuiver of een dubbeltje voor onze hulp, dat we snel omzetten in snoep bij ome Kees, die een groentewinkeltje had op de hoek van de Delagoastraat en de Kritzingerstraat. Een kale winkel met een granieten vloer en als pronkstuk een kloeke aardappelschrapmachine. Aardappels gingen er met de schil in, Kees drukte op een knop en met een hoop herrie deed het gietijzeren geval zijn werk. Mijn moeder schildte zelf de aardappelen, maar menigeen maakte gebruik van deze service voor een paar cent. De toonbank was luilekkerland: grote potten vol zoetwaren. Snoepjes -twee voor een cent-, zoethout, duimdrop, knotsen, zwartenwit. We stonden eindeloos te dralen om een keuze te maken. Wat een geduld moet die man hebben gehad met al die buurtkinderen. Een hoek verderop zat nog een snoepwinkel. De eigenares van die winkel noemden wij de zwerenkoningin; zij was een wat oudere vrouw met een enorme wrat op haar kin. Haar assorti-

ment was aanzienlijk uitgebreider dan dat van ome Kees, maar het was wel weer iets verder. Ze had trouwens een mooie (klein-?)dochter, een stil meisje met grote ogen dat altijd in de winkel was. Zij wist natuurlijk, dat wij haar (groot-)moeder zo noemden en moet daaronder hebben geleden. De vellen ouwel in alle mogelijke kleuren smaakten er niet minder om.

Ome Jaap was ineens uit beeld. Het verhaal gaat dat hij vanwege pedofilie was opgepakt. Ik heb daar zelf nooit iets van gemerkt en dit ook pas heel veel later gehoord. Daarover werd natuurlijk niet met kinderen gepraat. Ik geloof wel dat we gemaand werden voortaan een beetje uit de buurt van schillenboeren te blijven.

De pakhuizen in het Schillenstraatje werden behalve door schillenboeren door kleine middenstanders gebruikt. Zo zat er een drukkerijtje, waar het monotone geluid van de Heidelberger degelpers de hele dag was te horen. Voor papierstroken konden we er altijd terecht. De deur stond op een kier en vlak om de hoek stond een grote bak afvalpapier. Als je het netjes vroeg kon je daar de mooiste kleurtjes bemachtigen. Nog een goed adresje voor papier en vooral voor dozen was Magazijn de Zon, dat tegenover de Julianakerk aan de Kempstraat was gevestigd. Het was een chique manufacturenwinkel. Heel wat keren ben ik daar naar binnen gestapt om lege dozen te bietsen. De mooiste dozen waren die waarin nylonkousen hadden gezeten. Prachtige witte, platte dozen met een deksel. Ideaal voor het bewaren van je spulletjes. Nylons waren nog een zeer luxe artikel in de vijftiger jaren. Als er een ladder in schoot, dan waren er zelfs speciale herstelwerkplaatsen om ladders “op te halen”. Een secuur werkje dat ondermeer gedaan werd door een kennis van mijn zus Tiny. Zij woonde in de Hulsthorststraat. Blijkbaar goed verdienend, want zij en haar man waren reeds in het bezit van een televisietoestel.

Nu wilde het dat ik op de lagere school gymnastiekles kreeg van meester Taal, al zeventig jaar. Een pezig mannetje met een sik, die leek op kapi-tein Nemo. Met een houten stok gaf hij de maat aan en wij renden braaf onze rondjes. Het tempo wisselde voortdurend, een beproefde manier om het lichaam op te warmen voor de oefeningen. Hij was niet kinderachtig, iedereen moest aan de wandrekken, over de bok, in de ringen en in de touwen. Sporadisch was er “de reis om de wereld”, waarbij alle toestellen werden gebruikt en het de bedoeling was dat je de grond niet aanraakte. De jongetjes gymnastiekten in een kort broekje. Ik droeg een oud zwembroekje van mijn broer, twee maten te groot met een tijgerprintje. Een mager tarzannetje, dat stond te rillen

Dozen en papier

Gymnastiek en zwemmen

Inval in Hongarije

in de koude van de zaal. Na het sporten waren we blij dat we ons weer vlug konden aankleden. Bezweet zo weer in de kleren. Van douchen hadden we geen benul.

Hij gaf ons ook zwemles in de Regentes. 's Morgens om zeven uur moest je present zijn; dan werd er onder zijn leiding gezwommen. Na de les maakte hij salto's van de hoge duikplank. Hij was een fenomeen, ook al omdat hij al zoveel jaren les gaf. Een televisieploeg kwam opnamen maken in het gymnasieklokaal en in het zwembad. Daar moet ik als sprietig jochie mijn tv-debuut hebben gemaakt (omstreeks 1958). Omdat wij nog geen televisie hadden, mochten wij bij Tiny's kennis de uitzending bekijken. In zwart wit. Meester Taal in zijn wollen badpak met een strap over een schouder haalde de meest fantastische capriolen uit op de duikplank. Het zal wel een kort item zijn geweest en tijdens een glaasje ranja begon een documentaire over de Japanse kamikaze-aanvallen op Amerikaanse oorlogsschepen. Ik wist niet wat ik zag, zat verbouwereerd te kijken en heb er werkelijk nachtmerries aan over gehouden. Ik wilde zeker geen soldaat worden. Afschuwelijk. De beelden zijn mij mijn leven bijgebleven; ik denk dat het de eerste oorlogsbeelden zijn geweest die ik zag. Dat er een dreiging in Nederland was, ging niet helemaal langs me heen. Tijdens de inval van de Russen in Hongarije in 1956 liep ik tussen de middag van school naar huis. Bij de Julianakerk hoorde ik een geluidswagen de alarmerende berichten over de inval schallen. Het was oorlog. Ik dacht bij ons ook; ik was zeven jaar. Ik snelde naar huis, naar mijn moeder die me troostte: "Er is niks aan de hand, ga maar lekker spelen". Maar ik wist wel degelijk dat iets aan de hand was. Er werd gehamsterd en als de atoombom zou vallen moesten we ons schuil houden onder een wit laken onder de trap. De Koude oorlog.

Voetbal

We speelden in het Schillenstraatje. De schillenboeren veegden elke dag de boel aan, want het kon er maar wat smerig en glad zijn van de gestorte schillen. Vooral bij regen was het een grote slijmerige plek, die spekglad kon worden. Na hun vertrek was het ons speelterrein. Het was een beter terrein dan in het eerste deel van de straat met al die woningen. Aan de ene kant stonden de pakhuizen met hun stevige, dichte deuren, aan de andere kant waren de blinde muren van de achterzijde van de Kesslerstichting, het tehuis voor onbehuisden.

Complete veldslagen zijn er geleverd. Voetbalteams werden samengesteld door te poten; de sterksten werden eerst gekozen, de zwakkeren kwamen achteraan. Ik zat als jong broekie in de middenmoot, later krom ik wel op. Ik was snel en behendig, een ouderwetse rechtsbuiten,

en wist me goed te handhaven in het circuit. De stoep tussen de muur en de lantaarnpaal was de goal, daartussen lag een veld van een meter of vijftig. We keken niet zo nauw als het om elftallen ging; soms liepen we wel met een man of vijftig in het veld. Er werd bij de vleet gescoord, buitenspel kenden we niet. Het drukst was het in de vooravond; de buurt had gegeten en kwam naar buiten. Groot en klein wilden wel een potje voetballen. Ook als we waren begonnen, kwamen er nog liefhebbers bij. Zonder morren werden ze ingepast in de ploegen. Werde de bal over de lage pakhuizen geschoten, dan lag het spel even stil. Van een reservebal hadden we nog nooit gehoord. De behendigste klom via de regenpijp naar boven, over het pannendak om de bal uit de achtergelegen speelplaats van de school te vissen. Met een boog zeilde de bal weer in het speelveld, er werd niet opnieuw afgetrapt, het spel ging meteen weer door. De ballenhalers werden bedankt. Pas veel later, omstreeks 1975, werd ik lid van een voetbalvereniging, Bizon (Binnenlandse Zaken en Onderwijs). Ik werd gevraagd door de broers Jan en Harry Wielders. In de eerste wedstrijd scoorde ik twee keer. Ik mocht blijven. Daarna waren de resultaten uiterst mager. Aanzienlijk meer succes boekten we in de bedrijvencompetitie die 's avonds in Den Haag werd gespeeld. Jarenlang speelde ik in het team van Koning en Hartman, op de rechtervleugel. Daar leerde je tackles te ontlopen en na afloop gezamenlijk vele potten bier te drinken.

Tijdens het voetballen in het Schillenstraatje sneuvelden heel wat broeken. Je kwam ontredderd thuis. 's Zomers had je daar weinig last van, je droeg een korte broek. Dat je met bebloede knieën en schaafwonden thuiskwam, was minder erg. De koude waterstraal en een pleister verrichtten wonderen.

Een kapotte broek werd door mijn moeder gerepareerd door met de naaimachine een stukje stof over het gat te zigzaggen. Klaar was kees. De broek weer heel. Daarna werd 'ie in de week gezet, uitgewassen en te drogen gehangen op het rek voor de kachel. Je had geluk wanneer je broek 's morgens helemaal droog was; je had geen ander. Van je zondagse outfit bleef je door de week met je handen af.

Behalve mijn moeder, was Tiny handig met de naaimachine. Zij gebruikte patronen uit de Knip en de Margriet. Op tafel werd het patroon op de stof vastgespeld, met een radeerwielje werd er getekend, de stof werd geknipt. Zij naaide voor zichzelf modieuze creaties. Ik heb haar heel wat keren op een stoel zien staan, zodat mijn moeder de zoom correct kon afspleiden. Stofjes werden op de markt gekocht. Haar vriendje Gerrit werkte bij Petri in Naaldwijk, een zaak in meubels en

Naaien en breien

stoffen. Hij bracht voor haar heel wat couponnetjes van gordijnstof mee, die terstond onder de schaar gingen. Dit betekende wel dat zij in volkomen andere creaties kon paraderen dan haar vriendinnen. Breien was een andere nuttige bezigheid.

Er waren zelfs speciale wolwinkels waar alle mogelijke soorten wol in de mooiste kleuren werden aangeboden. De 3 Suisses op de DelaReyweg was zo'n zeer goed gesorteerde zaak. (Wij noemden de 3 Suisses consequent 'drie Suisses of three Suisses; ons niet realiserend dat het Frans was: Les Trois Suisses).

Heel wat keren heb ik met mijn met strengen wol omhangen handen omhoog gezeten, een ander rolde de draad op tot een bol. Dat was makkelijker breien. Sokken, borstrokken, sjaals, handschoenen en truien waren populair. Voor moeilijke kabelsteken draaiden ze hun hand niet om. Het passen vond ik een crime. Elke keer als er weer een stuk gebreid was, kon je opdraven om te passen. Ik moet zeggen: er waren resultaten die er mochten wezen, maar ook misbakels. Die werden uitgehaald, tot bollen opgerold en opnieuw gebruikt.

Dat de straat ons speelterrein was, kon alleen maar omdat er amper verkeer was. Niemand in de volksbuurt was in het bezit van een auto. Alle vervoer ging met de fiets, de bromfiets of met de benenwagen.

Eerste auto in de straat

Onze benedenbuurman, Verver, was de eerste die een auto aanschafte, een Lancia met een bolle rug. Verver was werkzaam bij Philips Telecommunicatie aan de Fruitweg. Daarnaast had hij aan huis een horlogemakerij. In de woonkamer stond een bureau met daarop en veelheid aan tangetjes en ander gereedschap, een grote verstelbare loep en een groen apparaat, waarin uurwerkjes werden schoongemaakt. Hij was actief in de beweging van Jehovahgetuigen, maar heeft nimmer bij ons de voet tussen de deur geplant. Zijn zoon Bennie was van mijn leeftijd en heel wat uren hebben we samen met Lego gespeeld. Die bouwsteentjes kwamen op de markt toen ik een jaar of zeven was. Ik was verkocht na een introductiedemonstratie in de Bijenkorf. De eerste bouwsteentjes waren primitief; ze sloten wel goed op elkaar, maar er zaten nog niet van die extra nokjes in. Omgekeerd waren het net kleine bootjes. In de loop der jaren kwamen er steeds meer geavanceerde steentjes bij, dakpannen, kozijntjes en ook boompjes. Mijn vader maakte een stevige houten kist met vakverdeling en een scharnierend deksel. Hij schilderde hem vuurrood en schreef er met zwarte fietslak "LEGOKIST" op, in boertige letters diagonaal over het deksel. En met het adres 1ste Pietersburgstraat 88. Je kon niet weten.

Lego

Dat was toch een bijzondere hobby van hem: teksten schilderen en schrijven op gereedschappen en potjes met de meest vreemdsoortige spijkertjes, oogjes en friemeltjes. Thuis in de gang waren twee grote diepe kasten, zo'n meter breed en 2,5 meter diep. Eén werd gebruikt als opbergruimte voor kleding en allerlei huishoudelijke zaken. Daar stond ook de lappenkist, een grote houten kist vol met lappen en oude kleding. Ideaal voor verkleedpartijen. Wanneer er verstoppertje werd gespeeld, was deze kast een geliefd verstopplekje. Hij was diep en als je klein maakte, kon je het lang uithouden.

De kast

De andere kast was het domein van mijn vader, in de wandelgangen aangeduid als "de kast". Daar was hij te vinden als we hem nodig hadden.

Die werkkast was afgeladen. Er stond een smal werkbankje met op de hoek een zware bankschroef. De muren waren volgebouwd met zelfgemaakte rekjes, met daarin eindeloze rijen glazen jampotjes met dekseltjes. Elk potje voorzien van papiertape waarop hij in zijn karakteristieke handschrift de inhoud beschreef. En dan al die honderden tangetjes en andere gereedschappen. Hij kwam aan zijn verzameling door afgekeurd gereedschap en vliegtuiginstrumenten zoals klokjes en meters mee naar huis te nemen van Avio Diepen, waar hij als chauffeur werkte. Hij had de ballen verstand van het gebruik, maar het was een imposante verzameling. Ooit kregen we bezoek van de recherche. Bij Avio Diepen werden belangrijke instrumenten vermist en men wist dat mijn vader wel eens oude spullen mee naar huis nam. Mijn moeder was in alle staten. Maar er was niks aan de hand. Bij de huiszoeking troffen ze inderdaad alleen maar oude spulletje aan, die voor het bedrijf van generlei waarde meer waren.

Het was meer zijn verzamelwoede dan dat hij er effectief wat mee deed. Voor mij waren er interessante objectjes bij. Van oude vliegtuigmeters kon je een cockpit nabouwen onder het bed. In het donker lichtten de radiumactieve wijzertjes op. Waar ik de meeste lol van heb gehad, waren de ijzersterke magneten die ergens uit een apparaat kwamen. Ze waren een beetje gebogen en de + en – polen trokken elkaar gigantisch aan. Ik had er zeker honderd van. Je kon er allerlei bouwsels mee maken. Ook fascinerend was het een magneet onder een stukje papier te houden en er dan kwik overheen te laten rollen. Dat kwik uiterst giftig was, realiseerden we ons niet.

Tekenpapier was er in huize Van den Berg in overvloed. Mooi waren de gesatineerde vellen waarop exploded views van het populaire vliegtuig de Fokker Friendship F27 waren afgedrukt. Prachtige technische tekeningen op A3-formaat. Wanneer een modificatie in de set tekeningen diende te worden uitgevoerd, werden de oude tekeningen overbodig. Die werden dan door mijn vader geconfisqueerd als tekenpapier. De achterkanten waren leeg en boden ruimte voor creatieve invullingen. Groter formaat tekenpapier was er eveneens in overvloed. Mijn vaders broer Maas werkte als chauffeur bij de Koninklijke papierfabrieken Van Gelder&Zn in Apeldoorn. Daar werd onder andere het papier voor de kranten- en offsetrotatie gemaakt. Immense rollen werden vanuit Apeldoorn over het hele land getransporteerd. Zo loste hij regelmatig zijn rollen bij de drukkerij van de Haagsche Courant, die nog gevestigd was aan de Wagenstraat. Vanaf de Grote Marktstraat kon je in de drukkerij kijken waar de kranten werden gedrukt. Fascinerend

Tekenen

om te zien hoe de pers op snelheid werd gebracht. Harder en harder schoot de papierbaan door de tientallen meters lange pers. Een mooi gebouw met zijn markante gevel en koepel waarin een planetarium ondergebracht was; een hobby van de uitgeversfamilie Sijthoff. Aan de buitenzijde van de koepel was de befaamde lichtkrant. Het laatste nieuws werd er in grote oranje letters getoond. Met gevaar voor nekkramp las je de voorbij flitsende berichten.

Resten van papierrollen nam ome Maas mee terug en menige rol werd gedropt in de 1ste Pietersburgstraat. Daar zaten nog tientallen meters papier op, goed voor evenzovele meters tekenplezier. De papierbreedte zal zo'n centimeter of 90 geweest zijn. Onze woning had een lange gang van zeker negen meter, voorzien van een cocosloper. Daarop spreidde ik een evenlange baan papier uit en tekende er wegen en steden op. Autootjes completeerden de snelwegen. Alleen brak er enige paniek uit, wanneer iemand een kamer uitkwam en pardoes op het papier stapte. Die afdruk was niet meer uit te wissen vanwege de grove structuur van de kokosmat. Ineens was mijn creatie verwoest, waar ik aardig driftig over kon worden. Maar ja, de gang was niet van mij alleen, en alle kamerdeuren in huis kwamen er op uit. De overvloed aan papier is mij mijn leven blijven achtervolgen. Nog steeds gebruik ik schijnbaar onbepaalde papierhoeveelheden om te tekenen en te schilderen. Al zijn de afbeeldingen nog zo klein, ik start op grote, maagdelijke vellen. Wanneer de blauwe vrachtauto van Van Gelder&Zn in de Delagoastraat geparkeerd stond, wisten wij dat ome Maas kwam lunchen en hoopten wij dat hij weer een nieuwe papiervoorraad had meegebracht. Ook de schriftjes waren niet te versmaden, gelinieerd of met ruitjes; ze waren even welkom.

Rijles van de buurman

Ineens stond daar ook de Lancia van buurman Verver te pronken. Er was echter een probleem: hij had geen rijbewijs. De rijvaardigheid werd hem vervolgens bijgebracht door mijn vader. Een paar keer in de week stapten ze samen in om in het stille Den Haag Verver de praktijk aan te leren. De rijlessen op zondagmiddag waren wel het leukst, dan konden Bennie en ik achterin meerijden. Ik weet absoluut niet of zijn rijgedrag vooruitging, maar wel dat die zondagse uitstapjes ons voerden naar de randen van Den Haag en verder. Voor ons onbekend gebied. Richting Westland werden nieuwe wijken zoals Morgenstond gebouwd. Grote bouwlocaties waar je heerlijk kon spelen. Buurman Verver en mijn vader oefenden achteruitrijden, inparkeren en dat soort zaken, terwijl Bennie en ik speelden op die locaties. Er was niemand te bekennen, hoogstens wat mensen die hun nieuwe woon-

gebied kwamen verkennen. Het was er doodstil, alleen vogels en zoemende insecten hoorde je onder blauwe luchten. Verver zal zijn rijbewijs wel hebben gehaald; de lessen waren niet meer nodig. Tot geruststelling van mijn moeder, die vond dat mijn vader wel heel erg veel tijd aan hem besteedde. Hij was ook niet moeders beste vriend. Ze hield afstand, net zoals ze dat eigenlijk met iedereen deed. Haar wereld was het gezin, daar offerde zij zich helemaal voor op. Tot hun beste vrienden hoorden Evert en Gerritje Morren; die kwamen op gezette tijden langs. Goede vrienden nog uit Apeldoorn, nu woonachtig in Voorburg. De mannen rookten een beste, geparfumeerde sigaar van Willem II of Agio, de vrouwen dronken een brandewijntje of een citroenjenever met suiker. Uit kleine glaasjes werd met een piepklein zilveren lepeltje de suiker opgelepeld, doordrenkt van de citroenjenever. Een enkele keer mochten we meepeelen; ik vond het heerlijk. Na mijn moeders overlijden in 2003 heb ik twee van die kleine glaasjes meegenomen als herinnering.

Beide mannen waren chauffeur en auto's waren vaak een dankbaar onderwerp. Zeker toen mijn vader, dankzij een erfenisje uit Apeldoorn, ook een auto kon aanschaffen. Zulke beslissingen werden niet met de kinderen doorgesproken, dat was louter voorbehouden aan mijn ouders.

Ik was lid van de CJMV, de Christelijke Jonge Mannen Vereniging. We hielden club in "De Ossewa", een markant, wit gebouwtje op de hoek van de Herman Costerstraat en de Paul Krugerlaan. Op het torentje prijkte fier het embleem van de CJMV. Na afloop van de zaterdagse clubavond -het was vroeg donker, het moet winter geweest zijn- stond ineens mijn vader voor de deur. Met zijn eerste auto, een Commer. Een soort bestelauto, tweedehands, lekker Engels en bol, met spartaans aandoende lederen bekleding. Twee stoelen voorin, dan een opklapbare achterbank en daarachter nog ruimte voor bagage. Een station wagon zouden we nu zeggen. Hij had hem net opgehaald, want zijn bromfiets lag nog achterin. Ik mocht meerijden naar huis, als eerste. Thuis aangekomen moest iedereen het nieuwe voertuig even bewonderen; de hele buurt liep uit. Het enige dat te wensen overliet, was de benzinelucht die we maanden hebben moeten ruiken. In zijn opwinden en enthousiasme had hij het benzinekraantje van zijn bromfiets laten openstaan en was er een flinke guts benzine in de wagen terecht gekomen. De auto was vanzelfsprekend een uitkomst voor hem; per bromfiets naar Ypenburg in kou en regen was geen pretje. Bovendien liet zijn gezondheid te wensen over. Hij had grote problemen met zijn

CJMV

Commer

Zonder koelkast en vaatwasser

schouders, overbelast in de tijd van de steentransporten in de crisisjaren. Ook zijn maag was niet in puike conditie. Mijn moeder gunde hem de auto meer dan dat, maar verontschuldigde zich dikwijls, dat hij hem vanwege zijn ziektebeeld ook werkelijk nodig had. Dat was natuurlijk nergens voor nodig, maar overbodige luxe paste niet. We hadden niet eens televisie. Ook waste mijn moeder nog op de hand. In de keuken stond de zinken teil op een houten wasbok, voorzien van een wringer. De was werd op het gas gekookt en gestampt, daarna geborsteld op een houten plank. Heel wat keren heb ik aan de wringer gestaan om grote stukken, zoals lakens, er doorheen te draaien. Een stofzuiger behoorde al wel tot de zegeningen van het huishouden, een Toppo van Philips. Geen koelkast, geen douche, geen vaatwasser, geen magnetron, geen koffiezetapparaat. In de keuken hing een wandkoffiemolen waarin de gebrande koffiebonen werden gemalen. De versgebrande bonen kwamen van de fameuze grutter De Gruyter in de Terletstraat. Een winkel met glimmende tegeltableaus en een pui die bij elke winkel van het concern in Nederland hetzelfde was. Aan de Haagse Beeklaan is nu nog zo'n gevel te bewonderen. Bij De Gruyter telde het "snoepje van de week". Van de bestelling kreeg je 10% van het bedrag uitgekeerd in de vorm van kartonnen kaartjes. Een effectief spaarsysteem. Mijn moeder verzilverde het snoepje van de week wanneer ze eens krap bij kas zat.

Uitstapjes

Eenmaal in bezit van de Commer waren de uitstapjes in het weekend veelvuldig. Mijn grotere zusters en broer gingen niet meer mee, de kleintjes, Roelie en ik, wel. We zagen heel wat van de omgeving. Een wegenkaart had mijn vader niet nodig; niet dat hij overal de weg wist, hij reed maar wat in het wilde weg. Hoek van Holland was een geliefde bestemming: kijken naar de zeeschepen die bij de Waterweg binnenkwamen. Bij het semafoorhuis was een grote kaart waarop alle vlaggen van de wereld waren vermeld. Voor Roelie en mij was het de sport om als eerste het land van het schip te determineren. Ook de bunkers uit de Duitse bezetting lagen in groten getale langs de waterweg, nog niet dichtgetimmerd. Je kon er dwalen in gangenstelsels, in de verblijven van de soldaten. Er waren zelfs grote zalen in het binnenste van die betonnen gevaarten. Munitie en andere zaken waren allang verwijderd; je moest je meer zorgen maken over de drollen die er waren achtergelaten door bezoekers. Verder stonk het er vreselijk naar pis. Onderweg werd gepicknickt. Een tas met broodjes, melk en ranja was aan boord. Die werd leeggegeten langs de kant van de weg. Her en der langs de grote weg kon je gewoon je auto in de berm zetten. Niemand

die er iets van zei. Nu waren dat ook nog niet zulke snelheidsbanen als nu, meestal een tweebaansweg zonder middenrail en vangrails. Daar zat je dan, alleen of met een paar andere autobezitters, te genieten van het verkeer dat voorbij raasde.

De Parkhaven in Rotterdam was ook een geliefd plekje, bij de ingang van de Maastunnel. Met een steile roltrap kon je naar beneden. Je leek om te vallen wanneer je de diepte in ging. Weer boven stond er de ijsboer. Bang was ik voor de “Reus van Rotterdam”, een uit zijn krachten gegroeide man van wel twee meter dertig. Met een vreemd gezicht, met een rauwe onverstaanbare stem. Hij is niet oud geworden.

Mijn ouders waren mensen van hun tijd. Volksmensen die hun uiterste best deden om de boel goed te laten marcheren en om vooruit te komen. We moesten er netjes uitzien, zeker op zondag: Roelie met een grote, gestreken strik in het haar, ik in lange broek, overhemd en blazertje. Soms een stropdasje. Mijn vader en moeder gingen ook piekfijn gekleed, niet duur, maar verzorgd. Van poloshirts, sneakers en gympies hadden we geen weet. We werden geleerd onderweg niets weg te gooien, een snoeppapiertje stopte je maar zolang in je zak totdat je een prullenbak tegenkwam of thuis was. Noch mijn vader, noch mijn moeder hadden iets met kunst van doen. Vooral dat moderne geknoei konden ze niet waarderen. Appel was een beest en Picasso was gek. Ze hadden meer respect voor het verleden. Wanneer we in de buurt van een kasteel of andere bezienswaardigheid kwamen, werd gestopt en de zaak bekeken. Eigenlijk hadden ze meer op met de natuur dan met cultuur. Terwijl mijn vader aan het stuur zat, scanden zijn ogen de lucht af. Hier zag hij een sperwer, daar een specht. Hij wist ook best veel planten, struiken en bomen te benoemen en wanneer hij het niet wist, kon hij er toch een aardig verhaal van brouwen. Met zijn scherpe zakmes sneed hij fluitjes voor ons. Van een tak sneed hij een mooi recht stukje, stak de bast in z'n mond en draaide het net zolang totdat de bast losliet als een hol kokertje. In zowel de tak als de bast maakte hij inkervingen en wanneer hij de bast weer terug schoof was het fluitje klaar. Tientallen moet hij er zo voor ons en onze vriendjes hebben gemaakt. We bliezen ons suf.

Hoogtijdagen waren het, wanneer me met z'n allen met de Commer op pad gingen. Meestal was er dan iets in Apeldoorn aan de hand, een verjaardag, een huwelijk, een jubileum. Of een begrafenis. De Commer werd in optimale conditie gebracht, de reis was immers ver. Dagen van te voren was mijn vader bezig met het groot onderhoud. Dat wil zeggen dat alles nagekeken en gesmeerd werd, de bougies

**Met z'n allen naar
Apeldoorn**

werden opnieuw afgesteld, de olie werd ververst. De oude olie werd in een blik opgevangen vanuit het carter en simpelweg geloosd in het riool. Doodgewoon; iedereen deed dat. De auto kreeg een flinke wasbeurt. Mijn moeder hield zich verre van deze activiteiten: het was zijn auto, hij deed dan ook maar het onderhoud. De werkelijke reden was dat ze er niks voor voelde om gezien te worden; al die nieuwsgierige blikken van de burens, aan haar lijf geen polonaise.

Op de ochtend van vertrek namen vader en moeder plaats voorin de auto, Dicky en haar vrijer Jan Fransen en Tiny met Gerrit van Alphen nestelden zich op de achterbank, terwijl Henk, Roelie en ik in de bagageruimte een plekje vonden op de meegenomen kussens en dekens. Tassen met drank en brood werden links en rechts gestouwd, een zak zuurtjes en drop op het dashboard, en daar gingen we.

Nog voor we de hoek om waren, werd het eerste lied ingezet. Want zingen dat konden de familieleden Van den Berg! Daar waren ze beroemd om. Wanneer mijn moeder met mijn zusters de vaat deden, stond de balkondeur meestal open. Ze zongen het hoogste lied. De burens luisterden mee. Menige buurvrouw had het niet erg gevonden wanneer een van haar jongens zo'n pronte zangeres aan de haak had geslagen.

Vaak werden christelijke liedjes gezongen als "Er ruischt langs de wolken", "Scheepken onder Jezus hoede", maar ook het repertoire van de Zangeres zonder Naam met als topper de smartlap "In een hutje in de duinen ligt een jochie voor het raam", en modern Nederlands repertoire met de hit "Ramona" van de Blue Diamonds. "Hoog op de gele wagen", en "De klok van Arnemuiden" waren eveneens niet te versmaden.

Droomland

Tiny's vriend Gerrit kon het niet meer naar z'n zin hebben dan wanneer hij de tweede stem kon zingen, overvleugeld door Dicky die van het stel als beste maat kon houden en ons in moeilijke passages qua woord en toon er doorheen sleepte. Mijn vader zette op een bepaald moment "Droomland" in; dat was zijn lied. In de oorlog werd hij in Duitsland tewerkgesteld (Arbeitseinsatz). In het Ruhrgebied werkte hij met medegevangenen voor de spoorwegen. Polen, Russen, Denen, Nederlanders, allen konden dit lied zingen, ieder in z'n eigen taal. Als hij het thuis zong, ervoer je de dramatiek. Met weinig kameraden heeft hij de oorlog overleefd. Hij kwam pas eind augustus '45 weer terug. Iedereen dacht dat hij dood was. Hij was terug komen lopen uit Oost-Duitsland en dat duurde even.

Wat hij ook heel goed kon, was mondharmónica spelen. Hij bezat een

imposant, glimmend exemplaar met een schuif voor de halve tonen. Hij las geen noot, maar kon spelen wat hij hoorde. Zachtjes en ingetogen speelde hij "Droomland". Wij luisterden stil. Hij was even terug in zijn oude wereld, waar hij verder nooit over sprak. Wel noemde hij Duitsers consequent moffen, wat ik weer vervelend vond, maar hij was niet haatdragend. Hij zou ze nooit de verkeerde weg wijzen. Tijdens zijn crematie in 1983 werd het lied gespeeld. Een indrukwekkende ode aan hem en zijn kameraden.

Het landschap werd druk becommentarieerd tijdens de tochten met de Commer, evenals wat voorbij reed. Er werd druk gezwaaid. Halverwege moesten de benen worden gestrekt. En waar die ook vandaan kwam, ineens was er die voetbal. Als gekken gingen we er achteraan. Gerrit was een goede speler van VV Naaldwijk; daar speelde hij in het eerste. Jan voetbalde bij het Haagse VVP (Vullus van Pastoor) in het Zuiderpark. Zij waren vanzelfsprekend de knoerters. Mijn moeder hield haar hart vast, in het bijzonder wanneer mijn vader in het geïmproviseerde doel ging staan en er zo hard mogelijk op hem werd geschoten. Hij moet wel een bijzonder incasseringsvermogen hebben gehad. Als zij het welletjes vond, begon ze de rommel op te ruimen en iedereen naar de auto te dirigeren. Bezweet, met rode koppen namen we weer plaats en hervatten onze zangoefeningen. Het waren uitstapjes om nooit te vergeten. Er werd gelachen en dikke pret gemaakt, de snoepjes vlogen door de auto. Zelfs wanneer we op condoleancebezoek gingen, was er plezier. We konden ons inhouden tijdens de plechtigheid, maar daarna werd het een gezellig weerzien met de familie. Vaak pas heel laat aanvaardden we de weg terug naar Den Haag. We waren moe en dutten af en toe een beetje in, maar werden weer bij de les geroepen als iemand inzette. Bij Zoetermeer was de lol er behoorlijk af. We wilden naar bed. Bij de grote, aangelichte letters Nutricia op de hoge schoorsteenpijp voelden we ons weer een beetje thuis en kwam er weer leven in de brouwerij. Vaak kwamen we zingend de 1ste Pietersburgstraat inrijden, uitgewoond van een lange dag.

Na de Commer versleet mijn vader nog een aantal auto's: de Simca, de NSU, de Volkswagen Kever. Hij verrichtte zelf het klein onderhoud. En zo bezocht hij meer dan eens de sloop voor een reserveonderdeel. Ook werden niet meteen nieuwe banden aangeschaft, ze werden gecoverd. Dat wil zeggen dat een nieuwe laag op de oude werd aangebracht, letterlijk en figuurlijk een lapmiddel. Moeder was niet altijd even blij als er weer een grote reparatie moest worden uitgevoerd. Het was passen

Voetbal onderweg

en meten met het huishoudbudget. En helemaal wanneer hij vlak achter elkaar een paar aanrijdinkjes had veroorzaakt, zonk haar de moed in de schoenen. Ze gunde hem zijn passie en tot op late leeftijd hebben ze samen kunnen genieten. Roelie en ik gingen toen allang niet meer mee.

Katholieken

De kleintjes werden zelfstandiger en gingen hun eigen weg. Roelie kreeg verkering met Hans Hendriks uit de VanderVeldestraat, met wie ze in 1971 is getrouwd. Ze gingen graag dansen in Pancratius, het katholieke clubhuis in de Teniersstraat achter de Heilig Hart kerk aan de Hobbemastraat. Een streng, bakstenen gebouw met twee forse torens. Burcht van het geloof met daarnaast een winkeltje in rooms-katholieke parafernalia: kruisbeelden, heiligenbeelden, bidprentjes en wijwaterbakjes. In alle kleuren, in alle formaten. Vaak liepen wij met mijn moeder van huis naar de stad. Dan kwamen we er langs. Altijd moest ik er even kijken: een wereld die mij als hervormd jongetje onbekend was, maar wel boeide. Bij de ouders van Jan Fransen in de Bakhuizenstraat hing een Mariabeeld met flinkerend lichtje in de alkoof, een tussenkamer. Gebiologeerd kon ik daar naar staren. Een andere wereld.

Populaire zussen

Onderweg naar het centrum -door ons als 'de stad' betiteld- zouden we ook uitgebreid zwaaien naar Tiny. Zij werkte in het laboratorium van het gemeenteziekenhuis aan de Zuidwal. Wij liepen op de Hoofstkade en blèrden net zolang over het water van de kade, tot ze voor het raam verscheen. Ze kon ons horen want de ramen van het saai gebouw stonden open, op de begane grond. Als zij voor het raam verscheen, waren we tevreden. Vaak stonden haar collegaatjes ook mee te zwaaien. Daarvoor had Tiny gewerkt in de kruidenierswinkel van Hokke op de Schalkbugerstraat, naast de overbekende zaadwinkel van De Swart. Groot was de paniek toen ze thuis kwam met een afgesneden duim: ze was blijven hangen in de snijmachine voor vleeswaren. Ze herstelde gelukkig snel en zocht een veiliger betrekking. Als kind wist je absoluut niet wat er nou aan de hand was, een grote zus die huilend thuiszit met haar hand in een groot verband. Dat was wat. Dat Tiny en Dicky populair waren bij de jongens, dat had ik wel in de smiezen. Vader en moeder gingen regelmatig naar Apeldoorn. Voordat er een auto was ging dat per bromfiets. Een stuk goedkoper dan met de trein. En ze genoten er ook van. De reis duurde al gauw een uur of zes, zeven. Wanneer het koud was, kwamen ze verkleumd terug. Mijn moeder was dan niet te genieten. Niet vanwege de lange zit, maar thuis was er altijd wel iets niet goed gegaan, vond zij.

Als mijn moeder alleen naar Apeldoorn ging om mijn grootmoeder te helpen met huishoudelijke karweitjes, nam mijn vader de keuken over. Hij was een expert in het maken van macaroni, een grote pan vol. Het resultaat -slijmerige slierten bedekt met tomatensaus en kaas- hapten wij beleefd naar binnen. Wij zouden hem niet afvallen.

Dramatisch was mijn moeders ontdekking, toen ze op een keer in de voorkamer het vloerkleed eruit gooide om het zeil te boenen. Onder het kleed was het zeil een en al putjes, aan gort getrapt door de ijzeren naaldhakjes van de dames. Als de kat van huis is, dansen de muizen; dat hadden mijn zusters in hun oren geknoopt. Jongens en meisjes werden uitgenodigd, het kleed werd opgerold en er werd gerock-and-rolled tot diep in de avond. De burens klaagden niet, ook niet over de keiharde muziek uit de nieuwe pick-up met platenwisselaar. Tien elpeetjes werden gestapeld en het ene na het andere nummer denderde door het huis. Roelie en ik werden wegwijs gemaakt in de eerste danspasjes, als we maar niks zouden zeggen. We leerden jiven, foxtrotten en walsen. 'Tanze mit mir in den Morgen' was de basis voor de Engelse wals. Anneke Grönloh's succesnummers 'Brandend Zand' en 'Soerabaja' werden door allen meegekweld.

Henk kwam in dit stuk niet voor. Die was na zijn opleiding als banketbakker/kok op de ambachtsschool gaan werken bij Canterbury, de speciaalzaak voor gebak in de Korte Poten.

Van school nam hij de lekkerste zelfgebakken roomboterkoekjes mee. Dagenlang was hij in de weer met een object van suikerklontjes, dat met suikerwater aan elkaar werd gelijmd. Het werd een immens kasteel. Hij zal er dikke voldoende hebben gekregen.

Later werkte hij als kok bij grote hotels en restaurants als Centraal, Hotel des Indes, The House of Lords, Seinpost, Badhotel. Hij was bezeten van zijn vak, behaalde steeds hogere rangen in de keuken, werd een topkok en vond het werken op vreemde tijden niet erg. Mijn moeder moest hem echter niet in de keuken hebben. Als hij kookte, maakte hij veel te veel pannen vies. In de professionele keuken was hij dat gewend, voor elk sausje en liflafje een ander pannetje. Daar was een afwasser die de boel schoonmaakte. Met mijn moeder heb ik hem een keer steken zien maken, een soort ulevellen, gemaakt van stroop. Op het granieten aanrecht werd de massa uitgegoten, en na wat afgekoeld te zijn met een mes in stukjes gesneden. Ze leken een beetje op Haagse hopjes. We hebben er weken van gegeten. Erg fraai vond ik zijn kookboeken; hij bezat al vroeg een mooie serie met tabbladen die de hoofdstukken van de bijzondere gerechten aangaven.

Kok Henk

Stille founder

In de horeca had hij een eigen vriendenkring opgebouwd. Ik was maar zijn kleine, jongere broertje en in zijn ogen een lastig blaag. We hadden weinig contact met elkaar. We sliepen in hetzelfde tweepersoonsbed, maar als hij in bed stapte, sliep ik al, en als ik 's morgens naar school moest, lag hij nog te slapen. Wel was hij een beetje mijn stille founder. Zijn zakken zaten altijd vol met kleingeld en ik heb wel eens een paar dubbeltjes of een kwartje van hem gepikt ter aanvulling van mijn zakgeld.

Natuurlijk moet hij dat wel eens gemerkt hebben, maar hij liet het maar zo. Misschien wel ter compensatie van vlooiënbeten. In de keukens waar hij werkte, lag zaagsel op de grond; dat was de gewone gang van zaken. Daarin huisden vlooiën. Bracht hij er eens eentje mee, dan was ik de pineut. Grote bulten op een klein lijf. Krabben! Mijn moeder raakte bijkans in paniek; het beddengoed moest in het water, er werd kwistig met DDT gestrooid, het krengetje moest worden gevangen. Als dit gebeurde werd hij doodgedrukt en op een luciferhoutje boven de gasvlam verbrand. Korte metten. Henk zat er beteuterd bij te kijken; die moest vroeg z'n bed uit. Hij kon er niks aan doen. Hij leidde al vroeg een eigen leven en hield zich -voor zover die nog op hem toepasbaar waren- aan de regels van het huis. Zodoende was hij in staat het schip bij de wal te houden. Voor mijn moeder was het een verschutting toen ontdekt werd dat hij uit het raam had gekotst. Na een horeca-uitspatting was hij 's nachts in bed gekropen, was ziek geworden, haalde het toilet niet meer, schoof het raam omhoog en stortte zijn maaginhoud naar beneden. Met als resultaat volgekotste ramen van de benedenburen en een plas uitgewaaierde ellende op de stoep. Mijn vader die 's morgens als eerste naar buiten ging, zag het tafereel aan en begreep meteen, dat het van zijn kroost afkomstig moest zijn. Bloody shame! Henk werd uit bed gehaald, moest met z'n zatte kop de boel opruimen en z'n excuses aanbieden aan de burens.

Tutoyeren

Wij spraken onze ouders altijd aan met papa en mama. Dat deden ze ook naar elkaar. “Vraag maar aan mama” of “laat papa er maar even naar kijken”. Voor de buurt waren het altijd mijnheer en mevrouw Van den Berg. Op zijn werk werd mijn vader Roel genoemd. Eigenlijk hoorden we alleen hun voornamen, wanneer er familie op bezoek was. Dan was het Roelof en Leida, oom Roelof en tante Leida.

De enige zuster van mijn moeder -Dirkje, voor ons tante Dik-, was in de oorlog getrouwd met een Duitser, Helmut Kanter. Hij was gelegerd in Apeldoorn en werd verliefd op haar. Dat was niet zo makkelijk voor de familie; hij kwam wel al over de vloer bij mijn grootouders Put, maar het was ronduit een ongemakkelijke situatie. Hij was toch de vijand.

Münster

Voordat de oorlog was afgelopen verhuisde tante Dik naar Duitsland. Na de oorlog kwamen de contacten weer voorzichtig op gang. Hun twee kinderen Elli en Peter logeerden bij de Grosseltern in Apeldoorn. Daar kwamen we elkaar tegen en werd er in een kindertaal van Nederlands en Duits met elkaar gesproken en gespeeld. Ook bezochten we hen in Münster, waar oom Helmut conciërge was van het verzekeringsbedrijf Die Vorsorge. In het centrum van de oude stad bewoonden zij een topwoning zonder lift, in het gebouw van de maatschappij. Het was erg Duits, kraakhelder (Tante Dik was die Putzfrau) en stil. Een beetje eng. Je mocht natuurlijk wel naar hun woning via het imposante trappenhuis, maar het personeel kon je maar beter niet tegenkomen. Münster is een mooie stad. Wij bezochten het magnifieke, middeleeuwse Rathaus met de Friedenssaal, waar in 1648 de Vrede van Münster werd gesloten, de kronkelende oude binnenstad die nog flink wat sporen van de oorlog vertoonde en de belangwekkende DOM, de bisschopskerk met een nog origineel, werkend uurwerk met bewegende ridders en jonkvrouwen uit de zestiende eeuw. De kerk was in de oorlog aan puin geschoten, maar met de restauratie was al een begin gemaakt. Eind zestiger jaren bracht ik nog eens een deel van de vakantie door in Münster en heb er het rijke interieur van de DOM getekend. Een goede Duitse traditie was dat er aan het eind van de middag thee en Kuchen werden geserveerd. De lekkerste taartjes waren ruim be-

meten, voor Roelie en mij een ongekende lekkernij. Mijn neefje Peter was een beetje een vaderskindje; zodra iets hem niet zinde verscheen een pruillipje. Wij moesten daar erg om lachen, wat hem razend kon maken. We hebben toch ook heel veel samen gespeeld en zijn Nederlands werd beter en beter. Elli was een mooie, charmante meid en dik bevriend met mijn zus Tiny. 's Zomers logeerde zij graag bij ons in Den Haag; met de jongens uit de buurt viel altijd wel wat te donderjagen en de uitjes naar het strand waren legendarisch. Mijn vader was gewoon aan het werk. Moeder stond voor dag en dauw op om pakken brood te smeren. Die werden met flessen melk en flessen Riedel in tassen gepakt, de zwemkleding erbij, handdoeken, en daar gingen we op pad. De vijf kinderen van tante Leida, plus Elli. Vanaf de 1ste Pietersburgstraat liepen we naar het Stille Strand bij het eindpunt van tram 12. De tassen, ballen en scheppen werden eerlijk verdeeld en daar gingen we. DelaReyweg af naar de Beeklaan. In het smalle deel kwamen we langs het huis van Dr. Willem Drees, de minister president die ervoor had gezorgd dat de AOW tot stand kwam. Vadertje Drees. Onderweg werd er flink gebabbeld en gezongen, maar in de buurt van Drees' huis moesten we ons een beetje koest houden. Respect tonen. Overigens was het maar een gewoon huis in een stil deel van de straat. Bij de Houtrustbrug staken we over naar de Houtrusthallen. Daar op het bordes was de eerste stop. Even wat drinken, een snoepje, en daar gingen we weer. We schoten hier de duinen in en via de wandelpaden, heuvel op heuvel af, kwamen we bij het Stille Strand. Het laatste stukje was rennen geblazen; wie was er als eerste op het strand? We sjokten nog een flink stuk linksaf in de richting van Kijkduin, daar was het rustig. Het strand voor ons alleen. Mijn moeder posteerde zich bij het prikkeldraad bij het duin. Ze droeg een zomerjurkje, nooit een badpak. Er werd een flinke kuil gegraven, waar we allemaal onze handdoek in konden leggen. De frisdrank- en de melkflessen (pakken melk waren er nog niet) werden ingegraven; de drank bleef zo lekker koel. Een helmspriet erbij om de plek te markeren. Als een kloek hield mijn moeder het kroost in de gaten, dat al gauw alle kanten uitzwermd. Er werd gebald, gevoetbald, geslenterd langs de vloedlijn, schelpjes gezocht, enorme kuilen werden gegraven en zandkastelen gebouwd. Het mooist waren onze waterkundige werken: slootjes, burchten, poorten, bruggen. We konden daar een hele dag mee bezig zijn. En dan de vloed afwachten, die de grachten en slootjes zou doen volstromen. Het dichtst bij de vloedlijn werd een zo hoog mogelijke berg gebouwd, het zand flink aangestampt om het water lang te kunnen weerstaan. Als

Naar het strand

Op het strand

bouwheren stonden we er bovenop. Daar kwam het water; we hielden stand tot het water greep kreeg op de constructie en wij er roemvol mee ten onder gingen. Tussendoor werd gegeten. Belegde boterhammen met kaas, suiker en appelstroop. Onze handen onder het zand, dat knarsend mee naar binnen ging. De melk werd opgegraven en we dronken gulzig. We konden bijna niet wachten tot iedereen klaar was. We stortten ons weer op onze bezigheden. Mijn moeder hield goed in de gaten dat we niet verbrandden. Ik was nogal gauw de pineut. Snel moest een hemdje of bloesje aan. Zo brachten we de hele dag door op het strand. Bij tijd en wijle was er een slok Riedel (uit die donkergroene fles met een feloranje draaidop) en werd een zuurtje gezogen. Feest was het als we een zure bom mochten kopen. De zurebommenman kwam door het mulle zand aansjokken met twee blikken aan een juk. Her en der verkocht hij zijn waar. Ze waren heerlijk, onze handen dropen van het vocht. Strandtentjes met versnaperingen waren er niet; daar zaten we misschien ook wel te ver vanaf. En trouwens, we zeulden alles mee. Tegen een uur of vijf werd de boel ingepakt. Dan was er het grote dilemma. We konden kiezen: of een ijsje, of met de tram terug. Het dubbeltje kon maar een keer worden uitgegeven. Het draaide er altijd op uit dat we een ijsje namen. Dat betekende terug lopen, zeker een uur. Maar dat hadden we er graag voor over. Moeder ging met een van de kleintjes alvast vooruit. Met de tram. Als de groep thuis kwam, stond de teil al klaar op het balkon. Daar werden je kleren uitgeschud, en ging je het water in. Meteen daarna in je pyjama. Zo ging dat allemaal achter elkaar. De groteren natuurlijk niet in pyjama; die mochten nog een tijd opblijven. Het eten was inmiddels klaar, vader was thuisgekomen en dan met z'n allen aan tafel voor de maaltijd. Hoewel we niet streng in de leer waren, werd er aan tafel toch gebeden. Vooraf “Here, zegen deze spijsze, amen”, na het eten “Here, dank voor deze maaltijd”. Standaard brulde iemand er achteraan “Mellek in een kommetje”. Ik weet niet wat de diepere achtergrond is van deze toevoeging, maar wij moesten er altijd erg om lachen. Het zal wel ergens uit de familie komen.

**Here, zegen deze
spijsze, Amen**

Overigens maakten we ook wel eens de tocht van Scheveningen naar Hoek van Holland over het strand. Daar deden we de hele dag over, lopend langs de vloedlijn. Onderweg werden rustpauzes ingelast, lagen we te zonnen en speelden we wat. Bij de afritten naar het strand, zoals in Kijkduin, Monster en 's Gravenzande was het druk, daartussen waren er kilometers niemandsstrand. Eenmaal in Hoek van Holland pakten we de bus terug naar Den Haag. Zakken vol schelpen hadden

we verzameld; die plakten we in de winter op doosjes en kaarten.

Eten was een vast ritueel. Je was op tijd, waste je handen en ging met de hele familie aan tafel. We hadden min of meer onze vaste plekken aan tafel. Mijn vader aan het hoofd. Praten deden we volop, de belevenissen van de dag gingen er over tafel; natuurlijk werd er gekibbeld, we probeerden elkaar de loef af te steken. Mijn moeder kookte stevige kost, voedzaam en lekker. Geen liflafjes. De aardappelen werden in de pan op tafel gezet, de groenten idem dito. En de pan met jus. Ze kookte naar het seizoen; dat was goedkoop en gezond. Een flinke pan met aardappelen, verse groenten. Stampotten waren in de winter favoriet, eenpansgerechten. Geen voorgerecht. Wel een appel of sinaasappel na. 's Woensdags waren er gehaktballen en op zondag doorregen runderlappen (draadjsvlees, heerlijk!). Je moest tijdens het bidden zeker een oog openhouden, anders wist je niet wie een gehaktbal of stuk vlees van je bord had gepikt. Op zondag was er meestal een soepje vooraf en een nagerecht in de vorm van lammetjespap, griesmeelpap of rabarber op een beschuit. Oud brood en melk werden gekookt tot broodpap, een slijmerige substantie waarmee ze mij absoluut geen plezier deed. Ik kokhalsde ervan.

Nu was ik beslist een lastige eter: ik lustte niet alles en prakte aardappel, jus en appelmoes door elkaar. Als je zat te klieren aan tafel kon je van je vader een tik krijgen met de achterkant van zijn mes. Hij kon feilloos mikken. En als je dan nog niet koest hield, kon je je bord oppakken en in de keuken gaan zitten. Straf! Praten kon gerust aan tafel, maar fluiten en zingen waren taboe. Moeder: "We zitten hier niet in de kerk...". Eerder opstaan van tafel voordat de anderen klaar waren, was er evenmin bij. Op tafel kwamen typisch Hollandse producten als postelein, spruitjes, knolrapen, witlof, andijvie (met spekjes en spekjus), wortelen, spinazie, sla met tomaten en uitjes, hachee, zuurkool. Als je jarig was, mocht je kiezen. Mijn favoriete gerecht was hutspot (peen en uien). De erwtensoep van mijn moeder was fameus: met een halve varkenskop of -poten. Tomatensoep werd in de zomer gemaakt van verse tomaten. En in de aardbeientijd waren er volop aardbeien, vaak gekocht van straatventers, die met een bakfiets door de straat kwamen en schreeuwden "eej-bee-je" (aardbeien). Ze werden aangeboden in speciale dunhouten, gevlochten mandjes, sloffes genaamd. Zalig zoet, vers van het land.

Tegen acht uur kwam de Tour de France langs. Althans, de verkoper van de extra editie van de Haagsche Courant. "Vers van de pers",

Aan tafel

Tour de France

schreeuwde hij toen al. Door de familie Kettenis was het wielrennen in onze straat een aanvaard gebeuren en menige krant verwisselde van eigenaar à raison van een dubbeltje. Iets meer kostte het maken van een foto bij de Indianentent. Op een vrachtwagentje met open laadbak was een tent neergezet voor een geschilderd indianendecor. Arendsoog en Witte Veder, de hoofdfiguren uit de boeken van J. Nowee, waren zeer populair en elk kind wilde wel als een icoon worden vereeuwigd. Je werd dan in zo'n pak gehesen, de fotograaf dook weg onder de zwarte doek van z'n platencamera, klikte en je stond erop. Helaas heb ik mijn moeder nooit kunnen verleiden tot zo'n scène; ik denk dat het te duur was. Of ze geloofde niet dat de foto later echt zou worden opgestuurd. Een foto liet je trouwens maken bij Fotostudio Streefkerk aan de Paul Krugerstraat, een statige studio met een gigantisch fotoapparaat. En met een even statige mijnheer Streefkerk in eigen persoon: een wat gezette man met pommade in z'n haar en strenge scheiding. Directklaar bestond nog niet. Twee dagen later kon je de pasfoto's ophalen, in een statig wit etuitje. Crème de la crème op (pas-)fotogebied was echter Studio Américain in het centrum. Een soort moderne softlook-fotografie met vele bekende Hagenaars in de etalage. (Heel veel later hoorde ik dat mijn vriend Jan Lanza was getrouwd met Conny, de dochter van Américain...).

Fotografie

Op gepaste tijden werd thuis gefotografeerd. Eerst bezat mijn vader een oud Kodak boxje met een rood lensje waarachter het cijfertje van de film zichtbaar was, de buitenzijde van het toestel bekleed met nepleer, een handbeugeltje van leer om hem mee vast te houden. De klassieke camera obscura. Je kreeg daar van die kleine zwartwitfotootjes mee, die in de winkel werden voorzien van schattige, gekartelde randjes. Later kocht hij een Clack, een monster van een camera met een kliksysteem dat een enorm kabaal maakte. Gepaste tijden om foto's te maken waren de feestdagen, vakantie, een reisje, een toneeluitvoering van de kinderen, de inwijding van Henks nieuwe brommer, een nieuwe auto.

We zouden ook Henks eerste auto fotograferen. Hij had een tweedehands Kever op de kop getikt. In een van de pakhuizen in het Schillenstraatje zou hij die samen met een paar vrienden opknappen. Hij werd schoongemaakt en gestript, afgeplakt met kranten en tape om hem te kunnen spuiten. Knal oranje. Omdat het pakhuisje geen afzuiginstallatie had, werd de kantel deur opgezet. Na een avondje spuiten moest de lak drogen. De deur kon nu wel dicht. In zo'n pakhuisje was het natuurlijk een stoftroep van jewelste, en ja hoor, toen de

kanteldeur met een klap naar beneden kwam, viel al die ellende op de spiegelglad gespoten auto. Tranen in de ogen. Geen foto. Het moest allemaal over.

Nichtje Elli maakte veel mee in de zomermaanden. Daarna vertrok ze weer via mijn grootouders naar Duitsland. Roelie en ik waren een jaar of achttien toen we het 25-jarig huwelijksfeest van Oom Helmut en Tante Dik in Münster vierden. Een diner in een Duits restaurant, een statige maaltijd met als hoogtepunt het zonder handen verorberen van Kuchen. Dat was typisch een act voor de kinderen. Roelie en ik deden mee, Peter en twee dochters van vrienden uit Warendorf. Waltraud was een mooi meisje van mijn leeftijd en in mijn beste Duits konden we ons aardig redden. Een paar jaar later spraken we elkaar weer. Ik zou naar Enschede komen en een hotelletje boeken, zij zou door haar ouders worden gebracht. We hadden twee kleine kamertjes in Hotel Apollo op de markt, een naargeestig hotelletje van de AA. In Enschede was niet zo heel veel te beleven, maar Club 54 was een drukke disco en daar dansten en kusten we.

Eén bed bleef onbeslapen in het ongezellige hotel: we knuffelden elkaar gek maar tot echte seks is het die eerste keer niet gekomen. Later ben ik nog een paar keer naar Warendorf afgereisd en heb ik gelogeed bij de familie Grabasch. Met de inwonende oma kon ik het prima vinden, maar de kroon spande haar vader, die mij 's morgens met een fles Schnapps kwam wakker maken. Drinken mocht hij zelf niet vanwege zijn hart, en hij achtte zo'n nieuwe schoonzoon een uitgelezen kans om de echtelijke controle te omzeilen. Daarom zal het met Waltraud niet uitgegaan zijn, maar zij vond mijn ochtendzoen toch wel zeer verdacht ruiken.

Seks was raar genoeg taboe in huize Van den Berg. Mijn ouders wisten met vijf kinderen van wanten, maar voorlichting werd niet gegeven. Dat pikte je van de straat op. In de tijd dat mijn zusters ongesteld waren, was er nog niet het maandverband zoals wij nu kennen. Zij gebruikten witte stoffen doeken met knoopsgaten, die aan een gordeltje werden bevestigd. Na gebruik werden ze uitgekookt en te droge gehangen aan de waslijn. Dan wist de hele buurt dat tenminste... Ik vond dat de normaalste zaak van de wereld, maar het was een bijdehand vriendje dat mij uitlegde dat dat nou "kutlappen" waren. Ik begreep de context niet zo, vond het niet bijzonder. Mijn eerste seksavonturen begonnen bovenaan de portiektrap. Op een dekentje lieten wij elkaars billen zien en speelden we doktertje. Ik geloof dat ik zelfs een plastic stethoscoopje en namaak thermometer had. Daarmee voerden wij

Waltraud

Seks

Meisjes

de medische controles uit. Blote billen, dat was het wel. In huis liepen we niet bloot. Hoogstens als we in de teil in de woonkamer gingen, stonden we in ons nakie. Familie onder elkaar.

In de Bloemfonteinstraat was een bosje van bomen en struiken met een duister paadje. Daar liet de tienjarige, Indische Steffie van school regelmatig haar broekje zakken om ons een blik te gunnen. Tijdens het tikkertje of verstoppertje spelen. Buut-vrij.

Marja Pesch woonde aan de overkant van de school. Ik zou haar wel bijles geven. Serieus zaten we over de boeken gebogen, ik gluurde naar haar strakke truitje waar de grootste borsten van de lagere school in zaten. Zij woonde alleen met haar moeder, die overdag niet thuis was. De enige beloning was dat ik een afscheidskus kreeg door het raampje van de buitendeur. Ik stond al buiten. En gloeide. Mijn schoolvriendjes waren duidelijk jaloers en bespotten onze "relatie". Die fantaseerden wat ik allemaal niet uithaalde. Ik was de onschuld zelve.

Van seks was nog geen sprake, dat begon nadat ik met de CJMV kampeerde op het terrein Solleveld tussen Den Haag en Monster. Aan de Monsterseweg, waar ik later zelf zou komen te wonen nota bene. Solleveld was een ruig stuk duingrond in het verboden waterwingebied, waar door de CJMV echter gekampeerd mocht worden. We sliepen in tenten. Op een nacht werd ik wakker in m'n slaapzak door een onbekend, majestueus gevoel: een spontane zaadlozing. Ik denk dat ik twaalf was. Ik ontdekte mijn jongenslichaam en kreeg meer aandacht voor meisjes. Want die waren wel degelijk de bron van mijn verlangen. Ik kon me niet afficeren als een echte don juan; daarvoor was ik te verlegen. Maar ik was redelijk populair bij de dames, vooral in de klas. Ik had een aardige babbel, was sportief en een kei in tekenen, maar als het op seks uitdraaide, dan hield ik me nog even op de vlakte. In tegenstelling tot Jantje Dijkstra uit de eerste van de hbs, die werkelijk alles tegen de meiden durfde te zeggen. Een held!

Liefdes beperkten zich tot het wegbrengen van meisjes na schooltijd naar huis en het spotten van de huizen waar de dames woonden, in de hoop een glimp op te vangen. Gerda van Assem van de Loevesteinlaan, Nicoline Brandt van de Erasmusweg. Nicoline zat naast mij in het tekenlokaal, een prachtig meisje met lang steil haar, mooie ogen en lippen, stevige borstjes, haar voeten in soepele vletjes. Zij was mijn Françoise Hardy, een bekende Franse zangeres. Hoe heb ik het aangedurfd op een dag via de regenpijp naar haar slaapkamerraam te klimmen? Toen ik er bijna was, werd de buitendeur geopend en kwam haar vader mij zeggen dat ik ook gewoon door de deur naar binnen

kon. Ik schaamde me rot. Met een rode kop heb ik nog thee gedronken en ben ik met de fiets afgenokt naar huis. Nicoline is altijd aardig blijven doen en ze heeft het –denk ik- aan niemand verteld. Wat een verschutting.

Corrie Bevelander bezorgde me hoofdbrekens. Wanneer ik ‘s morgens naar school fietste, nam ik de kortste weg door het Zuiderpark. Trouw wachtte zij mij halverwege op. Zij kwam van rechts. Samen fietsten we op. Ze was al een vrouw met stevige borsten meestal in een frotté truitje, een echt vrouwenlichaam. We deden niks. Op school werd ik echter danig gepest met onze ‘verhouding’. Om daar een eind aan te maken, probeerde ik haar te ontlopen, maar ze wist me elke keer weer op te pikken, zich niet bewust van mijn gêne.

Omgekeerd probeerde Nesia van der Horst juist mij te ontlopen. Zij was een spichtig, plat meisje en in een onbewaakt moment typeerde ik haar als “twee erwten op een plankje”. Met die opmerking heb ik haar ongewild tot anti-seks belichaamd, terwijl het een schat van een meid was. Erg intelligent, altijd goede cijfers. Met een rolletje Rang heb ik het proberen goed te maken, maar het is nooit helemaal goed gekomen. Ze bleef een beetje uit de buurt.

Sport

De Van den Bergen waren geen sporters. Op school deden wij braaf mee met gymnastiek, maar de familie telde geen voetballers of andere coryfeeën. In Apeldoorn hadden mijn ouders de lagere school doorlopen: mijn vader ging bij zijn vader in het bedrijf, mijn moeder werd dienstmeisje. Aan sport werd niet gedaan. Zij leerden elkaar kennen op de zangvereniging.

Ik denk dat dat in Den Haag werd voortgezet. Er was alle ruimte om buiten te spelen, maar we deden dat niet in clubverband. Voetbalden we niet in het Schillenstraatje, dan werd met een ploeg uitgeweken naar het dichtbij gelegen Zuiderpark. Daar waren de speelweiden en konden we ravotten zoveel we wilden. Natuurlijk klommen we in bomen. Ik werd een keer door een agent gesommeerd naar beneden te komen. Ik kreeg een uitbrander en hij schreef mijn adres op. Ik zat te beven toen thuis de bel ging. Daar zou je hem hebben. Na kattenkwaad bij school te hebben uitgehaald, werden we opgebracht naar het politiebureau aan de VanderVennestraat. Achter de wacht hadden ze een straf bedacht. Met een lepeltje moest je water uit een volle emmer in een lege lepelen. We dachten slim te zijn door een flinke plens in een keer over te storten, maar hadden buiten de bullebak van de wachtcommandant gerekend. We konden weer van voren af aan beginnen.

Rembrandt op de fiets

Onder min of meer professionele leiding werd gesport op het complex tussen de Beijerstraat en de DelaReyweg, een soort opvang voor de buurt vanuit de gemeente. Er was ook een grote speeltuin met hoge schommels. Tegenover het sportcomplex in de Beijerstraat woonde “Rembrandt op de fiets”, een kunstschilder die je op vele plekken in Den Haag en omstreken tegenkwam. Hij signeerde met Van Ettinger, Borger was zijn voornaam. Van zijn fiets had hij een werkplek gemaakt. Het stuur was zijn ezel, zelf zat hij op de bagagedrager. Op het zadel posteerde hij zijn palet. Hij schilderde op geïmpregneerd hardboard, voornamelijk stadsgezichten. Hij romantiseerde naar hartelust. Hij schilderde huizenrijen, een grachtje, en fantaseerde er een bootje, paard en wagen en bloemenstalletje bij. Het zal geen groot schilder

geweest zijn, maar ik vond het fascinerend te zien hoe hij een paneeltje opzette. En hij was slim. Ik denk dat hij van de opbrengst van z'n werk kon leven. Zo werkte hij regelmatig in het Westland waar hij tuinderswoningen schilderde. Tien tegen een dat een tuinder zijn huis kocht. Ik zag nog eens een werkje van hem hangen bij Rietje en Herman van Schaik: de Uilenbomen waar de vader van Rietje een stroopwafelbakkerij had, fraai geromantiseerd. Snel verkocht. Je mocht niet te lang bij hem staan kijken, daar had hij de pest aan. Pas kwam ik nog een werkje van hem tegen -een grachtje in Delft- op de antiekmarkt op het Voorhout. De handelaar vroeg er driehonderd euro voor.

Ik werd op jonge leeftijd lid van de CJMV, de Christelijke Jonge Mannen Vereniging. Ik zal acht of negen zijn geweest. Ik denk dat het via de lagere school is gekomen want mijn klasgenootjes waren ook lid: Bauke Jeeninga, Henk Siliakus, Evert van der Rest. Het was een christelijke club, dus werd er (gelukkig kort) gebeden en gezongen uit de bundel van Johannes de Heer en uit een klein, eigenwijs boekje van de vereniging. Clubleiders waren Wout Bodaan, Joke Pauptit, Cora Evers, Ernst Grootveld. Zij waren vrijwilligers. Wout was technisch tekenaar bij de firma Deerns, Joke werkte als secretaresse bij de Hervormde Kerk, Cora was verpleegster, Ernst doctorandus. Met heel veel energie hielden deze jonge twintigers ons bezig.

Op zaterdagavond waren er bijeenkomsten, kringspelen, vertellingen, uiteenlopende activiteiten waaraan we met een groep konden deelnemen. Bij mooi weer trokken we erop uit. Naar Meijndel bij Wassenaar waar we spannende roverspelen deden, naar Groenendaal, een kampeerterrein van de Haja. Grote tenten waren al van tevoren opgezet door de leiding. Wanneer wij per fiets arriveerden -we bleven er dan een weekend- konden we meteen aan de slag. De Waalsdorpervlakte lag aan de overkant van de weg, een weids gebied waar we konden spelen en wandelen. Bij de gedenkplek voor gefusilleerde verzetsstrijders en de grote Bourdonklok waren we onder de indruk. Er werd ook over verteld. Nachtelijke wandelingen waren spannend; terug kon je je bij een kampvuur weer opwarmen. Het natuurgebied Solleveld lag aan de andere kant van Den Haag bij Loosduinen. Ook daar was een terrein waar we veel waren. Voorzieningen zoals toiletgebouwen of een kantine waren er niet, we moesten zelf een latrine graven en ons eveneens zelf vermaken. Dat ging prima. We slopen door de bosjes van Ockenburg, renden in het donker over het strand en kwamen doodmoe weer bij het kampement. We waren niet stil te

Jeugdvereniging

krijgen, zo opgewonden waren we. De leiding van het kamp sommeerde ons stil te zijn op straffe van inname van zaklantaarns. Pas heel laat gingen we onder zeil.

Toneel

Jaarlijks werd een toneelstuk opgevoerd. Maanden werd gerepeteerd. En dan was er de grote voorstelling in de zaal van Custodia in de Brandstraat of in die van de Kesslerstichting aan de DelaReyweg. Familie en kennissen werden uitgenodigd. Zelf verkochten we de kaartjes. Ook de lootjes voor de grote verloting; bij winkeliers in de buurt werden de prijzen bijeen gebedeld. In de Kesslerstichting speelde ik de hoofdrol in “De wonderbaarlijke uitvinding van professor Rimpelmans”, een stuk over een tijdmachine. Mijn vriendjes speelden mee. Willem Nagtegaal was de dief, Henk Siliakus de politieman en René Grootveld de butler. De zaal zat zich te verkneuteren, ook al door het kostelijke decor, de kostuums en de schmink. Ik had notabene een aangezet baardje. We hadden goed gerepeteerd en het stuk liep als een trein. Ik zal toen twaalf jaar zijn geweest. De avond bevatte nog meer onderdelen, waaronder zang en een verloting. In de pauze kregen we een flesje frisdrank, een traktatie. Als volleerde acteurs liepen we rond en incasseerden complimentjes.

Wandelmarsen

Een wandelmars stond regelmatig op het programma. De avondvierdaagse was de langste; verder waren het meestal tochten van 10 of 15 kilometer op de zaterdagmiddag. We liepen keurig in formatie, in onze korte broeken, witte blouses en een uniforme stropdas. We droegen zelfs een vlag! Een aantal medailles van vorige marsen toonde onze professionaliteit. De Sint-Nicolaasmars was omstreeks zijn verjaardag; de airbornemars in Oosterbeek was ook te belopen.

Zomerkampen

Het hele jaar werd gespaard voor het zomerkamp, een week kamperen ergens in het land: Maarn, Esbeek, Wierden, Hellendoorn. We sliepen niet in tenten, maar bij de boer. De lege, schoongespoten stal was het dagverblijf, de zolder met strozakken de slaappleats. Met de bus gingen we er naar toe na een roerend afscheid van familie en andere achterblijvers.

Ik gebruikte een oude rugzak van Henk, volgepropt met alles wat ik -of mijn moeder- dacht nodig te hebben. Het waren geweldige weken, we vermaakten ons kostelijk met spel en sport. Iets minder was het in Hellendoorn, waar een groot aantal kinderen met buikgriep te kampen kreeg. We kampeerden in kippenschuren. Elke dag kwam de dokter langs. We moesten het bed houden in de hitte met veel thee en droge beschuitjes. Binnen een paar dagen was iedereen weer op de been. De

moeder van Evert van der Rest was onze kokkin. En verder was er een al wat oudere man, Jan Hoekstra, die bij de PTT werkte. Hij had grote, gele tanden en een borstelige snor.

Mijn vader en moeder kwamen ons eens bezoeken. Grote opwinding toen zij met de auto het erf opreden. Door hun komst kreeg ik extra aandacht, waar ik eigenlijk niet op uit was, zowel van vriendjes als van ouders. Zo inspecteerde mijn moeder mij achter de oren om te zien of ik me wel aan de wasvoorschriften had gehouden. Ik was opgelucht toen we ze weer konden uitzwaaien.

De christelijke inslag werd niet overdreven opgelegd, maar ook op kamp werd gebeden bij de aanvang van de dag. En 's avonds weer na de spannende verhalen bij het kampvuur. Vooral Wout Bodaan was een begenadigd verteller. Hij kon je bij de clou van het verhaal kapot laten schrikken, wat natuurlijk ook de bedoeling was.

Geld voor de kampweek brachten we bijeen door oud papier te verzamelen. In het clubgebouw was een aparte ruimte waar het papier hoog lag opgetast. Eens in de zoveel tijd brachten we dat met een bakfiets naar de lompenboer in de Fisherstraat. Wout had zelfs een zolder op het oog gekregen om op te ruimen. Het waren de oude archieven van een meubelzaak aan de Grote Markt. Op een zaterdag gingen we daar met een man of zes naar toe; een bakfiets huurde je voor weinig geld. We hebben ons een dag kapot gesjouwd, vijf trappen op en af. Maar het bracht een mooi bedrag op en we hadden ook veel lol, zeker wanneer Bauke Jeeninga weer eens met een stapel papier de trap af kwam buitelen.

De christelijke vereniging onderhield nauwe contacten met de Nederlands-Hervormde Julianakerk. Even voor kerst maakten wij op de club fruitmandjes met in het midden een kaars gestoken. Die bezorgden wij bij alleenstaande ouderen, lid van de kerk. Met onze bakjes belden wij aan en we werden met open armen ontvangen. We kregen complimentjes en onze komst was voor hen een blij moment. Vaak werden we beloond met snoepjes of een kopje thee of limonade met cake. Toen dominee Van den Burch de nieuwe predikant van de Julianakerk werd, mocht een kleine afvaardiging van de CJMV haar opwachting maken. Daar stonden wij temidden van kerkelijke en gemeentelijke hoogwaardigheidsbekleders onhandig te wezen in de ontvangstzaal van de kerk. Het ging mij beter af in de drukke Kerstnachtdienst. Staand op het balkon voor in de kerk, naast de gigantische kerstboom, zong ik solo het 'Ere Zij God' met een hoog sopraanstemmetje.

Christelijk

CJV

De CJMV werd omgedoopt tot CJV, Christelijke Jongeren Vereniging. Het was aangenaam daar er nu ook meisjes op de club kwamen. Die Ossewa was inmiddels afgebroken, we kregen korte tijd een paar lokalen ter beschikking in de Pretoriusstraat, en kozen weldra domicilie in de kelder van de Julianakerk, met de ingang naast het huis van koster Lieffering aan de Kempstraat. In de lage ruimte timmerden we een bar en banken langs de kant. Met visnetten en andere eenvoudige attributen plus een lik verf werd een eigentijds jeugdthunk geschapen. De leiders van toen waren al uit beeld; die hadden we niet meer nodig. Met de jongens van Ten Brummeler, de meisjes van Van Houwelingen, Harrie van Arenthals, Jan en Ton Goedknecht, Wim Hulscher en vele anderen vormden we een enthousiast stel.

Jeugdleider

Overigens was er altijd een tekort aan jeugdleiders en op de wat oudere leden werd een beroep gedaan om een CJV-cursus te doen. Met een paar meisjes en jongens van rond de zestien werden we klaargestoomd. Onder over-enthousiaste leiding van Ab Flinterman kregen we training in kringspelen, vertellen, zingen en leidinggeven.

De trainingdagen op landgoed Overvoorde waren gezellig en leuk. Het was niet zo stijf als het zich laat vertellen. Er werd heel veel lol getrapt door de groep die in totaal zo'n veertig jongens en meisjes telde. Ter afsluiting werd een weekend in de Ernst Sillem Hoeve bij Bilthoven belegd. Een prachtige locatie. Ik viel daar als een blok voor een medestudente uit Scheveningen, die ik na afloop netjes naar huis bracht. Althans dat wilde ik. Bij de grens van Scheveningen, aan het einde van de Scheveningseweg, vertelde ze me dat het toch beter was dat ik als Hagenaar niet gezien werd met een echte Scheveningse. Dat zouden de Scheveningse jongens niet kunnen verkroppen. Ik droop af, maar werd vlak daarna door haar uitgenodigd voor een dansavond in het CJV gebouw aan de Keizersstraat. In het hol van de leeuw! Menige valse blik werd in mijn richting geworpen, het kwam niet tot een handgemeen, ook niet toen wij samen weggingen voor een wandeling over het strand. Menigmaal keek ik achterom, maar er was geen kwaad te bespeuren. Misschien had het CJV leidersdiploma toch enige indruk gemaakt...

Plaatjes draaien en dansen was in de kelder onder de kerk usance. Sommige jongens en meisjes kregen wat met elkaar, anderen bleven vrij. Ik behoorde tot die laatste categorie en ging ook buiten de CJV om stappen met vrienden. Het CJV clubje was wel een hechte groep uit de buurt.

Op zaterdag gingen we zwemmen. Soms weken we en groupe uit naar andere gelegenheden zoals de film of theater. Een nieuw vriendinnetje van de club nodigde ik uit om samen naar de film te gaan. Ze wilde graag. Haar ouders stonden erop, dat het een nette film zou zijn. Nu draaide er net de film 'de Bijbel' door Dino de Laurentis, een monsterproductie. Dat kon er wel mee door. Na twee uur van de vier uur durende productie hadden we het wel gezien. Het Nieuwe Testament brachten we elders door. Met veel plezier.

Een fantastisch weekend beleefden we in Renswoude. Willem Nagtegaal en ik waren kwartiermakers. Wij reisden eerder af. Willem werkte op een accountantskantoor en was een beetje excentriek. Zo vertoonde hij zich in het openbaar met een zwart koffertje en een bolhoed. Door mijn zusters werd hij Okkie Trooij genoemd. Naar een tv programma. In Renswoude had hij het hoofddekseel niet op. We hebben flink gedronken en veel gepraat over de toekomst. We hoefden eigenlijk niet zo veel kwartier te maken. Onze clubleden kwamen met eigen vervoer en waren teleurgesteld dat wij de kamerindeling meisjes apart jongens apart hadden gemaakt. Op zondag gingen we naar de plaatselijke kerk, een bijzondere belevenis, omdat wij pas mochten plaatsnemen in de kerkbanken nadat er een rood lichtje ging branden. Alle plaatsen waren namelijk gekocht door de vaste gemeenteleden en alleen op de plekken die onbezet bleven mochten wij gaan zitten. Wat een lange, saaie dienst. D'r zat geen vaart in. Dit in tegenstelling tot de rest van het weekend.

Marion van Arenthals, het zusje van Harry, was een lieve verschijning. Met haar ging ik naar theater Pepijn in de Nieuwe Schoolstraat achter de Denneweg. Paul van Vliet, Liselore Gerritsen, Rob van Kreeveld en Ferd Hugas speelden er hun eerste programma. Het was danig benauwd in het kleine theater; in de pauze werd Marion zo ziek dat we naar huis moesten.

De openingszinnen van het cabaret ben ik nooit vergeten:

“Achter de duinen ligt het strand,
en achter de duinen aan de andere kant, de randstad,
een plastiek van steen en glas
met af en toe een meter gras.

Dat is het land dat Lodewijk van Deijssel
eens bezong van Amsterdam tot Krimpen aan den IJssel.

Nu is dat land geordend
tot en met de laatste meter gras.”

Ik zal er niet ver naast zitten met deze tekst. Naast Marion heb ik nooit

Pepijn

Jan en Beertje

meer gezeten. Zou ze een beetje misselijk geworden zijn van mij? Tot ongeveer mijn negentiende ben ik heel actief geweest bij de CJV. Met tafeltennissen won ik nog eens het Haagse CJV-toernooi. Tientallen tennistafels stonden opgesteld in de gymzalen van de school aan de Naarderstraat. Het zilveren bekertje heeft jaren in mijn kamer gestaan. Omdat ik de sleutel van het clubgebouw bezat, kon ik Jan Laarman, mijn collega van Koning en Hartman, uitnodigen voor een marathon-tafeltenniswedstrijd. We speelden partij na partij. De stand zal wel gelijk geweest zijn toen we om twee uur 's nachts naar huis gingen. Jan bracht mij met zijn auto "Beertje" naar huis. Hij woonde aan het Kerkehout in Wassenaar.

Met die auto hebben we waanzinnige avonturen beleefd. Omdat Jan in Wassenaar woonde, kon hij een aantal collega's op de route naar kantoor makkelijk oppikken. Een van die mensen was Houwert, de chauffeur van de bestelbus, een soort Swiebertje, grote snor, lang ongemakkelijk lijf en een mond die nooit stilstond. Hij had de eigenaardige gewoonte om niet uit te stappen, maar zich uit de auto te laten rollen. Dat deed hij een keer tijdens het spitsuur bij het verkeerslicht op het Spui. Hij rolde over de straat, stond op en begon quasi boos Jan Laarman uit te foeteren, die onverstoorbaar achter het stuur bleef zitten. Een oploop was het gevolg. Wij lagen krom van het lachen in de auto.

Tussen de middag stonden Jan en ik met "Beertje" op het duin bij Kijkduin. Het stormde verschrikkelijk. Wilde golven, dreigende wolkenluchten. Jan dacht dat we de afrit naar het strand wel konden nemen en de andere afrit weer naar boven. Beertje kon alles. Met een flinke vaart reden we ons vast in het mulle zand op het strand. Na talloze keren geprobeerd te hebben ons uit te graven, kwam er na tijden een schelpenauto aan. We waren tot op het bot doorweekt en tegen een kleine vergoeding wilde de schelpenvisser ons wel over de strekdam naar de andere oprit slepen. Een makkie. Hij zette ons af en met pijn en moeite wisten we Beertje naar boven te krijgen. Dat dit niet allemaal lukte in de lunchpauze, zal duidelijk zijn. Totaal ontredderd kwamen we tegen vier uur bij de zaak aan. Zonder iets te zeggen begreep men waar we geweest waren. We kregen niet eens een uitbrander. Eerst moesten we maar eens droog zien te worden. Het zand zat maanden later nog in alle voegen van ons trouwe beertje, die overigens zo genoemd werd omdat het zo'n lekker bol autootje was, een Simca meen ik.

Paul Kruger School

Na de kleuterschool in de Wolmaranstraat stroomde je eenvoudigweg door naar de lagere school, de Paul Krugerschool aan de Fisherstraat.

Beide scholen waren gescheiden door het schoolplein, waar een luide, koperen bel je tot de lessen riep. Van de kleuterschool herinner ik me kraaltjesrijgen, figuren prikken met een prikpen op een vilten kussen, muizen trappen vouwen en het spelen met grote houten blokken. Met Henk Siliakus bouwde ik een reuzenboot die we naderhand niet hoefden af te breken. Een vroeg kunstwerk blijkbaar. Ik werd in het begin door mijn broer Henk meegenomen naar school: de wegen waren niet druk, maar je moest bij de Delagoastraat toch de brede Schalkburgerstraat over. Later mocht ik alleen en toen Roelie naar de kleuterschool ging, nam ik haar aan de hand mee.

Mijn lagere schoolperiode was een aaneenschakeling van gelukkige momenten. Ik kon goed meekomen in de klas en had eigenlijk nergens problemen mee. Het was min of meer een voortzetting van het veilige gevoel van thuis. Ik deed erg mijn best en mijn schriftjes vertoonden vele stempels. Die kreeg je als je een goed cijfer had. Ik zie nog dat groene stempel van een soldaat met een hoge muts en pluim, waarbij de tekst "Jij een pluim!". Verder een litanie van stempeltjes van dieren in vele kleuren. Ik was leergierig en een van de betere leerlingen. Dat leverde later privileges op zoals koffiezetten voor de meesters en juffrouwen en deze in de lokalen uitschenken. In een kaal kamertje op de eerste verdieping stond een gascomfoortje. Daarop maakte je de koffie met warme melk en suiker, van 'zwart' had nog niemand gehoord. Tijdens het verwarmen van de melk speelden we met stukjes hout die we verbrandden. We waren eigenlijk ordinair fikkie aan 't steken. Wanneer iemand binnenkwam moest je gauw zorgen dat het niet in de gaten liep. Je rook het natuurlijk wel.

Met mevrouw Haarsma, een al wat oudere schooljuffrouw, mocht ik achter op de fiets, mijn voeten in de fietstassen, mee naar haar huis. Ze woonde in de Maarsbergenstraat, een heel stuk fietsen. Thuis mocht ik in haar boeken kijken en er soms ook een lenen.

Boeken waren er bij ons thuis niet in overvloed. In een van de vaste kasten in de kamer lag een kleine collectie, waaronder de boekjes van de zondagschool die mijn moeder als meisje had gekregen. Vaste prik was het boekje van uitgeverij Callenbach, dat we na de kerstbijeenkoms van de zondagschool in gebouw Sion in de Scheeperstraat kregen. Uiteraard met een zeer christelijke strekking. Het winterboek van de Margriet was vast onderdeel van de sinterklaascadeautjes, terwijl het zomerboek in de grote vakantie voor tijdverdrijf kon zorgen. In de Boerenstraat, dichtbij school, was een winkel in kantoorartikelen en schrijfwaren. Daaraan gekoppeld een bescheiden particuliere bibli-

Boeken

otheek. De boeken waren groengemarmerd omkapt en voorzien van een rode, gebonden rug met geschreven zwarte codenummers. Elke week ging ik daar een nieuw boek halen en het gelezen exemplaar terugbrengen. Voor een paar centen een week leesplezier. De eigenaar van de winkel was een saaie man met een kalend hoofd; zijn vrouw een knappe verschijning met lang zwart haar en een gedimensioneerd zwart truitje waar ik rustig naar kon staren.

Mijn eigen boeken bewaarde ik in een oude aktetas, die al gauw uitpilde. Mijn vader kwam een keer aanzetten met een grote atlas in zwart/wit van Nederlands-Indië. Elke dessa en bukit stond erin, uiterst gedetailleerd. Een exemplaar uit achttienhonderdzooveel, uitgegeven door het Bataafs Genootschap. We zagen daar de waarde niet van in en kleurden de platen aan voor- en achterzijde. Op een gegeven moment was het ongetwijfeld zeldzame boek vol en ging het bij het oud papier. Wellicht heeft dat boek de basis gelegd voor mijn latere reizen naar Indonesië.

Dressoir

Tekeningen en frutsels van de kleuterschool gingen niet in de prullenbak. Ze pronkten op het dressoir in de woonkamer, een tabernakel voor familiefoto's en andere gedenkwaardige zaken. Met Pasen kregen Roelie en ik een fraai chocolade paasei met een grote strik eromheen. Het dressoir was de uitgelezen plek om het neer te zetten. Dan kon iedereen het bewonderen. Het was een hele opgave om er met je fikken vanaf te blijven. Voorzichtig pikten we een bonbon van de achterzijde, dat viel niet op. Net zolang tot we aan de voorkant kwamen en het ei bijkans ineens stortte. Was de totale destructie nabij, dan werd het ei in stukken gebroken en bewaard in een trommeltje. In een keer alles opeten, dat kon niet.

Aan boeken werd dus weinig uitgegeven. Wel hadden we een abonnement op de Haagsche Courant, die elke avond omstreeks zes uur in de bus werd gedaan. Mijn vader was traditiegetrouw de eerste lezer. Na de maaltijd vroeg hij mij de krant even op te halen. Dat betekende 's winters de warme huiskamer uit, de lange gang door, en de trappen af naar het halletje bij de voordeur. Het was er donker en de ijsbloemen stonden op de ramen. Als klein jochie was je natuurlijk best een beetje bang in het donker en ik was blij als ik de huiskamer weer kon binnenstappen. Voordat het zover was, was het de sport mij vreselijk te laten schrikken. Dat was toch een onhebbelijkheid in ons gezin: elkaar op stang jagen en laten schrikken. Altijd stond er wel iemand op een plekje om je uit je dak te laten gaan. Terwijl wij bezig waren met het afruimen van de tafel en de afwas, las mijn vader in zijn luie stoel de

krant. Langzaam zakte de krant in elkaar en viel over hem heen. Als hij wakker schrok, verklaarde hij dat er even een ‘zware som’ moest worden uitgerekend’. En dat deed je met je ogen dicht.

De bladenman bracht de Panorama voor het hele gezin, de Margriet voor de dames en Donald Duck voor de kleintjes. Vanaf het eerste nummer van Donald Duck in 1953 waren wij abonnee. Ik kon nog niet lezen. Tiny of Dicky lazen mij en Roelie voor. Geboeid hoorde ik de verhalen aan en ze moesten zeker geen stukken overslaan of ik had het in de gaten. Terwijl ik tegen hen aanzat, was het een verrukking wanneer ze zacht over mijn rug krabden. Heerlijk! Als tekenaar van de familie vergripte ik de tijdschriften door mannen brillietjes, snorren en baarden te geven. Van de parelwitte rijen tanden van de dames maakte ik fietsenrekjes. De marges stonden vol met mijn gekrabbel, tot wanhoop van de lezers na mij.

Donald Duck

Bij de vakken geschiedenis en aardrijkskunde op de lagere school zat ik op het puntje van mijn bankje. Zo’n bankje waarin een ouderwetse inktpot met een schuifje zat. Met een kroontjespen leerde je schrijven, tussen de lijntjes. Van huis kreeg je een inktlap mee: verschillende stukjes stof die met een glanzende knoop werden vastgenaaid. Daar kon je de overtollige inkt aan afvegen. Inkt, die uit een grote inktfles van Talens kwam.

Lagere school

De schoolmelk daarentegen kwam uit kleine flesjes. Die kwam ‘s winters in een kratje binnen en werd ter verwarming bij de grote kachel gezet. De conciërge, mijnheer De Bruin, woonde naast de school en maakte ‘s morgens de kachels aan. Met houtjes, turven en kolen. Een heel gesjouw. De kachel was uitgerust met een zwarte, metalen mantel ter voorkoming van brandwonden. Daar kon je lekker tegenaan staan. Als de kachel op z’n retour was, kon je met de pook het deurtje openmaken en er een nieuwe turf ingooien. Dan laaide het vuur weer op. Vanuit de kachel liepen zwarte kachelpijpen naar de afvoer in het hoge plafond. Dat was tenminste nog eens een kachel, waar zwarte Piet geen moeite mee had.

Meester De Boer, een al wat oudere man, was dé verteller over de vaderlandse geschiedenis. Zijn lokaal hing vol met de beroemde platen van Isingh. Zijn persoonlijke uitvinding was een groot bord met jaartallen en metalen haakjes. Daar kon je de corresponderende feiten overheen hangen. Je kwam voor de klas en kreeg een stapel kaartjes die je op de juiste plekken diende te hangen. Ik heb daar een goed gevoel voor wapenfeiten en jaartallen aan over gehouden. Hij rookte zijn

sigaretten op tot op het bot. Zijn wijs- en middenvinger waren bruin van de nicotineaanslag. De peukjes doofde hij door ze even onder de kraan van het fonteintje achterin de klas te houden. Een ritueel. Ook plunderde hij de grote natuurkundekasten in de gang, waarin vreemdsoortige instrumenten, platen en opgezette dieren stonden. Vooral de takken met witte plukken kapok maakten indruk. Ze zagen er zo lekker rommelig uit. De antieke wereldbol gebruikte hij in de lessen aardrijkskunde. En ook beschikte hij over een arsenaal aan kaarten, veelal blinde waarop de steden met een rode stip waren aangegeven. Als hij die aanwees, moesten wij de naam van de stad erbij zeggen. Net zolang tot de hele klas wist dat Sofia en Appingedam niet bij elkaar lagen. Meester de Boer woonde in de Appelstraat. Wij vonden het ongemeen spannend wanneer wij langs zijn huis kwamen en daar het bruine naambordje op de deur zagen. Aanbellen kwam niet in je op, daarvoor was de afstand veel te groot.

Schooltuinen

Proefondervindelijk onderwijs werd in de schooltuinen gegeven. De gemeente had daarvoor in de stad verschillende percelen bestemd. De hoofdonderwijzer van de Paul Krugerschool, meester Theunissen, was de grote animator. Je kon je ervoor opgegeven en vroeg in het voorjaar ging je er voor het eerst naar toe. Onze schooltuinen lagen in het Zuiderpark, parallel aan de Vreeswijkstraat. Bij de tuinen stond een wit houten gebouwtje waar het materiaal was opgeslagen. Spaden, harken, schoffels, gieters. In het vroege voorjaar werd je verwacht op kaplaarzen voor het “paadjestrappen”. Er was een raster van touwwerk uitgezet en wij liepen als in een polonaise naast een touwtje een paadje te trappen. Net zolang totdat er een plan van paadjes ontstond, wat de afbakening betekende van de kleine tuintjes. Je kreeg je eigen stukje grond voor de rest van het seizoen. Zaadjes van sterkers, peen, sla, bietjes, bloemen als dahlia, zonnebloem en lathyrus en pootaardappeltjes werden op de juiste tijden verstrekt en in de grond gestopt. Met de gieter werd er beregend. Elke week werkten we in onze eigen tuin. Onkruid verwijderen, opbinden van bloemen, we werden tuinmannetjes en -vrouwjes in de dop. Het eerst was de sterkers klaar voor de pluk. Trots namen we de groene stengeltjes mee naar huis voor consumptie. Tijdens het vorderen van het seizoen kwamen er steeds meer producten van de tuin. Mijn moeder verwerkte onze spullen ook daadwerkelijk in de dagelijkse maaltijden. Wij trots. De rijkste periode brak ‘s zomers aan, wanneer veel kinderen op vakantie waren en dus hun tuintje niet konden verzorgen. Dan mocht je ook hun veldje erbij nemen en oogsten. Met bossen lathyrus kwamen we naar huis. In de

Schaarsbergenstraat kwam ik langs een kapsalon, waar in de etalage een miniatuurlandschap stond. Een miniatuurberg met huisjes, een bruggetje over een riviertje en boompjes. Ik kon m'n ogen er niet van losmaken. Elke keer was het weer fascinerend.

De jaarlijkse schoolreisjes waren natuurlijk een feest. Thuis werd je voorzien van boterhammen, een drankje, snoep en wat geld. Aldus gefoerageerd stapten we in de bus naar een pretpark of speeltuin. De meesters en de juffen van de klassen gingen mee, aangevuld met een aantal ouders. De dag was zo voorbij. Het potje met vet werd uitentreuren geschald; wanneer de bus de straat indraaide zaten we onder de banken. Zo hoorde dat.

Van het geld kocht ik altijd een klein cadeautje voor thuis: een zilveren lepeltje met een verwijzing naar de uitspanning, in Hellendoorn een plastic hertje op een boomstammetje. Het heeft jaren op het dressoir gestaan.

Met de hoofdonderwijzer, meester Theunissen, had ik een goede band. Na schooltijd hielp ik hem regelmatig met allerlei klusjes. Als dank daarvoor kreeg ik eens een oude modelzeilboot van zolder. Met een stevige romp, hoge mast, roer en kiel. Mijn moeder naaide er zeilen op en mijn vader zorgde ervoor dat de kiel verzwaard werd met wat lood. In de vijvers van het Zuiderpark en in de vaart langs de Soestdijksekade werd druk gevaren. Bij een verkeerde koers kwamen we terecht tussen de woonboten, niet altijd in dank afgenomen door de bewoners. Na enig gebedel mochten we de boot toch komen opvissen.

Ook verraste hij me met een oude Remington typemachine, een met en dubbel toetsenbord, de hoofd- en kleine letters apart. Een loeizwaar ding, waar mijn vader spoedig een paar inktlinten voor regelde. Daarop tikte ik verhaaltjes en met Henk Siliakus de eerste krant in een oplage van één. We hebben hem zeker een paar jaar in huis gehad. Later weggegeven aan mijn neefje Henk in Apeldoorn, waar hij ook nog jaren heeft gerateld.

Ik had minder succes met ene meester Reitsma, een nerveuze man met handschoenen van zeehondenbont. In de klas wilde ik een wandkaart overeind zetten, gleed uit en belandde er bovenop. "Groot kalf dat je er bent", was zijn repliek. Ik snelde naar huis want zo was ik nog nooit aangesproken. Ik wilde niet meer naar school, in mijn eer aangetast. Mijn moeder bracht me tot bedaren en bracht me terug. Theunissen begreep de situatie en legde uit dat Reitsma wat vreemd kon reageren. Vlak daarna ging hij naar huis, zwaar overspannen. Juffrouw Van der Laan viel in. Wat was ze mooi. Een elegante vrouw, lang rood haar en

Op schoolreis

Meesters

Klaarstomen voor de hbs

talrijke sproeten op gezicht, hals en armen. Ik adoreerde haar. Ze bleek slechts een invalster en toen we overgingen naar een hogere klas waren we haar kwijt. Gelukkig sta ik nog met haar op een klassenfoto. Meester de Jong (Dick) was onze laatste troef op de lagere school; hij moest ons klaarstomen voor het vervolgonderwijs. Dat was voor de meisjes de huishoudschool of de ulo (uitgebreid lager onderwijs) of mulo (middelbaar uitgebreid lager onderwijs), de jongens gingen daar ook naar toe of naar de ambachtsschool. Voor velen was het een uitgemakte zaak. Bauke Jeeninga, Evert van der Rest, Henk Siliakus en ik konden echter wel hogerop. Naar de hbs, de hogere burger school. Daar moesten we extra voor worden klaargestoomd. Je werd pas toegelaten na een pittig toelatingsexamen. Meester Theunissen gaf ons twee middagen in de week een uur Franse les en meester De Jong riep ons 's morgens een uurtje eerder naar school. Rekenen, taal, aardrijkskunde, geschiedenis en andere vakken werden naar hbs-niveau getild. Alle vier slaagden in 1961 voor het toelatingsexamen. Ik weet dat we die docenten dankbaar moeten zijn voor de tijd die ze in ons staken. Zij zagen onze capaciteiten, maar ze moesten onze ouders zeker overtuigen van de mogelijkheden. De hbs lag nou eenmaal ver van het bed van een arbeider. En er waren hoge kosten aan verbonden als boeken-geld en zo. Bovendien moest er een degelijke fiets komen, want de hbs Overvoorde, waar wij naar toe zouden gaan, lag aan de andere kant van het Zuiderpark. Hun overtuigingskracht betekende dat onze ouders instemden. We verlieten de school met klinkende cijfers, een afscheidsavond en een vroom psalmenboek.

Grootouders van vaders zijde
Hendrik van den Berg, 1884-1960
Dirkje van den Berg-Paul, 1888-1956

Grootouders van moeders zijde.
Johannes Bernardus Put, 1888-1959
Trijntje Put-van de Burg 1898-1970

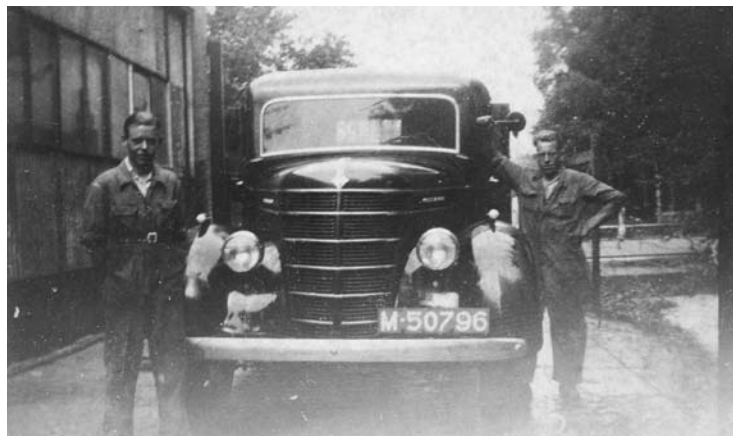
Ouders.
Roelof van den Berg, 1913-1983
Aleida van den Berg-Put, 1916-2003

*Mijn vader Roelof met zijn broers en zus.
Vlnr: Kees, Aart, Nans, Roelof en Maas,
Apeldoorn, 1932.*

*Mijn moeder en haar zus Dirkje.
Apeldoorn, 1935.*

*Maas en Roelof bij de International van transportbedrijf Van den Berg
te Apeldoorn, kenteken M50796, 1938.*

*Opoe en opa Put met Josje.
Apeldoorn, 1949.*

*Mijn moeder met Roelie op haar arm,
Henk, Tiny, Dicky, Elli Kanter.
Ik zit bij mijn vader op schoot
Berg en Dal, Apeldoorn, 1950.*

*Jos leert lopen aan de hand van Dicky.
Apeldoorn, 1949.*

Op 1 februari 1953 kwamen wij te wonen in de 1ste Pietersburgstraat. Op de foto het woonhuis op de hoek van 1ste Pietersburgstraat en de Delagostraat in Den Haag. Het is het huis op de tweede etage met het balkonnetje. Op straat is nog geen auto te bekennen.

Jos op de kleuterschool van de Paul Krugerschool in de Wolmaranstraat, 1953.

Oom Helmut Kanter, tante Dik, Peter, opa Put, mijn moeder en vader
Duitsland, 1956.

dag Lieve Tante Nans
heul veel kusjes van
Josje en Roellie ook
gegroot van al ten maal
daaaaaa
opoe kr. ij groote en brieje
lieve
Tante
nans
hartelijk bedankt
Voor het Pakje
ik Kande Boekjes al
Lezen. Mooi ZUNZE
Roellie heeft het arm

bandje al om.
het staat zo leuk
Roellie kan nog niet
Lezen. IK lees
haar dan voor.
des noepjes waren
Lekker. ik heb op
sgool ook uit ge
doed en ben hebbe
voor mij gezon
ik heb ook een tre
ge had en een nau
ik weet niet ho
teschrijven
en ik word ook
beet & moedat ka
Zeker wel zien

Van tante Nans kreeg ik een setje briefpapier. Mijn eerste briefje schreef ik aan haar in 1955.

Van de 1ste Pietersburgstraat liepen we 's zomers naar het stille strand. Hier de stop op het bordes van de Houtrushallen.

Vlnr: Henk, Tiny, Elli Kanter, Jos, Roelie (met strik) en Dicky. 1955.

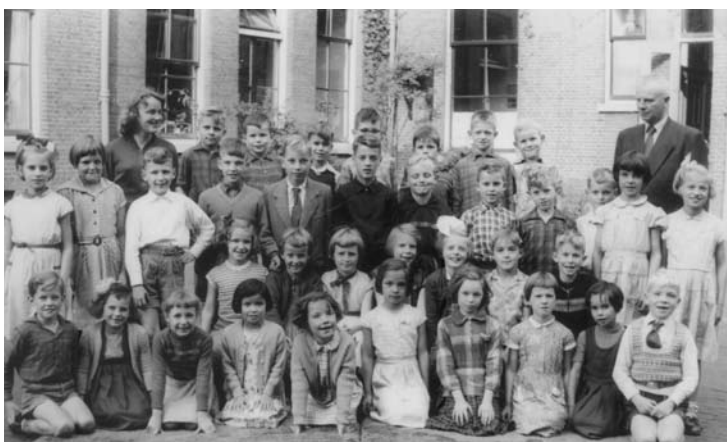
Op het duin, op weg naar het strand. 1955.

Henk, Elli, Dicky, Roelie en Jos in zee. 1955.

*Roelie en Jos, lagere school Paul Krugerschool,
Fisherstraat 133. 1956.*

*Klasfoto Paul Krugerstraat, 1956.
Met o.a. Bauke Jeeninga, Herman de Graaf, Henk Siliakus,
Evert van der Rest, Marijke Dekker, Magda Rosendaal,
Jenneke Touw, Elsje Wehrman, Willy Lieferring.
Rechts achter: hoofdonderwijzer de heer Wijma,
links juffrouw Van der Laan.*

Bauke Jeeninga. 1958.

*Magda Rosendaal. 1958.
Bij haar thuis was al
televisie, waar ik op de
woensdag- en zaterdag-
middagen kon kijken.*

Jos, Henk en Roelie bij de portiektrap in de 1ste Pietersburgstraat. De jongens met een strikje, korte broek en kniekousen, Roelie met een pronte strik in het haar. 1957.

Jos en Roelie bij de Haagse Hofvijver. 1958.

Roelie en Jos bij de Sparta bromfiets van hun vader. 1959.

Finish van de wielerronde van Transvaal, Delagoastraat. Opname vanuit ons woonhuis. Goed te zien is de openbare kleuterschool aan de overkant van de straat. 1958.

*Paul Krugerschool. 1958.
Een schijnheilig lachje voor de plaat van David in de Leeuwenkuil.*

Mijn broer Henk helpt Jan Fransen en zijn vader op de Haagse markt. 1958.

*Roelie en Jos op Henks eerste brommer, 1959.
De step ligt achteloos op de grond.
Foto Delagoastraat, tegenover ons huis. Waar ramen zijn, werd later een snackbar gevestigd.*

Moeder, vader en Jos op het piekleine balkonnetje. 1959.

*Staan Dicky, Henk en Tiny. Zittend Roelie en Jos.
Kerstmis 1ste Pietersburgstraat, 1960.*

*Tijdens het kerstdiner brengt mijn vader de pan
tomatensoep binnen. 1960.*

*Kerstdiner 1960.
Vnr Jos, moeder, Roelie, Gerrit van Alphen, Tiny, Dicky,
Tante Nans (op de rug) en Jan Fransen.*

*Mijn vader "reken een grote som uit"
in zijn libertystoel. Kerst 1960.*

Roelie en Jos in de Zoo van Münster. 1961.

Met de auto, merk Commer, voor het huis van opoe Put aan de 1ste Sluisweg in Apeldoorn. 1961 Vlnr: opoe Put, Jan Fransen, mijn moeder, Coby Fransen, Dicky, Roelie en Jos.

Schooltuin Zuiderpark, 1960.

Voor actie „10 x 10”

Vijf kinderen verdienen f 140

De actie „Tien maal tien” brengt verrassende staaltjes van organisatie-talent onder de Haagse jeugd aan het licht. Zo gingen in de omgeving van de Kaapstraat vijf kinderen in de leeftijd van 9-13 jaar zelf aan de slag, omdat er op hun school nog niets werd gedaan.

Jos en Roelie van den Berg, Mini Borgdorff, Sarie Dekker en Elly Makkinje wisten niet minder dan 200 vriendjes en vriendinnetjes te interesseren voor hun feestavond met zang, quiz en film.

Lokaliteit en film kregen zij gratis en met glunderende gezichten kwamen zij op het stadhuis de opbrengst, f 140, afdragen. Per hoofd(je) hadden Jos, Roelie, Mini, Sarie en Elly maar eventjes f 28 voor hun ondervoede makker-tjes in de Afrikaanse republiek Dahomey verdiend.

Op woensdagmiddag 28 februari gaat de Nederlandse Christelijke Wandelsportbond (NCWB) in samenwerking met de Wandelkring Den Haag en Omstreken een „toegift tien maal tien mars” houden, waarvan de opbrengst bestemd is als toegift op de zakgeldactie 10 x 10.

Inlichtingen over deze marsen kunnen worden verkregen bij het Haags Jeugdcomité „10 x 10”, actie-bureau: Haja-werkcentrum, Burgem. De Monchyplein 9. Telefoon: 185281, toestel 570. Giro: 511200 (t.n.v. Haja).

Actie 10x10. Berichtje in de Haagsche Courant, 1960.

Met de CJV naar het zomerkamp in Hellendoorn, 1960. Met o.a. Peter Fehling, Wout Bodaan, Wim Hulscher, Joke Pauptit, Cora Evers, Henk Siliakus, Evert van der Renst, Bauke Jeeninga. Vertrek vanaf het clubhuis Die Ossewa aan de Herman Costerstraat.

Let op de reclamezuil met vier posters van tabaksreclame, alsmede de aankondigingen van het ABC cabaret met Wim Kan en Corry Vonk en De Vliegende Hollander met Pia Beck. 1960.

*CJMV toneelstuk, opgevoerd in zaal Custodia in de Brandstraat, 1960.
Met René Grootveld, Ed van Maanen, Willem Nagtegaal, Jos van den Berg.*

Toneelstuk "De Wonderbaarlijke uitvinding" van professor Rimpelmans in de Kesslerstichting aan de DelaReyweg. 1961.

*Met de CJMV tijdens de avondvierdaagse van 1960. Leidster is Joke Pauptit. Vooraan lopen Jos (midden), Henk Siliakus, Bauke Jeeninga. Let op de medailles en de vlag.
Foto Heeswijkplein, Den Haag.*

*De acteurs.1960.
Boven: Evert van der Rest,
Jos van den Berg, Henk Siliakus.
Onder: Kees Postma, Loek Raar
en Bauke Jeeninga.*

*Hbs Overvoorde, Westhovenplein Den Haag. 1962.
Ik sta derde van rechts.*

*Het tekenlokaal van Batelaan.
Vooraan rechts zit Nicolienne Brandt. 1962.*

*Conrector Dr. R. Reinsma op het bordes
van de hbs. 1962.*

Met de personeelsvereniging van Avio Diepen naar het Muider slot. 1962.

“Die lieve Dames Groen”, toneelstuk opgevoerd in wijkgebouw Sion aan de Scheeperstraat. 1966.

Vlnr: Cora Evers, Ingrid Piket, Arie van de Bor, Wout Bodaan, Fieke Besuijen, Leo Pors. Onder: Jos van den Berg, Joke Paupitit, Ron Wilmot.

Met de CJV op Paaskamp in Renswoude. 1966.

CJV Oranjebal 1967 in de ruimte onder de Julianakerk in de Kempstraat.

Mijn kamer in het woonhuis aan de 1ste Pietersburgstraat.

Kamer van Jos, potloodtekening 1966.

Tante Dik en oom Helmut vieren hun 25-jarig huwelijksfeest in Münster. De jongeren mogen een gebakje zonder vorkje proberen te eten. Vlnr Waltraud en Erika Grabasch, Roelie en Jos van den Berg. 1967.

Mijn vader met de Simca Aronde in de Delagostraat, 1966.

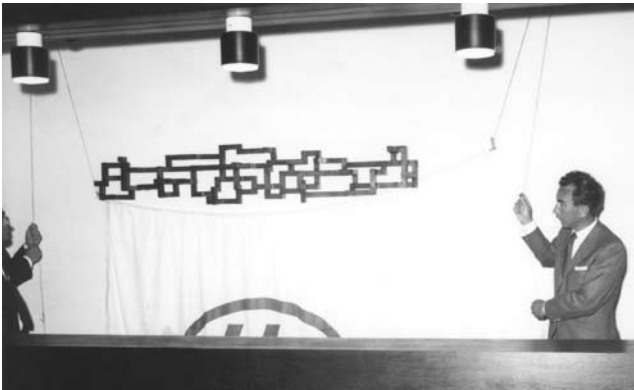
In mei 1967 opende Koning en Hartman een nieuw pand aan de Koperwerf op het pas ontwikkelde Industrierrein Zichtenburg.

Jonge moeders Tiny en Dicky met hun dochters Natalie en Franciska in de huiskamer van de 1ste Pietersburgstraat, 1967.

Bob Hartman en Jan Koning verwelkomen de gasten tijdens de officiële opening van het pand in 1967. Ook voor mij was daar een rol weggelegd.

Bob Hartman onthult het geschenk van het personeel bij de opening van de nieuwbouw. Namens de personeelsvereniging heb ik het plastiek laten ontwerpen door de Wassenaarse kunstenaar Huub Hierck. 1967.

In mijn kamer aan de 1ste Pietersburgstraat, 1968.

*Waltraud Grabasch en haar moeder,
Warendorf, Duitsland, 1969.*

*Met mijn vader de kerstboom optuigen was een
heel karwei. Onze inzichten strookten niet
altijd. 1968.*

Jos als steward in uniform van Bicentra. Kerst 1968.

*Militaire dienst. Genie, Keizersveer, september 1968.
Aad, Leen van der Bilt, Wim van Tilburg, Jos, Piet van Kampen, Pie Schoon,
Jantje Zeelenberg, Johan van der Meijden, Ko, Willem Klaassen.*

Rijopleiding YA314, Keizersveer, 1968.

*Steward tijdens een Bicentra winterreis. Zonder uniform
met Anneke, Betty, Reny, Feiny, Wil en Myra. 1969.*

*Met korporaal Joop Klein en SMA Jan Mater. Klein en Mater deden de administratie van de compagnie. Ik het vrij vervoer.
120 GnLthrstavplcie, Maarn, 1969.*

*Maarn 1969. Lichting 68-5.
Onno Jaarsveld, Jos, Jan Scheepers, John van Rooijen.*

*Jos tekent Paula Korhonen en Onno Jaarsveld.
Amsterdam 1969.*

Mijn vader en moeder tijdens hun 30-jarige huwelijksfeest, 22 november 1969. Achter hun staat de populaire rotan plantenstandaard. De schouw is bekleed met imitatie natuursteen.

Jan Haasjes (pseudoniem Jean Levraut, dichter), beheerder van het Protestants Militair Tehuis (PMT) in Maarn, december 1969. Op zijn verzoek richtte ik een schildersbent op.

Korporaal Jos van den Berg en soldaat 1 John van Rooijen aan het laatste partijtje schaak in Maarn, december 1969.

Op de afdeling publiciteit van Vredestein in Den Haag, januari 1970.

Fotomontage door Jan van Dijk. 1971.

Koning en Hartman ontwierp ondermeer meldtafels voor de politie en brandweer. Met de collega's in december 1970.

Regina Amden, onwennig met een van haar kleine nichtjes. 1971. Op de foto is het interieur van de woonkamer aan de 1ste Pietersburgstraat goed te zien. Boven het dressoir hangt het schilderij van Bruning.

Met Fanny Steevens, secretaresse op de afdeling publiciteit van Koning en Hartman, 1971.

Directie van Koning en Hartman bij het 15-jarig jubileum in 1971. Wim Nijenhuis, Jan Koning en Bob Hartman.

Roelie trouwde met Hans Hendriks op 17 juni 1971. Als ambtenaar (later van de Burgelijke Stand) wist Hans feilloos te tekenen.

Wederzijde familie van Roelie en Hans op de stoep van het stadhuis aan het Burgemeester de Monchylein. Vlnr: Henk en Sienie met hun kinderen Henriëtte en Roelof, Netty en Jan Schreiner, Regina Amden en Jos.

Mijn moeder en Regina aan het jokeren. 1972.

Moeder bij de NSU (het koektrommeltje) in 1972.

Kees Vogel werd benoemd tot overste bij de Rijkspolitie. Voor hem maakten Bas Gregoire (conciërge en hoofd expeditie bij Koning en Hartman) en ik een moeder overste. 1972.

Voor Koning en Hartman organiseerde ik vele congressen. Op de foto de medewerkers aan het congres datacommunicatie in het Nederlands Congresgebouw, maart 1972. Lox den Holder, Ton Kersbergen, Onno Romein, Miel van Tilburg, Jan de Gier, Paul Carter (Racal Milgo), mijn secretaresse Jopie Brodhaag, Hans Regeer, Malcolm Hearn (Racal Milgo), Piet Klappe, Dick Mundy (Trend Comm), Wim de Vries, Wim Nijenhuis, Mees Hello, Jos van den Berg, Jeff Strahdie (Trend Comm).

Hoek van Holland. Met tante Sannie, haar partner Polman, mijn moeder en vader. 1973.

Met schilder Jan Willem Maronier van de Vrije Academie. 1973

Mijn vader in zijn geroemde werkkast aan de 1ste Pietersburgstraat. 1973

Fiets

Voor mijn twaalfde verjaardag in 1960 kreeg ik een fiets. Ik had een fonkelnieuwe in gedachten. Groot was de teleurstelling toen ik hem zag: een doorgezakt tweedehandsje door mijn vader opgelapt. Zwart gelakt, nieuwe banden, een oud leren zadeltje. Maar ik had nu tenminste een fiets, waarmee ik straks naar de hbs kon.

Een stalling kon er niet vanaf. De fiets werd elke keer de portiektrap opgesjouwd, de stang over de schouder. Met een stevige haak werd hij opgehangen aan de leuning van de trap. Beneden in de gang stond al een fiets, de mijne kreeg een plek halverwege de trap. Dat maakte de trap nog smaller dan hij was en menigmaal stootte je je eraan.

Step

Voor het tijdperk van de fiets was er de step. Een roodgelakt ijzeren voertuig, dat stevig gelast was. Tiny had pas verkering met Gerrit uit Naaldwijk en ik dacht de 's-Gravenzandseweg aldaar te vereren met een bezoek. Gerrits ouders runden een kleine kruidenierswinkel met de geveltekst 'Rien sans Dieu.' Met vriendje Bauke Jeeninga kwam ik aan. Gerrits moeder schrok zich een ongeluk: twee van die kleine apen op de step. Na een verfrissing werden we naar huis gestuurd. Of we alsjeblijft voorzichtig wilden doen! Jarenlang spraken Gerrits vader en moeder me erover aan. De avonturier!

Voor boodschappen was de step ook geschikt. Henks koksmutsen moesten in model gewassen en gestreken worden. Honderden plooi-tjes werden er door speciaalwasserij Cras in gestreken. Ik bracht de mutsen weg en haalde ze op. Eerst op de Nunspeetlaan, later op de Hoefkade. Aan het einde van de winter raakte de kolenvoorraad aardig op. Mijn moeder wilde voor de zomer het kolenhok achter in de gang graag leeg hebben; dan kon zij het schoonmaken. In de herfst had de kolenboer het hok volgestort; vele muds sjouwde hij op zijn schouder de trappen op.

Heet water voor een cent

Als de voorraad nijpend werd, werd ik er met de step op uitgestuurd om bij de petroleumboer in de Potchefstraat twee zakjes cyntraciet te halen, veredelde eierkolen met drie streepjes erin geperst. De petroleumboer zat in een smoezelige ruimte, waarin ook een grote heetwaterinstallatie stond. Men kocht het hete water voor de was, een emmer voor een cent. Dat deden wij niet; in een kast zat de gasmeter die

regelmatig gevoed diende te worden met gaspenningen: ronde, rode schijfjes met een uitsparinkje. Die kocht je bij de kruidenier. Als ze op waren, zat je in de penarie, dan was er geen gaslevering. Water koken kostte heel wat energie en daarom kochten veel gezinnen het hete water bij de petroleumboer. Dat spaarde penningen. De onze lagen in een wit kopje zonder oor. Wanneer de bodem zichtbaar werd, moest dit subiet worden gemeld. Dan konden ze in het opschrijfboekje voor de kruidenier.

Voor dag en dauw maakte mijn vader 's morgens de kachel in de kamer aan. Met aanmaakhoutjes. Pas als die goed fikten, gingen de kolen erop. Ik lag graag op de grond voor de kachel wat te lezen, te spelen en te staren in de vlammen die door de mica ruitjes te zien waren. Soms was dat een hele toer qua ruimte. Om de kachel werd voor het naar bed gaan een houten rek gezet waarop de was te drogen hing. Als die 's nachts niet voldoende gedroogd was -de kachel brandde immers langzaam uit-, bleef het rek staan. Met de kolenkit ernaast en nog een reeks natte schoenen was het dringen geblazen. Bovenop de kachel lag een los sierstuk met handvat. Als wij naar bed gingen werd dit warme ijzer in een deken gewikkeld en in het koude bed gelegd. Je kon er je voeten lekker aan warmen. Voordat de bonk ijzer was afgekoeld, werd het uit bed gehaald en weer op de kachel geplaatst. Voor de volgende. Werd het eens vergeten, dan had je 's morgens steenkoude voeten.

Uitsluitend de woonkamer werd verwarmd. Heel soms de keuken, waar een groot gietijzeren fornuis met vele laden en porseleinen knoppen stond. Het was feest wanneer mijn moeder appelbollen maakte in het fornuis. Grote goudrenetten, die ze met de appelboor van een gat voorzag en vulde met bruine suiker. Heerlijk als ze nog warm waren.

De rest van het huis was ijskoud; in de gang droop de condens van de betongestreken muren, het behang werd eveneens vochtig, de ijsbloemen stonden op de ramen. Ideaal om daar gaatjes in te blazen met je warme adem. Door zo'n gaatje van het venster achter in de gang kon je precies het uurwerk van de toren van de Julianakerk zien en wist je hoe laat het was. Als iemand vroeg "Kijk eens hoe laat het is", werd altijd naar achter gelopen. De kerktoren gaf altijd de juiste tijd aan. Het kon in de winter zo koud zijn, dat naast alle dekens er dikke jassen op bed werden gespreid om warm te blijven. Als je 's morgens wakker werd, was je adem op het beddengoed bevroren tot witte ijsplekken.

Beukenbomen waren geliefd vanwege de vele beukennootjes. We zochten ze in het Zuiderpark en in Overvoorde en pofden ze op de

**De kop van
de kachel**

Koud

Zuurkool uit het vat

kachel, waar in de middelste ring een putje zat. Succes verzekerd. Met wat zout of suiker smulden we van de oogst.

De wintermaanden waren koud en guur, maar thuis was er altijd wat te doen. Als we uit school kwamen, was mijn moeder meestal bezig met het avondeten: aardappelen schillen die wij mochten pitten voordat ze in de emmer met water plonsden. Snijbonen afhaken en door een molentje in stukjes snijden. Schilde ze goudrenetten voor de appelmoes, heel wat stukjes verdwenen onder haar handen. Er was thee en een mariakaakje. En vooral veel aandacht voor de verhalen waar we mee thuis kwamen. Hadden we honger, dan maakte ze gauw een boterham met tevredenheid: brood met boter en suiker.

Met een groot gezin en een bescheiden budget kon je niet pakken wat voorhanden was. We vroegen om een snoepje, een koekje, appel of sinaasappel. Wel snaaiden we regelmatig een hap zuurkool uit de Keulse pot op het balkon. Witte kool werd gesneden, azijn en peperkorrels toegevoegd, dit alles werd in een grote Keulse pot in de week gezet, afgedekt door een theedoek, een houten plankje met daarbovenop een zware kei. Zo moest Jan Hagel de winter door. Wanneer de zuurkool op smaak kwam, was het een koud kunstje om een hap te pikken. De absolute specialiteit was balkenbrij, een winters gerecht van de Veluwe. Bij paardenslager Leo de Heer aan de Schalkburgerstraat werden slachtresten en rundvet gekocht. Het vet werd tot kaantjes uitgebakken, het slachtgoed werd fijn gesneden en samen met boekweitmeel en anijszaad tot een brij gekookt. Gestold in de pan was het een harde koek, waar plakjes vanaf werden gesneden. In de koekenpan werd het gebakken. Een winterse lekkernij. Hoewel we niet katholiek waren, was vrijdag visdag. Op de markt was grote aanvoer van verse vis. Een paar kilo kleine scholletjes of scharretjes verdwenen rap in de pan. De keukendeur naar het balkon open om de vislucht te verdrijven. We genoten tot op de graat en zelfs de zoutige zijkanten werden uitgeplozen.

Ijspret

Wanneer de ondergelopen speelweiden in het Zuiderpark bevroren waren, was het ijspret. Daar leerde ik op Friese doorloperptjes schaatsen aan de hand van mijn vader. Henk was een ruige ijshockeyer die met z'n vrienden een hoop kabaal maakte. Daar hoorde ik verre van te blijven. Bij Tiny en Gerrit was het veiliger. Zij konden goed schaatsen. Gerrit demonstreerde het achteruitschaatsen. Hij kon hoog springen en zuivere achtjes vallen. Mijn opa Put in Apeldoorn had nog eens een robuuste slee gesmeed, een breed geval met een bolle houten zitting, knalrood geverfd. Een pronkstuk. Vanaf de hoge bergen in het Zuider-

park bij de Loevesteinlaan suisden we naar beneden. Keer op keer, todat we in het donker thuiskwamen met rode konen, natte broeken van het sneeuwwater en door en door verkleumde handen.

De mazelen hadden toegeslagen en het sneeuwde hard. Ik zat om m'n knieën voor het raam te kijken naar sneeuwbalgevechten en spiegelgladde ijsbanen. Ik maakte die winter nog een staartje van de ijspret mee. Het had namelijk zo hard gevoren dat de ijsburchten in de straat het nog dagen uithielden. Van het smeltwater maakten we meertjes, simpelweg door dammetjes van sneeuw tegen de stoepranden te bouwen. In '63 was het zo koud dat het IJsselmeer was bevroren en er een autotocht op plaatsvond. Bij Scheveningen liepen we tientallen meters over de bevroren Noordzee. Eindeloze stukken sjokte je door de bevroren branding. Een fenomenale ervaring.

Met de step en later met de fiets gingen we er op uit. Midden in de winter viel ik met step en al in het water bij kasteeltje Hofwijck in Voorburg, een heel eind van huis. Bauke Jeeninga had al een fiets. Met mijn drijfmatte kleding liet ik me op de step voorttrekken, me vasthoudend aan de bagagedrager. De terugtocht moet zeker een half uur hebben geduurd. Toen ik thuis kwam was mijn broek stijf van de vrieskou. Ik kon nauwelijks de trap opklauteren en vertelde mijn moeder dat het dichtbij was gebeurd in het Zuiderpark. Dat scheelde weer in de straf.

Toen ik eenmaal een fiets had, reden we met vriendjes grote afstanden. Delft en Rotterdam (hard scheuren in het fietsgedeelte van de Maas-tunnel), Leiden, Hoek van Holland. Vanaf de hoge duintoppen kon je goed vaart maken. Vaak trokken we via de Wassenaarseslag naar het duingebied bij Katwijk. Daar lagen grote bunkercomplexen uit de Tweede Wereldoorlog. We stalden de fietsen achter een bosje en kropen onder het prikkeldraad het duin op. De bunkers waren nog niet dichtgemetseld en waren met elkaar verbonden door gangen van honderden meters. Het was een complete stad met geschutskoepels, bergplaatsen voor munitie, stafverblijven, werkruimten, slaap- en waszalen. In een zaal stonden nog tientallen ijzeren ledikanten. Op de muren waren met stijve, Duitse letters de functies van de verschillende ruimtes aangegeven, aangevuld met onbegrijpelijke afkortingen en kleurcodes. Met onze zaklantaarns spookten we er rond, elkaar bang makend dat er om de hoek nog wel eens een soldaat zou kunnen liggen. Op de terugweg kwam je langs het minuscule, houten kioskje aan de Buurtweg, vlak bij de Landscheidingsweg, een lusthof voor een vernapening. Er resteerde misschien nog maar een paar dubbeltjes, maar

Verkenningen

Spelletjes

daar kon je heel wat voor kopen!

In de woonkamer waren twee ingebouwde kasten. De een werd gebruikt voor huishoudelijke zaken, de ander was rijk voorzien van legpuzzels, het oude dominospel, tal van andere spellen en een stapel boeken. We tafelvoetbalden ons gek, we spuugden elkaar nat door plastic pijpjes, het doel werd verdedigd en als het niet anders kon omgestoten om maar niet te laten scoren. Tot grote hilariteit, maar ook tot ergernis van de niet-valsspelers. Mijn zwagers Gerrit en Jan waren stukken ouder en konden de kleintjes behoorlijk treiteren. Mijn vader greep dan in en vaak moesten de onschuldigen het nog ontgelden ook. Onrecht werd ons aangedaan. We dropen af en gingen in een hoekje mokken en konden onze eigen dingen doen.

Of we kregen pinda's ter genoegdoening: een grote zak versgebrande pinda's van De Kok uit de Grote Marktstraat, een heel stuk lopen. Voordat we ermee thuis kwamen, waren er al heel wat gepeld en opgepeuzeld. Thuis werden de pinda's op een krant gedopt, je moest de boel wel een beetje in de gaten houden want er was altijd wel een joker die de doppen van je krant wist te blazen.

Er werd fanatiek gekaart. Niet om geld. Met jokeren en pesten kon ik aardig meekomen, maar het grote mensenwerk klaverjassen was niet aan mij besteed. Jan Fransen was daarin de baas. Hij kaartte veel met lui van de markt en kon fabuleus tellen. Hij wist exact wat iedereen in zijn handen had. Al drie rondjes voor het einde gooide hij zijn kaarten op tafel en incasseerde de resterende punten. Ik begreep daar niks van en vond het maar een waardeloos spel. Het heeft mijn lol in het kaarten tot een minimum teruggebracht. Alleen in militaire dienst heb ik veel gespeeld: toupen en handelen. En ik was daar aardig bedreven in.

Reizen

Mijn vaders zuster, tante Nans, was ongehuwd en als zij in Den Haag kwam, werden de kinderen van Roelof en Leida goed verwend. Het beuken Scrabblespel dat wij van haar cadeau kregen, heeft jaren dienst gedaan en is nog steeds in mijn bezit. Van haar kreeg ik mijn eerste setje schrijfpapier. Ik kon net een beetje lezen en schrijven. Het eerste briefje in '56 was aan haar gericht. Ze heeft het altijd bewaard en een paar jaar geleden kreeg ik het van haar terug. Zij maakte ook al verre reizen, helemaal naar Canada. Ik luisterde gebiologeerd naar haar belevenissen aan de andere kant van de wereld. Als ik daar nog eens kon komen. Onze familie was niet zo reislustig. Via Münster belandden wij eens in het Ruhrgebied, maar dat was ook het allerverst. Gerrit en Tiny waren de eerste globetrotters in de familie. Na wat in Duitsland te hebben rondgezworven, deden zij het verre Italië aan. Van het Lago

di Garda en Lago Maggiore kwamen zij met kiekjes en verhalen terug. Plus een plastic gondeltje uit Venetië, dat jaren op het dressoir heeft gestaan.

Bijna had de voltallige familie Van den Berg echter een bijzonder verre reis gemaakt. Vele gezinnen zochten een betere toekomst in Canada en Australië. Mijn ouders hadden daar ook wel oren naar. Canada viel af en de focus ging naar Australië. De Nederlandse overheid moedigde dit emigratiebeleid in de vijftiger jaren zeer aan en zorgde voor de overtocht per boot. Mijn vader en moeder bezochten de informatie-avonden en wilden het avontuur wel aan. We zouden naar Perth gaan, een stad aan de westkust van Australië. Alles was in kannen en kruiken: een grote kist van drie bij drie bij vier meter zou voor de deur worden geplaatst. Dat was het maximale volume aan huisraad dat kon worden meegenomen. De scholen waren ingelicht en het was louter nog een kwestie van inpakken. Juist op dat moment kwam er een telefoontje: opa Put was onverwacht aan een hartstilstand overleden, 1958. Als wij zouden vertrekken, zou mijn oma geheel alleen achterblijven. Haar andere dochter woonde immers in Duitsland. Dat heeft mijn ouders doen besluiten de hele emigratie af te zeggen en te blijven waar we zaten: in de 1ste Pietersburgstraat.

Het Haagse leven ging voor allen weer gewoon door. Ik geloof dat de oudere kinderen Dicky, Tiny en Henk het niet zo heel erg vonden. Die hoefden hun lange vriendschappen met vriendjes en vriendinnetjes niet op te geven.

Het bewuste telefoontje kwam via benedenbuurman Verver. Zelf hadden we geen telefoon. Als er voor ons een gesprek was, werd dat met luid gebons aangemeld. Telefoneren was duur. Iemand moest zo snel mogelijk aan het toestel komen. In huize Van den Berg ontstond dan een paniekerige situatie: wie moest naar beneden? Het betrof bijna altijd slecht nieuws. Ademloos wachtten wij boven het nieuws af. En ja hoor, dan was die overleden, daar was iets vervelends gebeurd. De stemming was daarna altijd bedrukt. Totdat mijn vader in 1983 overleed, wilde mijn moeder geen telefoon. Pas toen zij alleen woonde aan DelaReyweg stemde zij toe. Haar gesprekken bleven altijd ultrakort. Telefoneren kostte immers geld.

De reguliere correspondentie gebeurde met brieven. Die gingen regelmatig op de post. Op een mooie zomeravond postte mijn moeder met Tiny graag een brief of kaartje aan de DelaReyweg om daarna een wandelingetje over de Dierenselaan te maken, toen een chique winkelstraat met mooie etalages.

Telefoon

In de sinterklaastijd gingen we etalages kijken in het centrum. De Bijenkorf had de mooiste. Een betoverd schouwspel van tientallen Pieten die -aangedreven door elektromotortjes- de meest fantastische capriolen uithaalden. De halve kinderschare van Den Haag vergaapte zich daar; een drukte van belang met sinterklaasliedjes uit de luidsprekers.

Sinterklaas

Sinterklaas was een bijzonder feest in huize Van den Berg. De oudere kinderen geloofden allang niet meer, maar voor Roelie en mij werd het spel van geloven opgevoerd. Wij zetten onze schoen met water en een peen bij de kachel om er 's morgens een chocolade kikker of muis in te vinden. Elke avond ging niet, het mocht niet te gek worden. Op Sinterklaasavond waren we allemaal thuis. Vol spanning wachtten we in de kamer wat zou komen, warme chocolademelk slurpend, speculaasjes en taaitaai dopend. We zongen ons scala aan sinterklaasliedjes, vader begeleidde op de mondharmonica. Tiny had al een tijdje gitaarles bij Anjelier, maar na een paar wijsjes was ze door haar repertoire. Op het dak hoorden we zwarte Piet stampen; hij gooide wat los grind tegen de ramen. De zak viel met een dreun op het balkon. Ik weet zeker dat ik Pieterman nog net zag. Ik zou het zweren. Roelie en ik mochten de zak de kamer inslepen en een voor een kwamen de pakjes er uit. Een aantal voorzien van rijmelarijen. Het waren vooral veel kleine cadeautjes. Hebbedingetjes. En praktische zaken voor mijn oudere zusters als handdoeken en theedoeken. Voor hun uitzet. Na elk uitgepakt cadeautje werd "Dank u wel, Sinterklaas" geroepen richting schoorsteen. Aan het eind van de avond hielden Roelie en ik onze stapeltjes cadeautjes apart. Het mierzoete suikergoed en de pepernoten werden in een blikken bus gestort. Daar konden we weken mee vooruit. Lootjes trekken en surprises maken, gebeurde pas veel later. Ongelooflijk fraaie prestaties waren het resultaat; we waren weken achtereen aan het knutselen. Onder elk bed in huis stonden halfklare bouwsels. Iedereen verdedigde zich met hand en tand dat die geheime plek niet werd geschonden. Zelfs mijn moeder hield zich in met stofzuigen.

HTM

Terug naar de Sinterklaasetalages van de Bijenkorf. Als je neus koud was geworden van het raamplakken, liepen we naar Rutecs op het Spui, de toenmalige trendy snackbar. Met voor mijn gevoel eindeloze rijen automatenraampjes, waarachter kroketten, bamihappen en gehaktballen lonkten. Voor ons was er goudbruine patat. Daarna gingen we met de tram naar huis. Voor- en achterbalkon waren belegd met

houten ribbelvloeren. Er was veel glimmend houtwerk en twee koperen stangen om je aan vast te houden. De bestuurder kon op beide balkons zijn kunsten vertonen; hij haalde simpelweg zijn koperen stuurzwengel van het ene balkon weg en plaatste die op het andere. Dan ging hij gewoon de andere kant op. De zittingen en rugleuningen in het zitgedeelte waren van mooi, diep groen leer, omgord met een messing rand en een hendel. Met die hendel werd de rugleuning omgeklapt en ziedaar: je reed altijd vooruit. Krakende, lederen lussen aan het plafond. In de schuifdeuren tussen het zitgedeelte en de balkons zaten kleine raampjes. De kaartjescontroleur pakte je kaartje hierdoor aan en knipte er een driehoekig gaatje in met zijn kniptang. Ik vond het een hele belevenis om bij de bestuurder op het balkon te staan. Je zag wat hij deed. De deuren naar buiten stonden open; je moest er natuurlijk niet uit donderen. Mijn vader of moeder hielden me stevig bij de kraag vast.

Sobere inrichting

In huis stonden de noodzakelijke zaken. Het was praktisch ingericht, geen tierelantijnen, geen overbodige luxe.

De woonkamer lag aan het eind van een lange gang waarop alle deuren uitkwamen. Die gang was een geweldige speelplaats. Je kon er lange autobanen aanleggen, knikkeren en natuurlijk rennen. Maar het mooist was voetballen. Wat is daar geknald. Aan de ene kant was de deur van de huiskamer en aan de andere kant de kapstok, waar flink wat jassen hingen. Bovenop de kapstok was een houten plateau'tje, waarop twee van die bekende aardewerk Fonseca kruikjes stonden. De jassen dempten de schoten redelijk; de Fonseca kruikjes werden keer op keer opgevangen. Dat er daar nooit een van gesneuveld is, mag een wonder heten. De deur van de huiskamer moest het ontgelden. Als je de ballen niet tegenhield, knalden ze tegen de deur. In de kamer kreeg je bijkans een hartverzakking. De verwensingen vanuit de huiskamer bleven dan ook niet uit. Soms ging het zo hard dat de ruiten in de kamer rinkelden. Pas wanneer mijn vader het welletjes vond, woest de gang in kwam en brulde dat het nou wel welletjes was, pakten we onze biezen. Schoonzonen Jan en Gerrit speelden de onschuld, terwijl zij de hardste knoerters waren.

Aan twee zijden van de woonkamer was een schuifraam, op de hoek twee stolpdeuren die leidden naar een piepklein balkonnetje. Een heerlijke lichte kamer op de hoek.

Kaarten en tafeltennissen

Een hoge uitschuiptafel met vier stoelen, een modern geknoopt tafekleed eroverheen. Ideaal om het vlooienspel op te spelen of te kaarten. Menige kaart werd verstopt onder dat kleed om op het juiste moment tevoorschijn te worden getoverd. Voor andere spellen werd het kleed weggehaald, dan rolde de dobbelsteen beter.

De tafel werd uitgeschoven en in het midden voorzien van een tafeltennisnetje. De stoelen gingen aan de kant en zo was er net genoeg ruimte om er omheen te bewegen. Met simpele batjes speelden we enkel- en dubbelspelen. Toeschouwers zaten hoog opgetast langs de muren. De partijtjes gingen er in een razend tempo doorheen; er werd vals geteld en menig balletje raakte de tafel niet eens, maar wel de andere voorwerpen in de kamer. Dat daarbij flink op elkaars tenen

werd gestaan, deerde niet. Je speelde voor lijfbehoud. Toen ik vijftien was, werd ik geopereerd aan een ingegroeide teennagel; dat was niet zomaar gekomen.

Een lage kloostertafel stond tussen twee lage stoelen en de Libertystoel van mijn vader. Het dressoir herbergde het betere serviesgoed en de kristallen glaasjes. Boven de glimmende kolenkachel was een brede schoorsteenmantel met een veelheid aan snuisterijen en de klok. Erboven hing een roodbruin Indisch kleed met franjes. Een koperen spin en salamander en een porseleinen bordje van het zoveeljarige regeringsjubileum van Wilhelmina completeerden de entourage. Op een van de muren een olieverf schilderij met chrysanten van de Apeldoornse schilder Bruning, een huwelijkscadeau voor mijn moeder van de familie Lanting, bij wie zij jarenlang dienstmeisje was. Op de andere muur het overbekende hertje van Van Meegeren. Op de vloer lag zeil van een onbestemde bruine kleur. In het midden een tapijtje. Ook stond er een tijd een divan in de kamer. Uitgelezen plek om te liggen lezen. Wanneer tante Nans kwam, was het haar plek. Na een maaltijd vlijde zij zich er op neer. Aan haar gesnurk herkende je de echte Van den Berg. Voor de kleinkinderen was de divan een fijn meubelstuk om op te spelen en op te slapen. Natalie sliep er zelfs nog een tijdje op, toen haar moeder Tiny een herniaoperatie moest ondergaan.

Bruning en Van Meegeren

Onvermijdelijk waren de rotan stoeltjes, tafeltje en rotan plantenstandaard. De laatste in de vorm van een opgaande slang. Die waren immens populair en stonden in vrijwel elk huis. Op oude advertenties van Philips zie je ze afgebeeld: de draagbare pick-up op het driehoekige tafeltje. In de vensterbanken stonden christusdoorns en geraniums te bloeien. Duffe planten, met het hele jaar rond bloemetjes. Pokon deed wonderen.

Rotan meubeltjes

De muren waren behangen. Eens in de zoveel tijd werd dat opnieuw gedaan, kamer voor kamer. De boel ging aan de kant onder een laken. De plaktafel prominent in het midden van de kamer. Het dessin was uitgezocht bij de grote behangwinkel in de Boekhorststraat, de rollen werden ingesmeerd met plaksel. Het patroon moest precies aansluiten en o wee wanneer dat niet in een keer lukte; je hoorde mijn vader heftige verwensingen slaken. Eensgezind prezen wij zijn inspanning. Je moest wel een grote kniesoor zijn, als je iets durfde te zeggen van dat mislukte stukje onderaan in de hoek.

De hanglamp boven tafel was helder, daar kon mijn moeder goed bij naaien en verstellen. Een staande schemerlamp en een gietijzeren

lampje op het dressoir zorgden voor de nodige sfeerverlichting. In de winter werd goed opgelet, dat de lampen niet onnodig brandden; door het hele huis. Ook de kamerdeur moest goed dicht worden gehouden. Anders was de warmte zo weg. “Deur dicht!”, werd door iedereen met regelmaat geroepen.

Open wc deur

Een eigenaardige gewoonte was dat de deur van de wc niet bij alle gezinsleden dicht ging, als er gebruik van werd gemaakt. Mijn vader was elke dag vroeg op om naar zijn werk te gaan en tot zijn vaste ritueel behoorde het op z'n gemak op de wc zitten. Hij zat met z'n lange, witte Jaeger onderbroek op de knieën te poepen en tegelijk zijn eerste zware shaggie te roken. De deur op een flinke kier... De kleuters Roelie en ik riepen als we “klaar” waren en wachtten met de deur open tot iemand onze billen kwam afvegen. Overigens was er maar één toilet in huis; dat was dus dringen geblazen. Het was zeker geen plek waar je rustig de krant kon lezen, want dan werd al snel op de deur gebonsd dat je moest opschieten.

Altijd bloemen

Het zal niet ter compensatie van de geuren in het toilet geweest zijn, maar er waren altijd fleurige bloemen in huis. Elke zaterdag werd er een nieuw boeket neergezet. Gerrit en Jan wisten mijn moeder regelmatig te paaien met een kleurig boeket. In het vroege voorjaar sneed mijn vader forsythiatakken. De helgele bloemetjes brachten het voorjaar in huis. Hij liet zich niet weerhouden om bottende kastanjetakken en andere bloeiend hout te snijden. Hij stopte langs de kant van de weg en sneed met zijn scherpe zakmes wat hij bekoorlijk vond.

Als de woede van de grote voorjaars schoonmaak uitbrak, dan moest je je gedeisd houden. Alles ging op de kop: kleden werden op straat uitgeklopt met de mattenklopper, de lopers uit de gang en van de trappen gingen eruit, de traproeden werden gepoetst, al het beddengoed werd gewassen, de planken in de kasten voorzien van nieuwe papiertjes en fraaie randjes, en de plafonds werden gewit. Zeker het plafond in de huiskamer; mijn vader pafte heel wat sigaretten en sigaren weg. En later de anderen ook. Mijn moeder heeft nooit een sigaretje opgestoken.

Slapenkamers om in te slapen

De slaapkamers waren sober ingericht: een ijzeren opklapedikant, een paar stoelen. Absoluut geen kamers om te chillen of te loungen. Een tweepersoons ijzeren bed paste er maar ternauwernood in, veel loopruimte bleef niet over. Over het opgemaakte bed gingen twee elastieken heen en de hele zaak werd opgeklapt. Als Tiny en Dicky op zondag-

morgen naar de zin mijn vader te lang in bed bleven liggen, klapte hij het bed op, waardoor zij op de grond terechtkwamen. Natuurlijk een gefoeter van jewelste, maar zeer probaat. Na een kwartier zaten we met z'n allen aan het ontbijt.

In mijn kamer kreeg ik de beschikking over een oud bureau dat mijn vader op de kop had getikt en rood en zwart werd geverfd. Ik zat op een krakkemikkige stoel uit de Jugendstil. Een verstelbare tafellamp verschaftte goed licht. In de winter zat ik voor een roodgloeiende straal-lamp om warm te blijven tijdens het huiswerk maken. Dat ding stond zo gefixeerd op mijn benen, dat de gaten bijkans in m'n broek brandden. Zwarte design Tomadorekjes met gele, rode en witte metalen dragers voor boeken. Kartonnen mappen met mijn tekeningen langs de muren. Een oude sofa die ik van Bas en Marie Gregoire had gekregen, maakte mijn kamer tot een privéplek binnen het huis. Het was mijn domein, mijn wereld en ik verbleef er graag.

De keuken was sober, een granieten blad boven keukenkastjes. Een gootsteen met koudwater kraan, later een geiser. In de hoek een hoge keukenkast met glazen ruitjes. Daar stonden de levensmiddelen. Ongekoeld. Pas veel later kwam er een koelkast. In de keuken werd op maandag de was gedaan, die gekookt werd op het vierpits gastoestel en gedroogd werd aan de lijnen op het balkon. De hele buurt was op maandag versierd met wit en bont wasgoed. Voor het sudderen van draadjesvlees –doorregen runderlappen- bewees het petroleumtoestel goede diensten.

Tussen kerst en oudjaar bakten mijn vader en moeder samen de olie-bollen en appelflappen. De keukendeur naar de gang bleef dicht; het meel met krenten, rozijnen en sukade moest rijzen. Daarbij waren geen pottenkijkers gewenst. In een enorme pan werden honderden van die lekkernijen gebakken. Die overvloed zorgde ervoor, dat we tot een paar dagen na nieuwjaar nog olieballen aten. De appelflappen waren meestal eerder op.

De kerstboom werd pas op 24 december opgetuigd. Met al die prachtige, oude ballen die de afgelopen jaren waren verzameld. Elk jaar weer een feest van herkenning. Met echte kaarsjes die schaars tussen de takken werden geplaatst. Een grote emmer met water ernaast. Je kon niet weten. Vader las op kerstmiddag, wanneer de kaarsjes brandden, een kerst-verhaal. Met die flakkerende kaarsjes en een bange moeder een unieke ervaring. Wanneer de kaarsjes werden gedoofd, gingen de lampjes in het kleine kerkje aan, dat mijn vader in elkaar had geknutseld. Een

Jugendstill stoel

Oliebollen en appelflappen

Kerst

typisch Hollands kerkje met een ranke toren, geheel beplakt met steentjespapier, de raampjes voorzien van rood cellofaan. Elk jaar ging het bouwwerkje een beetje meer ten gronde.

Aan het driegangen kerstdiner werd aangezeten met het hele gezin en de vrijers van Dicky en Tiny. Gewoontegetrouw braadde mijn moeder een flink konijn en voor Jan een biefstuk, want die lustte geen konijn. Een rampzalig kerstdiner betrof de maaltijd met de gans. Die had mijn vader gewonnen in een loterij. Het beest werd in de grote kast achterin de gang ondergebracht en door ons van voedsel voorzien. Een week of vier lang. Tijdens het diner viel ons de enorme bout reeds op; anders dan anders. Toen we al snel in de gaten kregen dat het onze eigen gans was, hoefde niemand een hap. Mijn vader deed nog enige verwoede pogingen, maar gaf zelf ook gauw de moed op.

Vooraf was er traditiegetrouw verse tomatensoep met balletjes, als nagerecht vla met uitgestanste hulsttakjes van suikergoed en rode besjes. En dan de noten. Die werden op vernuftige wijze gekraakt: met tangen, in de hoek van de deur of op elkaars hoofd. Het liep altijd vrolijk uit de hand. Menig glas zoete rode wijn werd omgestoten. Het papieren kersttafellaken kon ook maar een keer worden gebruikt.

De kerstboom stortte al na een paar dagen in. Naalden lagen dikbezaaid op de vloer; ze bleven hangen in het gemeen prikkende engelenhaar van glaswol. Dus weg met dat ding. Met een flinke zwiep werd hij vanaf het voorbalkon naar beneden gezwiept. Prooi voor de kerstbomenjacht. Voor oudjaar zag de kamer er weer piekfijn uit. De ballen, vogeltjes en piek waren weer keurig opgeborgen in kartonnen dozen. De kerstnachtdienst pulde uit in de Julianakerk. We waren er al vroeg, op tijd voor een zitplek. Mijn moeder bleef thuis lekkere hapjes maken voor als we terugkwamen. Zij had trouwens helemaal niks met de uitgestreken gezichten van diakenen en ouderlingen. In de oorlog zat zij met drie kleine kinderen thuis in Apeldoorn; mijn vader was in Duitsland geplaatst. Er was niks te eten. Een diaken kwam langs en zegde haar voedsel toe in ruil voor trouw kerkbezoek op de zondagochtend. Ze heeft die man uit huis gezet. Hoe kon zij met drie kleintjes nou naar de kerk? Het zo nodige eten kon de kerk maar beter houden.

De Julianakerk werd sfeervol verlicht met kaarsen. Gigantische kerstbomen stonden aan weerszijden van de preekstoel. Voorafgaande aan de dienst was er zang; ik had het idee dat al die ontrouwe kerkangers het hele jaar moesten goedzingen. Na de dienst liepen we samen naar huis, een soort gelukzalig gevoel meetorsend. Thuis was er lekker eten. Zo is het dan allemaal toch nog goed gekomen.

In onze kindertijd speelden de meeste van onze dagelijkse bezigheden zich af binnen de grenzen van het Transvaalkwartier. Met uitstapjes naar het Zuiderpark of het centrum. Aan de andere kant van de markt, de Schilderswijk, kwamen we eigenlijk niet en ook niet over de Dela-Reyweg. Vriendjes Jan en Ton Goedknecht woonden in de Hulsthorststraat, maar vertoonden zich vooral in ons domein. De Julianakerk met z'n hoge slanke toren stond in het midden van de wijk. De koster van de kerk, Lieffering, woonde met zijn vrouw en twee zoons in de kosterwoning aan de Kempstraat. Hij had ook nog een baan op de Twentse Bank aan het Toernooiveld. Zijn vrouw deed overdag dan ook het meeste werk. Zij waren reeds in het bezit van een glimmende Renault Dauphine, een snoepje.

Uiterst verleidelijk was het om bij Willy Lieffering thuis te spelen. Vanuit de kosterwoning kon je via een zaal de kerk inlopen. We hebben er heel wat gespeeld. Het werd zijn moeder alleen te gortig, toen wij met een flinke groep tikkertje speelden op de balkons. Willy zette 's morgens voor het naar school gaan de kerkdeur op een kier. Wij klommen over het hek en slopen zo de kerk binnen. Tijdens ons spel stond ze ineens voor ons. We hebben dagenlang geboend, de banken waren besmeurd met onze schoenafdrukken. Vreselijk boos was ze. Gelukkig heeft ze niks op school of tegen onze ouders gezegd.

In de zomer was er de mogelijkheid de kerktoren te beklimmen. Koster Lieffering ging voorop. De toren rook muf, was van binnen kaal en had steile houten trappen naar boven. Een heel geklim langs de immense bronzen kerkklokken, beloond door een fraai uitzicht over de buurt vanaf de torenbalkons. Van bovenaf kon je de buurt in je opnemen. Elk hoekje kende je. Je zag het nu alleen eens van een andere kant. Heel wat buurtbewoners hebben deze tocht gemaakt en gezien hoe groot de wijzers van het uurwerk van dichtbij waren.

Ook buiten de buurt lag het Schoolmuseum in de Hemsterhuisstraat. Met de klas liep je erheen. De Kempstraat uit, Hobbemaplein over, de Ruisdaelstraat in, Lijnbaan over en door het Kortenbos naar het museum. Je passeerde er een mooi oud buurtje. Waar het Westeinde en de Lijnbaan elkaar raken stonden drie kleine huisjes met charmante halsgeveltjes. In één was het cafeetje J. van den Berg gevestigd, een naamgenoot, wat mij deugd deed. Het is ongelooflijk jammer dat deze huisjes niet bewaard konden blijven, toen het nieuwe Westeinde ziekenhuis verrees. Even verderop stond de enorme Zuid Hollandse Bierbrouwerij, de ZHB. Daar was het altijd een hels kabaal van lege bierflesjes in stalen kratten. Dan was je bij het museum. Ik genoot er

Transvaalkwartier centraal

Schoolmuseum in de Hemsterhuis- straat

enorm. Er was uitleg over een bepaald onderwerp. Op film zag ik de walvisvangst met de Willem Barentz, het leven van de eskimo's, de vulkaanuitbarsting van de Krakatau, het leven op de plantages in Indonesië, de stroming van gletsjers.

Ook buiten schooltijd heb ik heel wat keren dit aandoenlijke museum, gevestigd in een oud schoolgebouw, bezocht. De modellen van dolfijnen, roggen en haaien hangen nu in de kantine van het nieuwe Museon. De trappenhuisen met glanzende tegeltjes waren behangen met kasten boordevol vlinders en torren, verzameld in alle delen van de wereld, nu opgeprikt met een zwarte speld door het lichaam. In een streng handschrift voorzien van de Latijnse namen. In de gangen stonden grote, antieke vitrines met wetenschappelijke instrumenten. In een bovenzaal stonden een eskimotent opgesteld, een slede en een kajak van zeehonden huid. Te echt voor woorden.

Kinderboerderij

Na schooltijd was er eigenlijk best veel te doen. Naast intensief werk in de schooltuinen waren er de werkzaamheden op de kinderboerderij in het Zuiderpark. Daar maakten we de hokken schoon en voederden de dieren. Als beloning mocht je een paar eendeneieren meenemen, waar ze thuis vreemd tegenaan keken. Groenig van kleur en groter dan een kippenei. Eenmaal in de pan smaakten ze prima.

Verkeersbrigade

Een ander spiegelei kreeg je bij je uniform als verkeersbrigadiertje. Het spiegelei bestond uit een houten stok met bovenaan een witte ronde rubberen flap met een rode kern. Het stopteken. Bij school aan de Kempstraat was een drukke oversteekplaats. Een verkeersagent legde de gevaren uit van het oversteken en bij toerbeurt vervulden we onze plicht. Het waren voornamelijk fietsers en brommers die we moesten zien tegen te houden. Een van ons blies op een fluit en dan liepen we met z'n vieren de weg op om het verkeer tegen te houden. Ons spiegelei flink omhoogstekend. Soms wilde er wel eens een fietser doorrijden, die trokken wij dan hard aan z'n bagagedrager. Stoppen was stoppen. Aan het end van de rit kreeg je nog een diploma verkeersbrigadier.

De M-brigade

Een andere brigade was de M-brigade, een initiatief van het zuivelbureau om kinderen meer melk te laten drinken. Er was allerlei leuk promotiemateriaal, maar het heftigst was die grote, oranje letter M die op de mouw van je jas was geborduurd. Zonder die letter stelde je helemaal niks voor. Eens per jaar organiseerde men een feestmiddag in het Rembrandttheater aan het Rembrandtplein in het Laakkwartier. Een flink stuk uit de buurt. Onze vader bracht Roelie en mij er achter op de bromfiets naar toe. Een geweldige middag met goochelaars,

dansers, acrobaten en een ruimtevaartschip aan touwtjes. Alles in het teken van de melk. Veel kinderen gingen naar de kolonie, zoals wij dat noemden. Dat waren bleekneusjes die ergens in het land wat konden aansterken. Ik ben daar nooit geweest. Wij gingen in de kliniek aan DelaReyweg onder de hoogtezon. Je zat in je onderbroekje met een beschermend brilletje onder een flinke lichtbron. Dat was blijkbaar gezond. Mijn zus Tiny kocht voor thuis een hoogtezon. Dat je er maar een paar minuten onder mocht, heeft ze geweten. Ze wilde natuurlijk mooi kleuren. Dat gebeurde ook. Ze had op de plek van het brilletje twee witte vlekken, de rest was vuurrood. Tiny heette eigenlijk Trijntje. Dat vond ze maar niks, een tuttige ouderwetse naam. Ze was fashionable en wilde niet langer Trijntje worden genoemd. Roelie en ik kregen elke week een kwartje, als we haar bij haar nieuwe naam noemden. Dat was best vol te houden!

Onder de hoogtezon

Wat kon je met zo'n kwartje een hoop doen. Het kon in een keer op als de ijsboer C. Jamin in de straat kwam. Door ons uitgesproken als Sjamin. Het karakteristieke belletje hoorde je al straten ver. Een smeteloze kar met een metalen wafelblad waar je zo lekker met je muntjes overheen kon schrapen als je stond te wachten. Een blok vanilleijs kostte een dubbeltje, met chocola vijftien cent, dubbeldik roomijs met chocola in een bijzonder chique papiertje vijfentwintig cent.

C. Jamin

“Mam, mag ik een ijsje”, was er bij ons niet bij. We hoefden maar naar haar te kijken en we wisten of de knip op tafel kwam of niet. Roelie en ik waren de jongsten en werden menigmaal verwend door de oudere kinderen. IJsjes van Sjamin...

Een gebeurtenis die diepe indruk op mij maakte, was toen opa Kaijersdijk eens in Den Haag logeerde. Wij speelden buiten toen C. Jamin de straat in reed. Opa was een gentleman in een driedelig, stemmig kostuum met een zware zilveren horlogeketting over zijn buik. Hij droeg een bijpassende hoed. Hij trok zijn portemonnee en trakteerde de hele trits kinderen op een ijsje. Mijn rijke opa, wat was ik als tienjarige trots op hem!

Naar de hbs

De vier leerlingen van de Paul Krugerschool werden op de hbs Overvoorde in verschillende klassen geplaatst. Het ging op alfabet. Ik kwam in 1a. Bauke, Evert en Henk in andere klassen. Logisch dat zij ook een ander rooster hadden. Daardoor fietsten we ook niet samen uit het Transvaalwartier naar het Westhovenplein. We waren ons nauwe contact van de lagere school kwijt.

Overvoorde was op christelijke grond geschoeid, een logisch vervolg op de lagere school. Voor mij was het een bijzondere ervaring: ik bemerkte voor het eerst iets van standverschillen. De meeste leerlingen kwamen van achter het Zuiderpark, de toch iets betere buurten en er was een grote groep die 's morgens uit het Westland kwam fietsen; schamper werden zij "de boeren" genoemd.

Ik had boeken uit het boekenfonds; anderen hadden blijkbaar kapitaal-krachtiger ouders die eigen boeken en leermiddelen konden aanschaffen. Het waren er niet zoveel, maar het verschil was gemaakt.

De methode van lesgeven was volkomen anders. Op de lagere school had je een meester of juffrouw, die je het hele jaar les gaf. Hier was er per vak een ander. Er waren docenten met wie ik meteen een goede band had, met anderen kon ik moeilijk door de bocht. De conrector Dr. Reinsma was een fenomenale man; hij gaf het vak geschiedenis op meer dan inspirerende wijze. Ik beleefde zijn verhalen. Een proefwerk bij hem was een verhaal pennen, niet alleen maar antwoordjes geven.

Louise gaf prima Nederlands, van hem heb ik veel opgestoken. Buytelaar daarentegen was een eigenaardige man. Ik vond hem ronduit vies, als hij een maagtablet op zijn tong liet smelten en die naar buiten stak. Hij zal best goed geweest zijn in zijn vak Frans, maar ik vond hem buitengewoon onsympathiek. Toch heb ik nog eens drie tieners bij hem gescoord. Hij leerde ons het Franse volkslied 'De Marseillaise'. Twee tieners kreeg je als je het correct kon declameren, als je het zong kreeg je drie tieners. Ik stond er zo beroerd voor, dat ik het heb gezongen. Het heeft het gemiddelde cijfer flink opgekrikt, maar bleek toch niet voldoende.

Marseillaise

Robert Stoker, leraar Engels, was een prima vent; zijn klassieke methode om tot een goede uitspraak te komen [wu:min] was niet makkelijk,

maar heeft me veel profijt opgeleverd. Het eerste jaar waren er vijftien of zestien vakken. We holden van lokaal naar lokaal in het moderne gebouw van architect Cusel. Zijn zoon zat bij ons in de klas. Toppers waren voor mij de tekenlessen in een ruim tekenlokaal en de gym in de zaal of op het sportveld bij de Aagje Dekenlaan. Voor de buitensport verkleedden we ons in de catacomben van een andere school. Daar huisde eveneens de bekende korfbalvereniging Ons Eibernest. In de spelonken waren de palen en manden opgeslagen. Het rook er muf, naar oud gras. Talrijke oude foto's representeerden de roemrijke historie van de club.

Met nieuwe sporten kwam ik in aanraking: hockey en honkbal. Hoewel Leo Lichtenberg de populaire, jonge sportleraar was (o.a. skitraining), kregen wij les van Vertregt. Bruinverbrand door de vele zomerse dagen op het sportveld, was hij een enthousiaste docent die ook atletiek niet schuwde: hardlopen, hoog- en verspringen, speerwerpen, we kregen met vele disciplines te maken. Ik blonk beslist uit, maar kreeg het geweldig met hem aan de stok tijdens het honkballen. Ik was pitcher en probeerde Gerard van Bourgonje, een slome duikelaar, met praten af te houden van scoren. Hij was in vertwijfeling. Vertregt vond mij uitermate onsportief en gooide mij voor een aantal weken uit de les.

In feite was ik nog veel te speels voor het andere schoolsysteem: mijn zelfwerkzaamheid moest stukken worden opgevijseld. Handicap was dat ik thuis weinig support had via overhoringen en dergelijke. Ik probeerde het wel, maar mijn vader begreep niks van de Engelse en Franse uitspraken. Dat werd gekissebis en al snel gooide ik wat dat betreft de handdoek in de ring. Van wiskunde had ik geen kaas gegeten. Ik begreep er geen jota van. Ja, als het werd uitgelegd in de klas, dan snapte ik het, maar eenmaal thuis bracht ik er weinig van terecht. De drie uur tekenen in de week waren magnifiek. Ik excelleerde daar duidelijk in en ik groeide qua aanzien in de klas wanneer ik weer eens een tien schoorde bij Batelaan. Daar lag dus duidelijk mijn liefde. Batelaan gaf ook kunstgeschiedenis. Zijn uiteenzettingen met lichtbeelden -in zwart/wit- slurpte ik. Het Cultureel Jongeren Paspoort (CJP) was meer dan aan mij besteed. Daarmee kon ik gratis naar musea in de Haagse agglomeratie en kreeg je kortingen voor voorstellingen en dergelijke. Ik ontdekte het Gemeentemuseum, het Mauritshuis, Museum Mesdag, Bredius -nog aan de Prinsegracht-, de Delftse musea en die in Leiden. Met de fiets was je daar zo. Met Henrik van Aken, een klasgenoot, heb ik heel wat tentoonstellingen bezocht.

Nieuwe sporten

Tekenen en de kunst

Jaar over

Mijn ouders vroegen zich wel eens af of al die musea nu wel zo belangrijk waren in het belang van de studie. Ik ontdekte mijn passie: kunst. Aanvankelijk oude kunst, langzaam schoof de interesse op in de richting van de moderne. Die ging ik steeds fascinerender vinden. Thuis tekende ik ook meer dan goed was voor de overige vakken. Mijn docenten werden gek van mijn gekrabbel in de schriften. Louise verbood me nog langer op de rechterpagina's te tekenen. Daar kwamen het huiswerk en zijn aantekeningen, links mocht ik naar hartelust tekenen. Hij kon het natuurlijk niet hardop zeggen, maar hij kon die passie wel waarderen. Anderen beslist niet en regelmatig had ik een aanvaring. Niet dat ik dwars was of echt vervelend, maar ik wilde me wel bezighouden met mijn eigen ding. Uiteindelijk resulteerde dat in zittenblijven. Ik moest het jaar overdoen, ondanks de tien voor tekenen en sport, de hoge cijfers voor geschiedenis, aardrijkskunde, Nederlands en biologie. Van mijn vreemde talen en wiskunde had ik niks gebakken.

Thuis was dat een enorme tegenvaller; het knappe jochie had gefaald. De ernst van de situatie hield ik voor mijn ouders lange tijd verborgen. Je moest een handtekening van een van je ouders onder elk onvoldoende proefwerk laten zetten en inleveren op school. Ik oefende wat op de handtekening van mijn vader, die ik feilloos kon reproduceren. Ik mocht van mijn ouders het jaar overdoen met de restrictie dat als ik weer zou blijven zitten, ik subiet van school moest en een baan moest zoeken.

Het tweede jaar was een makkie. De stof had ik als eens gehad en goede resultaten haalde ik op mijn sloffen. Omdat ik al ervaring had werd ik klassenoudste. Ik was verantwoordelijk voor het klassenboek en de presentielijst. Door die rol moest ik het ook opnemen voor mijn medeleerlingen, wanneer iets ontspoorde. Met menig docent kreeg ik een aanvaring. Thuis werd stevig gediscussieerd en met twee oudere zussen en broer moest je van goede huize komen om ze voor je standpunt te winnen. In Reinsma had ik mijn beschermengel. In de docentenkamer verdedigde hij me en pleitte vaak voor mijn talenten die nu eenmaal niet in de exacte vakken en talen schuilden. De nieuwe taal Duits in het tweede jaar was een ramp, ook al omdat de docent Kwakernaak een rare snoeshaan was. Ik probeerde hem dat een keer in het Duits ("Schnusshahn") uit te leggen en de gang naar de rector was reeds uitgestippeld. Ik hield me zoveel mogelijk aan de regels van school, maar wanneer ik dacht dat het niet logisch in elkaar stak, dan stond ik op de barricaden. Ik weet niet of dit slim was, maar mijn

moed tilde me zeker op een hoger niveau bij de meisjes in de klas. Ik was een spichtig jongetje, maar zeker populair en een leider. In de dop. Als er een klassenfeest was, regelde ik de meeste zaken en ik kon enthousiasmeren, ik schilderde decors, regelde oude visnetten en dobbers aan de haven om de boel te decoreren en ontwierp zelfs het diploma voor de twistwedstrijd. Thuis werd op de muziek van Chubby Checker flink getwist en ik had die nieuwe dans snel onder de knie. Laat ik nou ook de twistwedstrijd op school winnen en mijn eigen diploma krijgen. Bij de dames kon ik niet meer stuk. Een idool.

Dat was ik niet bij de muzieklessen van mijnheer Blanken. In een ruim lokaal stonden een vleugel en andere instrumenten. Hij probeerde ons de beginselen van de muziek bij te brengen. Ik geloof niet dat ik geheel a-muzikaal ben; ik bleek echter een ster in het door elkaar husselen van reine kwarten en kwinten. Het do-re-mi uitbeelden op je vuisten ging nog wel, maar daarna was ik de kluts kwijt. Hij speelde een paar noten -meestal het begin van een melodie- en dan moest jij zeggen in welke toonsoort dat was. Ik had het niet door. Toch heb ik mijn uiterste best gedaan om eens een goed cijfer te halen en studeerde me gek. Ik had geen enkele fout in de overhoring, hetgeen hem als hoogst onwaarschijnlijk voorkwam. In een opstel over Mozart had ik de componist als toegift getekend. Hij kon het niet waarderen en schreef er de fnuikende tekst bij: "Het lijkt wel een muzelman". Bij nader inzien had hij gelijk.

De kunst bleef boeien. Ik probeerde zoveel mogelijk tentoonstellingen te zien. Elke zaterdagochtend toog ik naar de rommelmarkt aan de Herman Costerstraat om te scheumen in het aanbod. Ik scoorde een prent van Nicolaes Maes: "Oude vrouw biddend voor brood", die lange tijd mijn kamer sierde. Later kwam "Parijse straat bij nacht" van Vincent van Gogh ervoor in de plaats.

In de tekenlessen kwamen voorzichtige, klungelige experimenten. Batelaan liet me zoveel mogelijk vrij werken. Ik was stukken sneller dan de anderen. Als ik ruim voor tijd m'n werkstuk had ingeleverd gaf hij me een vrije opdracht. Hij stuurde me in een vrije richting.

Van de andere tekenleraar, Piet Deunhouwer, was ik een grote fan, alhoewel ik geen les van hem heb gehad. Hij had een prestigieuze prijs gewonnen met het schilderij "De rode ballon". Voor mij was hij derhalve een beroemdheid. Zijn tekeningen van The Jumping Jewels en The Rolling Stones bewonderde ik. Juwelen en stenen op pootjes met gitaren omgehangen. Zo moest het dus!

Twisten

Kunst boeit

Boekjes van De Slegte

Bij De Slegte in de Spuistraat kon ik uren snuffelen in kunstboeken. De meeste waren veel te duur, maar er was een serie boekjes van 99 cent per deeltje. Van Michelangelo, via Rembrandt en Monet naar Van Gogh en Mondriaan. Iedere keer als ik het me financieel kon veroorloven kocht ik zo'n deeltje. Ik las en keek ze kapot. Soms legde ik ze op bed open en fantaseerde dat ik al die werken bezat: ik was de kunsthandelaar en deed in miljoenen. Tijdens de trouwerij van Tiny en Gerrit op 25 november 1964, exact op mijn verjaardag, inde ik wat geld van de familie. Ik had beslist een paar nieuwe handschoenen nodig en toog naar het centrum van Den Haag. En kwam thuis met het kloeke boek "The old masters", een standaardwerk over oude kunsten. Dan maar koude handen.

Thuis maakte ik de eerste experimentele werkjes. Spatwerk met inkt, een stuk stof gedrenkt in verf op een paneel, olieverfjes op karton. De tentoonstelling van Jan Schoonhoven in het Prinsenhof in Delft verbijsterde mij. Wat was dit? Al die velletjes in een regelmatig handschrift, rijen stipjes, witte tableaux met hokjes.

Schoolfeestjes

Op schoolfeesten was ik present. Ik danste met de meisjes van mijn klas en als ik er een naar huis bracht, achterop de bagagedrager, voelde ik haar arm om m'n middel. In haar portiek of in een donker hoekje deden we ons huiswerk, we leerden elkaar teder zoenen. Gelukkig fietste ik in de nacht naar huis. Mijn moeder was nog op. Die was altijd op als je weg was. Blij mij weer veilig thuis te horen komen, de fiets de trap op sjorrend, probeerde ze me uit te horen. Was het leuk geweest? Ik mompelde wat, het was leuk geweest. Nu lekker slapen. Dromen. Ik rook de geur van geshampooed haar en lichte parfum.

Waar was jij, toen...

Op school was een actief leven, evenals op straat en via de CJV. Na schooltijd bleef ik voetballen in het Schillenstraatje, nu met de wat oudere jongens. In '62 kwam er een televisie in ons gezin. De treinramp van Harmelen was de hele dag live in beeld, 's middags keek ik intensief naar de tenniswedstrijden van Wimbledon, uiteraard in zwart wit. Met matadores als Rod Laver en Billy Jean King. De marathonuitzending Open het Dorp met Mies Bouwman was een fenomeen. Waar was jij toen Kennedy werd vermoord in '63? Ik zat in mijn kamer huiswerk te maken. Ontsteltenis, we schoven bijna in de tv. Hoe was dat mogelijk, zo'n belangrijk man vermoord? De wereld zou anders worden, daar waren we van overtuigd.

Werd ik op tijd naar bed gestuurd, zo rond mijn veertiende kon ik daarover zelf beslissen. Mijn moeder maande me vaak het niet te laat te maken. Puberaal gedrag werd thuis niet makkelijk geaccepteerd.

Wrevels waren er over en weer. Ik vond dat ze zich te veel met mijn school bemoeiden, zij vonden dat ik te weinig in het huishouden deed en te weinig sociaal was. Wat mij gigantisch stoorde was, dat zij zonder te kloppen mijn kamer binnenkwamen. Ik zat daar lekker afgezonderd met een dichte deur. Ik heb hun nooit aan het verstand kunnen brengen dat ik privacy wilde. Mijn moeder kwam onaangekondigd binnen met een kop warme chocolade met speculaasjes. Goed bedoeld, maar ik ontplofte bijna. De andere kinderen waren veel meer betrokken bij het huiselijk leven in de woonkamer; ik had mijn eigen wereld gecreëerd. Die was anders dan die van hun, niet eens zozeer door de hbs, maar door mijn andere interesses, met name die van de kunsten. Toch werd me geen strobreed in de weg gelegd, als Pierre Jansen met het programma Kunstgrepen op tv was. Zij zaten even geboeid mee te kijken, misschien meer door de pierlala-verschijning van Jansen dan door het item. Hij kon enorm boeien. Ik had andere interesses dan de anderen, dat lieten zij zoveel mogelijk gaan, maar het moest niet de spuigaten uitlopen. Dan werd ik bij de les geroepen. Niet hardhandig. Mijn ouders sloegen hun kinderen niet; met woorden konden ze het heel goed af. Dat was best bijzonder in onze buurt, want wij vernamen daar heel wat trammelant. Wel kon mijn moeder heel gemeen knijpen. Ze pakte het velletje van je bovenarm tussen duim en wijsvinger en met zo'n venijnig kneepje was je tot de orde geroepen. Mijn vader dreigde wel eens met een echte karwats, maar ik heb daar geen klap mee gekregen. De spreekwoordelijke stok achter de deur.

De tweede klas van de hbs was een probleem. Ik kon het systeem en de stof steeds moeilijker aan. Ik spijbelde niet, maar had het steeds minder naar m'n zin op school. Ik probeerde zo goed mogelijk mijn best te doen: zo weinig mogelijk de lessen te verstoren met vragen en opmerkingen, zoveel mogelijk deel te nemen aan buitenschoolse activiteiten. Met biologieleraar De Jong 's nachts door de duinen en over het strand; ik stond vooraan. Ik was meteen te porren voor het jaarlijkse toneelstuk, ik studeerde me rot. Maar aan de reguliere wiskundelessen en talen besteedde ik te weinig aandacht. Ik wilde gewoon tekenen en schilderen en droomde van een carrière als kunstenaar. Waar had ik al die ballast voor nodig? Mijn zaterdagse strooptochten over de rommelmarkt leverden voor vijftien gulden een heuse Mauve op, de oom van Vincent van Gogh. Een tekening van koeien aan een watertje. Mijn ontdekking! In het Gemeentemuseum kon je gratis dingen laten bekijken. Men taxeerde niet. Ik werd doorgestuurd naar de kenner van de Haagse School, Pieter Scheen in de Zeestraat, schuin tegenover

Pierre Jansen

**Tekenen en
schilderen first**

Panorama Mesdag. Ik belde hem op met mijn verhaal en mocht langskomen. Het bekijken zou vijftig gulden kosten, een heel bedrag. Ik fietste met de schat onder de arm naar de Zeestraat. Zeer teleurgesteld was ik toen hij na bestudering van de tekening zei, dat het waarschijnlijk wel een Mauve was, maar dat hij er niet zijn naam aan kon verbinden. Hij vond het echter zo leuk dat ik zo jong met die dingen bezig was, dat hij mij al zijn catalogi van eerdere tentoonstellingen schonk. Die vijftig gulden moest ik wel degelijk overhandigen. Het was een geweldige domper voor mijn ouders toen mij aangeraden werd de hbs niet verder af te maken. Ik had het verprutst. En ik was gewaarschuwd. Ik zou een baantje moeten gaan zoeken. In de Haagsche Courant stond uitgerekend die dag een kleine advertentie van Ingenieursbureau Koning en Hartman aan de Oude Haagweg in Loosduinen. Men zocht een pientere jongeman. Dat advertentietje in 1964 zou een groot geluk blijken te zijn.

Hygiëne

Wassen en tanden poetsen gebeurde bij de kraan in de keuken. Zomer en winter met koud water welteverstaan, want we hadden nog geen geiser. Moest er warm water zijn, dan werd er water op het gasfornuis verwarmd. Een halfjaarlijkse tandartscontrole was onbekend, net zoals fluortabletjes. In volksbuurten was het heel gewoon dat alle tanden en kiezen werden getrokken, voordat men ging trouwen. Op trouwfoto's stond men met het nieuwe kunstgebit te stralen; de pijn van een paar weken daarvoor was vergeten. Onze tandarts, dokter Pot, had zijn praktijk aan de Herman Costerstraat, tegenover de markt. Je ging er alleen heen als je kiespijn had en alcoholwatjes of een kruidnagel in de holle kies niet meer hielpen. Op afspraak bestond niet; je moest in de puur ongezellige wachtkamer tussen medepijnlijders plaatsnemen -vaak zag je bij de tandarts op de stoep al een grote rij staan- en wachten op de onaangename zoemer ten teken dat je naar binnen kon. Er zat meestal niks anders op dan trekken. Een verdoving erin en terug naar de wachtkamer. Na weer die akelige zoemer werd je verlost van de pijn. En van je tand of kies. Contant afrekenen. Op de lagere school gingen we naar de schooltandarts. We liepen met de klas naar een streng schoolgebouw ergens bij de Hoefkade. Daar zetelde de schooltandarts. Eén lokaal was de wachtkamer; daar lagen boekjes, tekengerei en spelletjes. Een voor een werd je naar binnen geroepen om te worden geïnspecteerd. Twee tandartsen met hun assistentes waren in dat andere lokaal aan het werk met een langzame boor zonder waterspoeling. Daar werd al wel geprobeerd tanden en kiezen te redden door ze te plomberen. Thuis liet je vol trots je nieuwe amalgaamvullingen zien.

Op de lagere school waren ook enkele leerkrachten die je gebit in de gaten hielden. Toen ik de koffie in de klassen mocht rondbrengen -ik zal toen in de vijfde klas hebben gezeten- vroeg meester De Jong uit de zesde elke keer je tanden te tonen. Waren ze vies, dan volgde een schrobbering. Het leidde ertoe dat je thuis beter ging poetsen en je tanden met het koffiedoekje even afveegde, voordat je zijn klas inging. Was de letter R in de maand, dan werkte je voor het slapen gaan een lepel levertraan naar binnen. Een smerig goedje uit een en lange vier-

kante fles, die in de kamerkast op een schoteltje stond. Blijkbaar was dit een probaat middel om weerstand op te bouwen, waar heel Nederland in geloofde. Elke keer was het een beproeving om die lepel in je mond te steken. Na de traan nam je een schep suiker om de vieze smaak te neutraliseren. Na de stichtelijke radiowoorden van Klaas Vaak of Paulus de Boskabouter, ging je stipt om zeven uur je bed in.

De pietenzuster kwam op school voor controle op hoofdluis. Mijn moeder was heel alert en inspecteerde met een zogenaamde fijne stofkam onze koppen. Boven een groot vel wit papier, opdat zij precies zag wat er uitviel. Bij elke haarklit was het brullen geblazen en je was blij als ze vond dat het genoeg was. Uit voorzorg werd een smerigruikend bruin goedje in je haar gewreven, de hele nacht lag je in die lucht te woelen, want pas de volgende ochtend werd het uitgespoeld.

Voor controle op tuberculose kwam de GGD langs. De kamer van de hoofdonderwijzer was omgebouwd tot medisch centrum. Met ontbloot bovenlijf of in een hemdje ging je naar binnen, waar een GGD-een krasje op je bovenarm gaf. Na een week was er controle. Als het littekentje was opgezwollen was er wat aan de hand. Was het mooi plat dan kon je opgelucht ademhalen.

Onze huisarts, Dr. Horjus, zagen we uitsluitend als het ook echt nodig was. Was je een keer niet lekker, dan praatte mijn moeder je uit bed. "Neem eerst maar een kop thee en een beschuitje, dan zien we wel verder". Dat betekende dat gesimuleerd verzuim niet aan de orde was. Mijn vader was nogal aan het kwakkelen met zijn maag en schouders. Via de bedrijfsarts zag hij Horjus nogal eens op het spreekuur aan het Om en Bij, waar hij praktijk hield. Nog een heel stuk lopen van huis. Een dik kartonnen en beduimeld volgnummertje pakte je voor je beurt.

Kinderziekten als mazelen en waterpokken werden serieus genomen. Als je een wond had, werd die schoongespoeld, verband erop en klaar was Kees. Ik wilde eens op een karretje van de gemeentereiniging springen en schampte precies langs een scherp, stalen hoekijzer. De flinke jaap bovenop mijn scheenbeen werd gereinigd, bij elkaar geknepen en voorzien van een verband. Nu zou je meteen naar de EHBO gaan om het te laten hechten. Horjus woonde aan de Laan van Meerdervoort, in dat deel waar tientallen artsen woonden. De laan was daar rijk voorzien van blauwe bordjes "Gereserveerd voor Arts". Op de eerste etage had hij een praktijkkamer, waar je naartoe ging voor een medische keuring of een bezoek buiten het reguliere spreekuur.

Pieten

Neem eerst maar eens een kop thee...

Zeehospitium Kijkduin

Horjus was zeer begaan met zijn patiënten. Kwam hij een keer aan huis, dan tilde hij in de keuken de deksels van de pannen op om te zien wat er klaargemaakt werd. Hij hield de boel goed in de gaten.

Mijn vader had in zijn jonge jaren veel te veel gesjouwd in het transportbedrijf van zijn vader. Hij was nog steeds sterk en wilde zich niet laten kennen als mankracht gewenst was. Een ijzeren kolenkachel nam hij rustig op zijn schouder twee trappen omhoog. Zulk zwaar werk heeft hij moeten bezuren. Omstreeks 1960 werd hij opgenomen in het Zeehospitium in de duinen bij Kijkduin. Zijn schouders scharnierden niet meer. Ondraaglijke pijnen heeft hij geleden. Als je 's nachts eens de woonkamer in stapte, lag hij languit voor de kachel, zijn schouders tegen de harde vloer gedrukt om de pijn te verminderen. Hij was geen klager en behield zijn humor en interesses. De bekende arts Dr. De Mol van Otterlo heeft hem een aantal keren onder handen genomen. Mijn moeder bezocht hem vrijwel elke dag; bij toerbeurt gingen de kinderen mee. Per bus naar het eind van de Laan van Meerdervoort. Verder moest je lopen. Kijkduin was nog niet de badplaats van vandaag. In de winter was de wandeling het duin op ijsig koud. Het bezoek was vroeg in de avond en thuis moest een en ander geregeld worden met het avondeten. Gelukkig wisten Tiny en Dicky van wanten. Op de huishoudschool hadden ze leren koken en dat konden ze mooi in de praktijk brengen. Tiny werkte aanvankelijk in een kruidenierswinkel en later in de gemeentepothek. Dicky was bij het Rijksinkoopbureau aan de slag en vele jaren heeft ze in de huishouding gewerkt bij het grote gezin van Schuijffel. Hij had een bedrijf in natuursteen in Rijswijk en thuis een schare kinderen verwekt. Soms kwamen die kinderen met Dicky mee naar huis en dan was het vreselijk lachen. Zij woonden in een gigantisch huis bij de Pompstationsweg; maar ze vonden ons bovenhuisje toch ook erg gezellig. Op zaterdag werkte Dicky bij Jan op de Haagse markt. Ik ben wel eens bijgesprongen als het druk was op zaterdag, maar het marktlevens was niet mijn wereld. Het was een wat ruiger leven, stevige manntaal en keihard aanpakken. Geen grotere lol voor de marktkoopman, als hij de vrouwelijke klandizie een komkommer aanreikte en vroeg "Mevrouw, kan 'ie er zo in?" en zij hem daarop stevig van replek diende. Als bezoeker kwam ik graag op de markt; altijd wel wat te beleven. Nog steeds vind ik het een uitje, alhoewel de identiteit volkomen is veranderd. De rommelmarkt is nagenoeg geheel opgeofferd aan tweedehandskleding, waarin naar hartelust wordt gegraaid door allochtonen en autochtonen. De patatboer heeft het drie generaties volgehouden; nu zitten er Marokkanen

De Haagse markt

in. De patat smaakt anders, de kebab zal daar debet aan zijn. De grootste verandering zijn de kramen zelf. De verhuurde houten kramen met hun zeiltjes zijn vervangen door modieuzere exemplaren met een permanente kunststoffen dakbedekking. Er zijn meer afwijkende luxe verkooppunten. De vele standwerkers zijn verdwenen: die hebben een boterham gevonden op braderieën en jaarmarkten.

Wanneer het geen marktdag was, was het terrein een ideale speelplaats. De kramen waren afgebroken en door Jac van Veen naar de opslag gebracht. Met onze steppen en fietsen slalomden we langs de restanten en andere obstakels.

Even ruw waren vaak de mannen die in de Kesslerstichting, het huis van onbehuisden, bivakkeerden. Aan de kant van de Delagoastraat was de entree. De deur ging 's avonds om zeven uur open en voor die tijd verzamelden de mannen zich al. Er waren landlopers bij, rare sujetten, dronken kerels en mannen die heel rustig wachtten tot ze naar binnen mochten. Verschoppelingen van de straat. Ruzies kwamen met de regelmaat van de klok voor. Wij stonden op ons balkonnetje te kijken wat er gebeurde. Een zwerver vloekte als een gek en gooide met zijn klompen. Gelukkig waren er nog weinig auto's op straat. Vermakelijk en triest tegelijk.

Aan de zijde van het Schillenstraatje had de Kesslerstichting grote, blinde muren. Ideaal om te voetballen. En om te gebruiken als tennis-oefenmuur. Heel wat uren heb ik er mijn slagen op geoefend. Tennis was in de zestiger jaren nog steeds een elitaire sport en ik was de enige die er speelde. Alle ruimte. Met collega's van het bedrijf waar ik werkte, Koning en Hartman, hadden we een tennisclubje opgezet. Een paar konden het al, de anderen leerden van elkaar. Mijn intensieve oefeningen op de muur zorgden ervoor, dat ik al snel aardig kon meekomen. In de zomer was de straat op zondagmiddag uitgestorven en hoorde je het plok-plok van de kaatsende ballen. Onze tennisavonden op park Waldeck werden legendarisch. Na het tennis verkasten we met een ploeg naar Scheveningen. Café de Put aan de boulevard, vlak bij het Zwarte Pad, was de plek waar we tot diep in de nacht zaten. Wim en Astrid de Vries, Marina van de Rassel, Hora Lameijn, Hetty Raydt. Olga Kraaijenveld was de ster. Niet op het veld, wel in de kroeg. Zij frequenteerde de Put regelmatig en had er zelfs een eigen glas. Olga was een moderne, mooie vrouw met het haar hoog opgestoken, secretaresse op de verkoopafdeling Componenten. Haar vader was eigenaar van de zaak in speedboten en buitenboordmotoren aan de Apeldoorn-

Huis van onbehuisden

Tennis

selaan. Zij reed in een twoseater BMW-tje en woonde op de Paul Krugerlaan, vlak bij de Loosduinsekade. Olga had alle aandacht van de mannen in de Put. Maar hoe vervelend voor al die kerels, als bleek dat wij na afloop samen met haar autootje naar huis reden. Ze stikten bijkans van jaloezie. Olga zette mij in de 1ste Pietersburgstraat af en was zelf ook binnen een paar minuten thuis. Ze kon die mannen prima om haar vinger winden, maar ik was uiteindelijk haar redding in de nacht. De beginselen van het tennis leerden we elkaar aan. Heel vervelend voor latere tennisleraren die trachtten al die vreemde capriolen af te leren. Rinus Buytelaar, jarenlang Nederlands tenniskampioen en goede vriend, heeft het spel naar een acceptabel niveau getild. Ik heb echter nooit van hem kunnen winnen. Ook al loopt hij nu tegen de tachtig.

Ik sta op wacht

In de tijd dat wij op zondagmiddag nog warm aten, ging na afloop van de maaltijd de radio aan. Er was dan een programma waarbij mijn zusters aan het toestel gekluisterd zaten. Het ging over soldaten die de groeten aan huis konden doen. De vrijers van Dicky en Tiny zaten beiden in militaire dienst en bij de song “Ik sta op wacht en denk aan jou” zongen ze om het hardst mee. Nog net geen tranen met tuiten. Nederlandse militairen lagen gelegerd in La Cortina in Frankrijk. Johnny Kraaykamp en Rijk de Gooijer hadden er een grote hit over. Onze radio was zogenaamde distributie. Via de kabel kwam het geluid in huis. Een grote bakelieten draaiknop aan de wand voor de verschillende zenders. Het waren er geloof ik drie of vier. De kwaliteit was voortreffelijk. Dat vond ook buurman Verver, die graag via onze radio klassieke muziek opnam. Een grote Grundig bandrecorder werd aangesloten en stond in de kamer op te nemen. Dat had niet altijd iedereen in de gaten. Met een draai aan de knop werd aan het “kattengejank” een einde gemaakt en stond er populaire muziek op de band. Tot groot verdriet van de buurman die zijn klassieke opname de mist in zag gaan.

Henk bij de Mariniers

Henk werd ingedeeld bij de koksopleiding van de mariniers. Na opleidingen in Rotterdam en Doorn was er sprake van dat hij uitgezonden zou worden naar Nederlands Nieuw Guinea (1962). Hij en de familie waren daar niet zo van gecharmeerd. Ver weg in een land met schermutselingen. Kennedy zorgde ervoor dat Nederland afstand deed van het overzeese gebiedsdeel ten gunste van Indonesië. Minister Luns haalde bakzeil. Soekarno was in zijn nopjes. Evenals Henk. Vanzelfsprekend was mijn moeder ongerust dat hij naar de Oost moest.

Gedurende de politionele acties in Indonesië na de Tweede Wereldoorlog zijn heel wat mensen omgekomen.

In penibele situaties kon mijn moeder koel en berekenend reageren. Ze was geen paniekzaaister. Alleen bij onweer veranderde ze op slag. Waarschijnlijk een overblijfsel uit de tijd dat we in Apeldoorn woonden en regelmatig de bliksem insloeg. Wanneer het onweerde werden wij uit bed gehaald en moesten we ons aankleden. We zaten dan suf van de slaap in de woonkamer. Zij ernaast met een kistje met de belangrijkste papieren op schoot. Mocht de bliksem inslaan, dan konden we snel naar buiten. Bij het raam staan wanneer het bliksemde was eveneens taboe. Dat vond ze gevaarlijk, het trok de bliksem alleen maar aan. Wanneer het onweer overtrok, konden we ons uitkleden en verder gaan slapen. Minder problemen had ze met een totale zonsverduistering. Met fotonegatieven gewapend wachtten we op het moment dat de maan tussen de aarde en de zon schoof. Voor het raam stonden we ons te vergapen aan dit natuurverschijnsel, een negatief ter bescherming van de ogen. We kregen zelfs vrij van school om het te kunnen waarnemen.

Onweer

Koninginnedag op 30 april was feest. Per bus arriveerden opa en opoe Put uit Apeldoorn. Zij waren een dagje uit met de bejaarden. De bus arriveerde op het Malieveld, waar wij reeds stonden te wachten. Zij op hun paasbest, in stemmig zwart. Opa met pet. Zij lieten het bejaarden-uitje voor wat het was en gezamenlijk gingen we de stad in. Allereerst kijken naar de gouden koets, zwaaien naar de koningin, even over de kermis en vervolgens naar huis. Het was een combinatie van Koninginnedag en de verjaardag van mijn vader die een dag eerder jarig was geweest. Voor ons waren er kleine cadeautjes en munten voor de spaarpot. Ik had een blikken geval in de vorm van een huisje; er stak een lipje uit, waarop je het geldstuk legde en met een druk op de knop floepte het muntje naar binnen. Met een sleuteltje kon je het huisje openen om de munten eruit te halen. Dat bewaarde mijn moeder op een geheim plekje. 's Avonds moesten opa en opoe weer op tijd bij de bus zijn voor de terugreis. Mijn grootmoeder leed aan bloedarmoede; de hele dag door nuttigde zij stukjes gebakken lever om aan te sterken. 's Morgens bakte zij de lever en sneed deze in stukjes, die in een vetvrij papiertje werden verpakt. Regelmatig dook zij in haar tas om een stukje op te diepen. Tegen de avond was het pakje leeg. Tijd om terug te keren naar Apeldoorn.

Koninginnedagen

Johannes Bernardus Put

Op de fiets naar Apeldoorn

Ik was ook graag bij hen in Apeldoorn. Ik was genoemd naar mijn grootvader, Johannes Bernardus, hetgeen een geboortekaartje opleverde, een ongekennde luxe in die tijd. Mijn broer en zusters kwamen er minder bedeed vanaf. In de vakantieperiode logeerde ik vaak aan de 1ste Sluisweg. Soms reed ik mee met oom Maas van VanGelder&Zn. Ik zie nog de luxe van het truckerscafé bij Hoevelaken waar dikke pannenkoeken werden geserveerd. Ook heb ik de reis van Den Haag naar Apeldoorn achterop de brommer gemaakt. Samen met Roelie. Een lange zit, die halverwege werd veraangenaamd door colaatjes bij The Spitfire, een uitspanning bij Soesterberg. En ik heb nog eens het hele stuk gefietst, samen met neef Henk die in Den Haag had gelogeed. 's Morgens vroeg op pad en voor het donker in Apeldoorn, dat ging makkelijk. Het huis van opa Put had een grote zolder waar van alles was te beleven. Oude kleding en hoedendozen, stapels Eva's, Margrieten en andere tijdschriften; aan de wanden hingen lange rijen verdroogde tabaksbladeren. In de oorlog verbouwde mijn opa zelf tabak in de tuin achter het huis en hing die op zolder te drogen. Als je er tegenaan stootte verpulverden de bladeren in een bruine wolk. Daar lagen de familiebijbels uit 1756 met nog oudere, ingebonden gravures. Twee dikke delen. Ik trok ze dicht bij het kleine raam en kon er uren in bladeren. Toen mijn grootvader in 1958 overleed, heb ik ze van mijn grootmoeder gekregen; ik was naar hem vernoemd en had er ook interesse in. Ik heb mijn grootvader dus maar kort gekend: een rustige man die thuis veel aan het lezen was. Hij was smid en kwam zwart thuis. In de deel stond een emailen teiltje met groene zeep, gemengd met scherp zand. Daarmee waste hij zich, het boende alle vuil weg. Als ik ermee schoongeboend werd, deed het ongemeen pijn. Op het land achter het huis werden kippen gehouden, wat de geweldige luxe met zich meebracht, dat er elke ochtend eieren bij het ontbijt waren. De meeste eieren werden verkocht aan de eierboer, een mooie bijverdienste. Op het land verbouwde hij alles wat een gezin maar nodig had, met als extra's struiken met aalbessen, zwarte bessen en kruisbessen. Als ze rijp waren, kon je je gang gaan. Van de zwarte bessen maakte mijn grootmoeder brandewijn. De uitgeperste velletjes gingen naar de kippen, die stomdronken tegen elkaar op liepen.

Een spoeltoilet ontbrak. Achter het huis was de plee, een hokje met een stevige zitbank waarin een gat, afgedicht met houten deksel. Daar deed je je behoeften. Als klein jochie hield ik me altijd stevig vast. Ik wilde niet in dat gat vallen. Eens in de zoveel tijd werd de beerput geleegd om over het land te worden uitgestort. Ecologie ten top.

In Apeldoorn was je toch een vreemde; je logeerde bij familie, bleef daar in de buurt en hoewel ik mezelf altijd aardig amuseerde, was er niet zo heel erg veel te beleven.

Toen ik een jaar of achttien was, verbleef ik nog wel eens een korte tijd bij opoe Put. Ze was voor velen lastig, maar ik kon goed met haar overweg. In die tijd ging ik regelmatig langs bij de kunstschilder Theo Jansen, die met zijn vrouw en zoon in huis had gewoond bij tante Sannie en oom Aart. Hij was een Limburger, een kunstenaar, een veel-schilder. Hij maakte per dag minstens tien schilderijen met hetzelfde onderwerp: bosgezichten, alpenlandschappen, waterpartijen. Al die werken gingen naar Amerika. Hij signeerde series telkens met een andere naam, een grote Hollandse meester. In feite was hij een begenadigd kunstenaar, zijn vrije werk was niet mis. Maar hij moest veel bijeen schilderen om zijn gehandicapte zoon en ziekelijke vrouw een goed leven te kunnen garanderen. Hij schilderde consequent twee identieke werken naast elkaar op de ezel. Zijn palet was geraffineerd opgebouwd, precies afgestemd op het genre dat hij aan het schilderen was. Hij had penselen in bepaalde vormen geknipt, die hij maar even in de verf hoefde te dopen om bijvoorbeeld een complete boom neer te zetten. Van hem leerde ik dat er geen blauwen in het water en de lucht hoefden te zitten. Hij mengde witten met een weinig chromaatroen, en dat was de opbouw van zijn vijvers en wolkenpartijen. Ik heb nog eens een serie van honderden doekjes voor hem in de luchtjes en watertjes gezet. Hij gaf aan welke delen van het doek moesten worden beschilderd, ik maakte ze aan de lopende band. Op goedkope kwaliteit Belgisch linnen, niet gespijkerd maar geniet. Dat zag toch niemand. Zijn agent timmerde er een Hollands lijstje omheen en de Amerikanen waren er blij mee. Vaak heb ik zijn ijzige alpenbergen bestudeerd en het is onbegrijpelijk hoe hij met een paar streken perfecte ijsformaties neerzette. Duizenden malen moet hij hetzelfde hebben gedaan, hij wist precies wat hij met verf kon doen. Als hij alleen maar vrij werk had kunnen maken, was hij misschien wel een groot kunstenaar geworden. Wat hij nu maakte, werd niet beschouwd als kunst.

**Theo Jansen,
kunstschilder**

Terug in Den Haag was ik altijd weer blij een puddingstukje bij bakkerij Steenbeek in de Bloemfonteinstraat te scoren, een plak kaas bij kaasboer Van der Laan of een stuk worst bij slagerij Van der Kleij, beide aan de Kempstraat. Als kind kreeg je overal wat toegestopt en was het geen straf om de boodschappen te doen. Bij onze vaste kruidenier Kasteleijn op de hoek van de Delagoastraat en de Vaalrivierstraat

**Boodschappen
doen**

Kijken doe je met je ogen

hadden we een zogenaamd opschrijfboekje. Het lag op een vaste plaats in de keuken. Mijn moeder schreef in haar keurige handschrift op wat nodig was, het boekje gaf je af en de waren kon je mee naar huis nemen. Eens in de week werden de boodschappen opgeteld en afgerekend. Het assortiment van een kruidenierswinkel leek niet in de verste verte op het assortiment dat nu in de supermarkt is te verkrijgen. De achterwand van Kasteleijns winkel bestond uit houten rekken die gevuld waren met de meest noodzakelijke producten. Links de etenswaren, aan de andere kant de zeeproducten. De verpakkingen waren wat grauw, bijna alle van papier of karton. Plastic werd nog niet toegepast. Kaas en worst werden ter plekke gesneden. Niets was nog voorverpakt. Mijn moeder was geen prater in de winkel, zij uitte haar beleefdheden en hield verder haar mond. Voor anderen was de winkel een uitlaatklep; naar menig verhaal van buurtbewoners heb ik met verbijstering en grote interesse staan luisteren. Familiekwesties, roddel en achterklap kwamen alle aan de orde.

Mijn moeder had er ook een hekel aan als wij winkelproducten in onze handen namen. “Kijken doe je met je ogen”, was haar motto. Dat gold zeker bij de warenhuizen in het centrum. Alles glom en blonk ons tegemoet, maar daar bleven we gewoonlijk met onze tengels vanaf. Het is voor haar later een bijzondere gewaarwording geweest toen Marokkanen en Turken op de Haagse markt de producten betastten en uitzochten en de marktkooplieden daar genoeg mee namen. Alle winkels die ik opsomde zijn uit beeld verdwenen, net zoals drogist De Salamander, de Indische toko Katjang (van de moeder van Theo van Oosterom, zoals ik later van hem hoorde) en de befaamde broodjeswinkel van Dopmeijer. Alleen de apotheek in de Kempstraat en de zaadwinkel van De Swart in de Schalkburgerstraat zitten na vijftig jaar nog op dezelfde plek.

Naar Koning en Hartman

Ik beschouw de overgang van de hbs naar het bedrijf Koning en Hartman in 1964 als het moment dat mijn wereld groter werd. Het Transvaalkwartier was tot dan toe het terrein waar de meeste activiteiten zich afspeelden of waren gerelateerd. In Apeldoorn woonde de familie, het Duitse Münster van Tante Dik en oom Helmut was eveneens getrouwd, tante Nans vertelde over haar reis naar Canada, Tiny en Gerrit stuurden kaarten van het Lago Maggiore. Dicky en Jan gingen naar Valkenburg. Henk vertrok naar Groningen. Henk werkte in het Badhotel in Scheveningen en kwam er Sienie Hilgenga uit Groningen tegen. Daar trok hij met haar ook naar toe. Hij heeft jaren gewerkt in de horeca in Stadskanaal, de stad Groningen, Pekela, afgewisseld met een aantal jaren als kok op de grote vaart. Sienie en hun dochtertje Henriëtte konden mee. Toen hun zoon Roelof werd geboren, waren ze alweer aan de wal.

Mijn moeder voelde zich zeer senang in haar eigen, beschermde wereldje en vond het ronduit vervelend, als ik iemand onaangekondigd mee naar huis nam. Dus gebeurde het ook niet al te vaak. Tot Jacobine van Gasteren er ineens was.

Den Haag wordt groter

Statige Jacobine was telg uit een beroemd film- en toneelspelersgeslacht, werkte als receptioniste bij Koning en Hartman en vond het balkonnetje bij ons huis ééénig. Mijn moeder en Roelie vonden het maar een enorme aanstelster. Ik ging met haar naar een voorstelling van Wim Sonneveld in het Scheveningse Palais de Dance. Ina van Faassen en Willem Nijholt speelden ook in de show. Na afloop met de tram naar huis. We kregen ergens onenigheid over en zaten zwijgend naar buiten te staren. Jacobine woonde op kamers in de Gaarde. Nou ja kamers, een kamertje van drie bij drie, bij een gezin waarvan de man haar probeerde lastig te vallen. Dat zou ik wel eens opknappen. Avonden zat ik bij haar op haar kamer om hem het idee te geven dat ik haar vaste vriend was. Er was echter helemaal niks vast. Ze was origineel, mooi en leuk. En een ongelooflijke, heerlijke flirt.

In de straat

De families in de 1ste Pietersburgstraat, Makkinje, Van Onselen, Jacobs, Kettenis, Verver, Borgdorf en al die anderen leefden in harmonie. Enig

afwijkend gedrag werd getolereerd, maar werd binnen de muren van ons huis hevig becommentarieerd. Zoals bijvoorbeeld de moeder van Rinus, die de godganse dag op haar dikke onderarmen uit het raam op de eerste etage hing. Ze wist precies wat er gebeurde in de straat, groette je van bovenaf. Mijn moeder moest er niks van hebben wanneer ze een praatje met haar probeerde aan te knopen. Ze liep gauw door. Vanaf ons achterbalkon keken we op de huizen van de 2de Pietersburgstraat. Daar woonde het “schreeuwvrouw”, een vergelijkbaar exemplaar dat een ongelooflijke stem opzette als ze haar jongens riep. Buurvrouw Borgdorf was meer haar type, zij liep mank en ging haar eigen gang met haar gezin. Mijn moeder bleef met haar contact houden, ook toen beiden allang niet meer in de 1ste Pietersburgstraat woonden.

In feite leefden mijn ouders met de kinderen in een plezierig harmonie-model. Natuurlijk viel er wel eens een hard woord, werd er gekissebist. Mijn vader en moeder zullen het zeker over zaken niet met elkaar eens geweest zijn, maar dit hielden zij voor de kinderen goed verstoep. Ik heb ze nooit echt ruzie horen maken. Een keer schoot mijn moeder uit haar slof toen mijn vader met een slok teveel op thuiskwam. Er was een feestje geweest op Ypenburg. Hij was erg vrolijk, maar werd door mijn moeder onvoorwaardelijk naar de slaapkamer gebonjourd. Daar kon hij z'n roes uitslapen. Vond mijn vader een keer, dat ze onredelijk was, dan maakte hij zich er vanaf mijn zijn standaard opmerking “Lek mie de konte” en verdween in z'n werkkast. Uit zicht. Dat ging op z'n Apeldoorns, het dialect dat mij moeder trouwens altijd is blijven spreken. Kinderen die bij ons thuis kwamen, vroegen ook altijd waarom ze zo gek sprak. De slaapkamer van mijn ouders was een soort heilige plek in huis. Wanneer je daar binnenliep, dan stond mijn moeder al gauw in de deuropening en vroeg “Wat heb je daar te zoeken?”. Je had er niks te zoeken, je was er gewoon binnengewandeld, je van geen kwaad bewust en dat had je ook niet in de zin. Zij was een schat van een vrouw, maar in beginsel echter wantrouwend, een ergerlijk trekje van de Veluwe. Je hoorde gewoonweg niet in die slaapkamer, daar had je niks te zoeken. Dat kon tot ergerlijke situaties leiden. Hun slaapkamer was een stuk groter dan de onze en een deel van onze kleding hing in hun kamer. Mijn vader had daartoe tussen de schoorsteenmantel en de muur een kledingroede gefabriceerd, afgeschermd met een gordijn. Ik was al in de twintig, toen ik op zondagmiddag een bepaald kostuum nodig had. Dat hing daar, achter slot en grendel. Mijn moeder had de gewoonte dat, wanneer ze wegging haar slaapkamerdeur op slot te draaien. Daar stond ik dan: ik was in alle staten

Lek mie de konte

en het is dat mijn vriendin Regina me tegenhield, anders had ik de deur eruit gebeukt.

10x10

Voor het goede doel, de actie 10x10, organiseerden Roelie, een paar vriendjes en ik een filmmiddag en tombola. We haalden honderdveertig gulden op die we trots afdroegen op het stadhuis. En er verscheen een stukje in de krant. In 1958.

Op straat kaartten we met zelfgemaakte spellen van sigarettendoosjes. De vierkante, kartonnen pakjes werden in tweeën geknipt. Lucky Strike, Miss Blanche, Virginia, Chief Whip en het goedkope Silky waren bekende merken. We legden de kaartjes op en wanneer je eenzelfde op de voorganger legde, was dat stapeltje van jou.

De Lach bij de kapper

Bij ijssalon Firenze op de Schalkburgerstraat had je het lekkerste ijs; het nichtje van eigenaar Mario, Laura Barro, leerde mij daar in het Italiaans tot tien tellen. Mijn kapsel kan niet veel indruk op haar hebben gemaakt, dat kwam van een huizenblok verder. Daar zat onze kapper in een sobere zaak met twee stoelen. Op de planchets talloze glimmende potjes, scheerzeep, watertjes, scheerriemen voor het aanzetten van de lange scheermessen. Op zaterdagmiddag kwamen hier de mannen voor hun wekelijkse scheerbeurt. Coupe model bloempot was onvermijdelijk, hoog opgeschoren. Lekker fris. Je wachtte op hoge Gispes stoeltjes. Op tafel De Lach en De Uitkijk, pikante blaadjes. En voor de kinderen een puzzel van zeepfabrikant In de Vergulde Hand in een uitnodigend blik.

Nieuwe fiets

Vanaf augustus '64 elke dag met de fiets naar Loosduinen. Inmiddels was er een moderne Batavus gekomen, aanbetaald met dertig gulden en een wekelijkse afbetaling van een gulden bij Grottendieck op de Nunspeetlaan. Kon je meteen voor een cent je band laten oppompen met een slang uit de muur. Nu ik toch een snelle fiets had, kon ik voor buurman Pronk af en toe de huur ophalen. Hij was Scheveninger van origine en bezat twee huisjes achter de Van Boetzelaerlaan. Aangezien hij reeds op leeftijd was en wat ziekelijk, mocht ik dat belangrijke karwei klaren. Ik moest meteen terug met de somma van twee keer twaalf gulden.

Bedrijf met visie

Aan de Oude Haagweg 42 had Ingenieursbureau Koning en Hartman zojuist domicilie gekozen. Het bedrijf was in '56 opgericht aan de Haagse Zwarteweg, verhuisde naar de J.P. Coenstraat achter het Station Staatsspoor en telde 15 medewerkers. Tijd voor een ietwat royalere behuizing. Dat werd dus de roodbakstenen tuindersvilla in Loosduinen. Ir. Jan Koning en Bob Hartman leerden elkaar in 1953 kennen tijdens de

watersnoodramp. Koning was voor zijn nummer in dienst en Hartman was marineofficier. Zij werkten aan radioverbindingen in de ondergelopen gebieden. Daarna traden zij beiden in dienst bij een bedrijf gespecialiseerd in radiocommunicatieapparatuur, Junta Electric. Willem Nijenhuis was er de financiële man. De eigenaar van Junta zag niets in de toekomst van mobiele radioapparatuur, wat hen drieën ertoe deed besluiten voor zichzelf te beginnen. Zij hadden het goed gezien. Toen ik er kwam werken, werden mobilifoons en portofoons van het Deense fabriek Storno met succes verkocht. En er waren inmiddels andere exclusieve importschappen van meetapparatuur, metaaldetectoren, telexapparatuur en elektronische componenten.

Op de kleine advertentie “pientere medewerker gezocht” reageerde ik. Achter op de bromfiets van mijn vader togen wij naar het sollicitatiegesprek. Koning en Hartman zocht een duvelstoejager, een jonge vent voor het magazijn, de administratie, de expeditie, afijn, voor alle klusjes die op een groeiend bedrijf voorhanden zijn. Nijenhuis kon het prima met mijn vader vinden en begreep mijn achtergrond. Toen mijn vader zei dat ik hier goed zou passen en niet veel hoefde te verdienen, maar wel veel moest leren, viel het kwartje bij Nijenhuis. Voor een bruto-salaris van honderdvijftig gulden bruto in de maand kon ik er beginnen. Met als voorwaarde dat ik in de avonduren naar school zou gaan. Leo Borsboom was hoofd administratie en onder zijn leiding begon ik mijn carrière. Vanaf het eerste moment heb ik het er naar m'n zin gehad. Het was een bedrijf in een groeiende markt met mensen die intelligent en integer waren.

Heel bijzonder was Marie Gregoire. Zij was de schoonmaakster en koffie-juffrouw. Haar propere keukentje was 's morgens het verzamelpunt. Eerst een kop koffie en dan aan het werk. Marie kwam oorspronkelijk uit de Schilderswijk, een heerlijke volkswrouw met een vocabulaire die weinig aan de verbeelding overliet. Zoals zij kon praten over mensen uit haar omgeving, we hingen aan haar lippen. Iedereen had een bijnaam, van 'vliegtuigbouwer' tot 'kuttekijsker'. Haar man Bas werkte aanvankelijk bij Vredestein in Loosduinen; hij kwam later de gelederen versterken als hoofd van de expeditie. Toen het bedrijf verhuisde naar de Koperwerf, vormden zij het conciërge-echtpaar. Op het platte dak van de nieuwbouw was voor hen een kleine villa gebouwd. Wat zich daar allemaal heeft afgespeeld, kan nog een aardig boek vullen. Bijkomstig is dat hun dochter Riek -die ik dus ken sinds 1964- al jarenlang bij mij het huishouden regelt. Ik blijf zodoende aardig op de hoogte van de perikelen van de familie Gregoire.

Bas en Marie

Organisator

Mijn moeder zorgde ervoor, dat ik elke morgen piekfijn naar het werk ging. Ik was nergens vies van en regelde weldra veel meer dan de dingen die mij opgedragen waren. Het bedrijf groeide snel en zo ook mijn werk en verantwoordelijkheden. Het organiseren van alles en nog wat bleek een sterke kant te zijn. Jaarlijkse personeelsuitjes, een voetbaltoernooitje, tennissen, het grote eindejaarsfeest tot en met de complete verhuizing van het toen tachtig personeelsleden tellende bedrijf naar de nieuwbouw aan de Koperwerf op het net ontwikkelde industrieterrein Zichtenburg (1967). Wij waren het eerste bedrijf dat daar bouwde, temidden van weilanden. Ik praatte met de architect, de inrichter van het pand, de leverancier van magazijnstellingen. Vond het prachtig. En zij lieten mij m'n gang gaan. Mijn habitat werd breder. Naast de activiteiten met familie, buurtvriendjes en de CJV onder de Julianakerk, kwamen er veel contacten bij via Koning en Hartman. Met Jan Laarman, hoofd van de expeditie en later van de postkamer, ging ik op pad. Je ging naar Paul van Vliet, Wim Sonneveld, de Haagse Comedie. Naar het nachtconcert van Ramses Shaffy en Liesbeth List in het Circustheater. Veel naar jazz luisteren bij collega Rob den Boer in de Asterstraat, waar we met z'n twintigen op zijn kamertje zaten. Naar de Haagse Jazzclub in een verlaten wasserij aan de Loosduinseweg. Ben Webster, Tete Montulio, Rob Agerbeek, Van der Gaag, vele groten uit de Jazz speelden daar. Als in de Asterstraat het bier op was, togen we naar de Chinees aan de Prinsegracht waar we nog wel een paar kratjes konden krijgen. Avondverkoop was verboden, maar de Chinees nam het niet al te nauw met de strenge winkelsluitingswet. Met de groep rond Rob den Boer naar Op Gouden Wieken in Scheveningen. 's Nachts kattenkwaad uithalen, bij de villa's van de notaris en de dokter de borden verwisselen, op de fiets door de rosse buurten van Den Haag waar nog geen wandelpromenades waren. Op de Grote Markt aan de koffie van 04.00 tot 05.00 uur om daarna weer aan the booz te gaan in de cafes rond de Herman Costerstraat. Op dat uur vertoonden zich al de eerste marktkoopliden. 's Nachts feesten op het strand met grote vuren, gitaren, leuke dames en drank. In de Regentesselaan was een geweldig feest aan de gang; binnen de kortste keren liepen we allemaal naakt. Ik kende niemand, later iedereen. Veel drank, veel gepraat, discussies, flower power. Woodstock, The Beatles, Rolling Stones. Met mijn knalgele, rijk geborduurde overhemd en lange kraagpunten scoorde ik. Rood fluwelen pak of corduroy. Geen schoenen maar laarzen met hoge hakken. Lang haar. Rien Assies, een

Uit in Den Haag

radiotechnicus bij Koning en Hartman, was in zijn vrije tijd manager van de Haagse band Mack. Avond aan avond werd gespeeld in de Galerij op Scheveningen, een duistere tent waar meer bands domicilie hadden. Iets verderop zat Pia Beck met haar club De Vliegende Hollander. Wij behoorden tot de groep rond Mack. Na afloop werd afgezakt in de kroeg tegenover het oude stadhuis aan de Groenmarkt. Daar kwamen de Haagse bands laat in de nacht een afzakkertje halen: TeeSet, The Motions, Golden Earring. Tot diep in de nacht werd gefeest. Velen konden 's morgens uitslapen; ik moest op tijd eruit. Waar ik niks mee had waren de Haagse jeugdgroepen de Plu, de Kikkers, de Magneet. In hun groene legerparka's scheurden ze rond op Puchjes met een vossenbontje op een staak. Een andere groep op Kreidlers, buikschuivers. Nozems met vetkuiven, artistiekelingen met glad naar voren gekamd haar of lang haar tot op de schouders. Meisjes met weelderige rokken of juist straklederen zwarte pakjes. Met sliertig haar of een suikerspin. Omdat ik nooit brommer heb gereden, zal het fenomeen aan me voorbijgegaan zijn. Ze kwamen ook uit andere buurten, meer uit de richting van de Laan van Meerdervoort, De Wildhoef, de Goudenregenstraat, Scheveningen. Bij de bioscopen in de Boekhorststraat stonden de groepen elkaar uit te dagen. Mij kon het niet boeien.

Met collega's van Koning en Hartman kwamen we na een avondje stappen terecht in Ville d' Este, een onvervalste Haagse nachtclub aan het Bleijenburg. Dat was weer een nieuwe ervaring. Ik was nog te jong om aan de bar te mogen zitten, maar als ik me gedeisd hield mocht ik achterin wel meekijken. Ik leerde er in ieder geval dat een piccolootje te duur was om aan te bieden aan het animeermeisje; een biertje trakteren ging nog net. Zij sloeg het af.

Door al deze drukte kwam de avondschoon menige keer in de verdrukking. Toch was ik plichtbewust genoeg om in de Maarsbergenstraat redelijk trouw de school te bezoeken. Ik hield dit twee jaar vol en bleek aan het eind te jong te zijn om het officiële staatsexamen te mogen doen. Daarvoor moest je achttien zijn, ik was pas zeventien.

Kunst bleek de ware passie te zijn. Zoveel mogelijk bezocht ik musea, tentoonstellingen en theater. Pop Art, Op Art en Minimal Art stonden in de belangstelling. Mijn interesse in de oude kunst was over. Haagse galleries hadden goede exposities en kind aan huis werd ik bij Kunsthandel Het Centrum in de Molenstraat. Leo en Truus Lucassen lieten mij kijken naar de Haagse vernieuwers: Jan van Heel, Wim Sinemus, Kees Andrea, Paul Citroen. Ook bezaten zij een mooie collectie van de

Ville d'Este

Kunst, de ware passie

Cobraschilders Appel en Jorn, alsmede van Duitse expressionisten. Kunstenaars en verzamelaars frequenteerden hun galerie. Op gepaste afstand hoorde ik de gesprekken aan over kunst, kunstenaars, schandalen en feesten.

Via Jan van Heel kwam ik in Café De Posthoorn aan het Korte Voorhout eens aan tafel met de grote mannen van de Nieuwe Haagse School: van Hussem, Citroen, Bitter en Roëde. Ik was natuurlijk niks in hun ogen, ik mocht de lege glazen wegbrengen.

Door Jan van Dijk, elektronicus bij Koning en Hartman, kwam ik met jongere kunstenaars in aanraking. Jan studeerde in de avonden op de Vrije Academie in de Gheijnstraat. Eerst vrij werk, later fotografie. Ik ging met hem mee en volgde sessies bij verschillende kunstenaars. Zelfwerkzaamheid was een voorwaarde. Het was er vaak een troep en er was weinig interesse om mij verder te helpen met schilderen. Dat bracht mij naar de Haagse Schilderacademie van Henk Raab in de Valeriusstraat. Daar kon ik naar figuur tekenen en schilderen. Hij was een goede docent, geduldig en ook had hij een goede hand om verbeteringen aan te geven. De sfeer was echter morbide. Er waren vooral ouderen die braaf hun schilderstukjes maakten. Van Raab mocht ik experimenteren met technieken en materialen. Hij liet me vrij en was duidelijk teleurgesteld toen ik hem vertelde dat ik ging stoppen. Ik had genoeg thee geslurpt met medestudenten, die niks op hadden met moderne kunst. Bovendien vonden zij me veel te experimenteel. Al dat gedoe.

Mijn schilderspullen kocht ik tot '70 bij Van der Wiel aan de Hoefkade. Een sleetse winkel waarvan de eigenaar reeds op leeftijd was, een alpinopet en een onberispelijke grijze stofjas droeg. In de etalage stond jaren een doek van korenschoven op het land, breed gepenseeld in felle kleuren. Ineens was de winkel weg; hij heeft het waarschijnlijk niet langer kunnen bolwerken.

Het gat van de deur

Thuis had ik inmiddels enige ruimte om te schilderen. Henk woonde met Sienie in Groningen, mijn drie zusters waren getrouwd. Tiny met Gerrit van Alphen uit Naaldwijk, Dicky met Jan Fransen uit de Bakhuizenstraat en Roelie met Hans Hendriks uit de VandeVeldestraat. Huwelijkspartijen waren er in de Coq d'Or met de bekende conferencier Harry Touw en in de zalen van Crooijmans aan de Steijnlaan. Ik had dus een extra kamer; mijn moeder vond het bovendien gezellig dat ik nog thuis was. Had ze 's morgens nog eens iemand om tegen aan te kletsen en eitjes voor te koken. Dat ik een nachtbraker was, werd me niet altijd in dank afgenomen. Uiteraard waren er meningsverschillen,

maar het ontaardde nimmer in ordinaire ruzies. Er was een tijd dat ik mijn ouders zoveel mogelijk ontliiep en zij mij lieten gaarkoken in mijn sop. Als er weer een knappe discussie was, dan eindigde die meestal met de woorden van mijn vader: “Als je het beter weet, dan is daar het gat van de deur”.

In het voorjaar van '68 kreeg ik bij Koning en Hartman een stevige aanvaring met een oudere collega, van wie ik vond dat hij er helemaal niets van bakte. Ik had gelijk, maar leerde tevens dat je wel eens te jong kunt zijn om gelijk te krijgen. Ik zegde mijn dienstverband op, in september '68 moest ik sowieso in militaire dienst.

Mijn ouders vonden het natuurlijk helemaal niks dat ik had opgezegd. Nu zou ik zeker tot september bij de deur zwalken. Zonder inkomen, zonder verzekering. Ik maakte dat ik snel aan de slag kon bij Bicentra, een dochteronderneming van de Nederlandse Spoorwegen. Groepen vakantiegangers per trein naar Italië, Oostenrijk, Zwitserland en Joegoslavië brengen. Dikke pret was dat. Je organiseerde je helemaal dol. Altijd was er in de nachttreinen wat te beleven. In het buitenland was je een dag vrij en bood mij de gelegenheid steden en musea te bekijken. Genua, Milaan, Rimini, Split, Innsbruck, Basel. Mijn organisatietalent kon ik uitbuiten: er ging in de trein altijd van alles mis dat onmiddellijk opgelost diende te worden. Dat kon ik als de beste.

Op de trein werkten zonderlinge mensen. Zo was er een Duitse kok in de Speisewagen, die 's nachts rechtopzittend aan een tafeltje sliep, zijn koksmuts op. Hij was arts geweest maar door een abortus uit zijn ambt gezet. Zijn aanspreektitel was Herr Doktor. Jarenlang deed hij dit werk al. Daardoor kende hij de eindbestemmingen van de trein door en door. Ik mocht hem graag vergezellen. In Genua liepen we vanaf Brignole naar Prinzipale (twee stations). We passeerden het Straatje van Alles, waar meisjes met een sleutel in de hand ons vriendelijk toelachten. “Hoertjes”, zei hij, “Maar we moeten hier zijn voor de beste restaurantjes”. En die kende hij. Hij struinde de keukens af en in piepkleine trattoria's aten we de lekkerste gerechten. Ook in Innsbruck en München vergezelde ik hem, maar soms ging hij alleen op pad. Dan had hij blijkbaar geen pottenkijker nodig. Met de andere leden van de crew beleefden we ook waanzinnige dingen. Het prachtige Campo-Santo van Genua met zijn marmeren graven en beelden maakten we onveilig. Schande. We hadden er de perfecte plek aan de kust ontdekt waar we konden zwemmen. Links en rechts was het afgeladen met zwemmers, behalve op ons plekje. Totdat iemand ons attendeerde op

Treinen met Bicentra

de trage bruine stroom die hier de stad verliet; we zwommen in de lozing van het riool. Een kerstnachtdienst met kratjes bier in de kerk in München vergeet je ook niet gauw, net zomin als die keer dat we op het perron van Ulm aan het geinen waren en de trein zonder ons vertrok.

Tijdens een wintersportreis zette ik een halve trein af bij het plaatsje Rattenberg-Kramsach in Oostenrijk, een pottenbakkersgehucht waar normaal nooit een trein stopte. In mijn instructies stond duidelijk dat men eruit moest nadat we een tunnel hadden gepasseerd. Alleen, er kwam nog een tunnel. Honderden vakantiegangers hebben er met hun ski's en koffers een dag over gedaan om aan de andere kant van de berg te komen. Ik werd niet ontslagen.

Op de zondagmiddag kwamen we terug uit Italië. Behoorlijk uitgevoond van de lange reis en nachtelijk feestten. Aan de overkant van Station Staatsspoor was café de Uiver, een bruine kroeg met een enorme houten propellor aan de wand. Daar zakten we neer en aten we traditiegetrouw een uitsmijter met rosbief. Manager Van Halem deelde ons in in een nieuw reisschema. Ik was gauw thuis met de bus; de anderen moesten nog het land in: Reiny en Feiny naar Utrecht, Kees naar Amsterdam, Gosling naar Culemborg, Jean naar Maastricht. Na een of twee dagen zagen we elkaar weer voor een volgende trip. Thuis was het douchen geblazen en bekaf het bed in.

In de dagen dat ik niet werkte, lag ik te zonnen op het platte dak. Via het balkon ging ik met een stretcher naar boven. Dicht tegen de schoorsteen lag je uit de wind met een drankje. Lekker lezen, lui zijn.

Militaire dienst

Tegen militaire dienst zag ik niet op. Ik stuurde familie en kennissen een overlijdenskaartje dat ik aan de burgermaatschappij was ontvallen. Dat werd niet door een ieder gewaardeerd. Sommigen schrokken zich rot.

16 September 1968 meldde ik me in Tilburg bij het onderdeel Genie. Daar zat ik verkeerd en werd per drietonner naar Keizersveer gebracht. Naar de pontonniers. Ik was ingedeeld bij de duikers. Ook dat ging niet goed, ik droeg immers een bril. De commandant, kapitein Criens, zat een beetje met mij in zijn maag, vroeg of ik wat voor een rijopleiding voelde. Dat leek me in ieder geval nuttig. Het eerste weekend mocht je niet naar huis; niet erg, want we hadden erg veel lol in de kazerne. Het tweede weekend ging je in je militaire kloffie naar huis. Soldaat, eerste grijs, baret, hoge laarzen. Ik had het gevoel dat de hele buurt naar me keek, toen ik de 1ste Pieterburgstraat in liep. Ik wist

thuis niet hoe snel ik dat uniform moet uittrekken. Mijn moeder vond het me nou net zo goed staan. De vuile was kon ik gelukkig mee naar huis nemen, die waste zij snel in het weekend. Ideaal. Met als bijkomend voordeel dat je niet overal nummertjes in hoefde te naaien. In Oosterhout kreeg ik een ongelukje met de YA314 drietonner. Ik reed een melkkarretje aan puin en zo kwam er een onverwacht einde aan de rijopleiding. Ik was notabene al geslaagd voor de praktijk en met vier tieners voor het theoretische gedeelte. Dat leverde een dag prestatieverlof op, plus het gejoel van de compagnie op de appelplaats.

Achter de officiersmess kon ik schilderen voor een feest. Ik tekende karikaturen van de officieren en organiseerde het feest met twee anderen. Ik werd vrijgesteld van alle dienst en kon naar hartelust klieren en grote omeletten nuttigen in de mess.

In de weekends kwam ik naar huis en zag er mijn buurtgenoten en vrienden van de CJV. Omdat we leeftijdgenoten waren, zaten zij ook in dienst. We frequenteerden -vooral Haagse- gelegenheden. Café De Sport en Café De Stoep bij de Denneweg waren favoriet. Sterke verhalen, opscheppen over veroveringen. Bij De Sport stond uitsmijter Simon met een geweldige baard aan de deur. Was het te druk, dan kwam je niet binnen, tenzij Mabel Bouscholte (ook Bicentra) thuis was die boven het café woonde. Via haar binnentrap kon je alsnog het café insluipen en zag je de Clichémannetjes (Van Kooten en de Bie) op het biljart grappen staan te maken.

Van Keizersveer werd ik overgeplaatst naar Vught bij Den Bosch. Een opleiding op het gebied van onderhoud van materialen. Misschien door mijn ervaring in het magazijn bij Koning en Hartman? Den Bosch was prima, helemaal toen we terugliftten met onze commandant, terwijl we absoluut niet mochten liften. Twee dagen zwaar achter de wacht was de beloning.

In Maarn bracht ik de rest van mijn dienstitijd door. Bijna een jaar. Ik zat ook daar weer ingedeeld bij een verkeerd onderdeel, de Genie 101 Gnlhrstavplcie. Ik kon me melden bij de 102, daar ben ik de hele tijd gedetacheerd geweest.

Kamp Maarn bestond uit houten barakken aan de voet van de Maarnse Berg. De barakken kwam uit Kamp Amersfoort, een doorgangskamp van de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog. Op de wanden kon je her en der nog de inscripties van de gevangenen lezen. Sommige heel aangrijpend.

Commandant Kees Zondervan van de 102 was helemaal ok. Mijn

De Sport en De Stoep

Schildersbent in Maarn

directe baas SMA Jan Mater een toffe vent. Onder zijn supervisie runden Joop Klein en ik de administratie van de kleine compagnie. De sergeant majoor administratie Mater en Joop, die een administratieve opleiding had genoten en een witte streep had, deden het meeste werk; ik regelde het vrije vervoer van de jongens. Een makkie. Meestal was ik te vinden in het naast het kamp gelegen PMT, het protestants militair tehuis. Tafeltennissen, kaarten, Monopoly, Stratego. Tot je erbij neerviel. De tehuisleider Jan Haasjes wist van mijn schilderen en vroeg me een schildersbent op te zetten. Hij zou voor materiaal zorgen. Met een tiental soldaten schilderden en tekenden we 's avonds dat de stukken er vanaf vlogen. Erg leuk, leerzaam en ontspannen. Voor een weeshuis zijn we lang bezig geweest om pinokkio's en dwergen uit te zagen en die te beschilderen. Met drietonners haalden we de weeskinderen naar de kazerne, waar we een ongelooflijk sinterklaasfeest voor hen organiseerden.

Mijn roem van de karikaturen in Keizersveer was me vooruit gesnelde en al gauw werkte ik overdag aan feesten voor de officieren en onderofficieren in de kantine. Ik had de beschikking over gigantische hoeveelheden verf in de kleuren groen en grijs.

Een voetbalwedstrijdje deed me belanden in het militair hospitaal bij Amersfoort. Ik kreeg een mutatie dat ik niet langer op kistjes (hoge laarzen) kon lopen. En ik kon m'n baardje laten staan. Op Zweedse houten slippers met rood leer sjokte ik voort. Van Bicentra kon ik gedaan krijgen dat zij een verzoek stuurden of ik gedurende de weekends de reizen kon oppakken naar Zuid Europa. Ik was bekwaam en onmisbaar. Kapitein Zondervan vond het best. Dat betekende wel dat ik de weekenden nog amper in Den Haag in de 1ste Pietersburgstraat was. Met de vuile was moest ik dat goed plannen.

Sjacheren in sigaretten

Door het reizen vulde ik ook mijn wedde aan. Echt lekker verdiende ik aan de verkoop van sigaretten. In Chiasso, de grensovergang tussen Zwitserland en Italië, kocht ik tien à twaalf sloffen sigaretten. Belastingvrij. Het merk weet ik niet meer. Als grensganger was dat hartstikke verboden; je moest niet gesnapt worden. De sloffen verstopte ik op de bodem van twee vuilnisbakken in het gangpad van de trein, gooide er wat oud papier en rotzooi op en groef het geheel weer op wanneer we op Nederlandse bodem waren. In het kamp verkocht ik de sigaretten aan mijn dienstmaten met een aardige winst. De lol was er vanaf, toen iemand me voor was met the digging up. Weg sigaretten. Verlies.

Op een wintersportreis naar Zell am See ontmoette ik Regina Amden. Zij was afgestudeerd als onderwijzeres, maar vond zich nog te jong om voor de klas te staan. Bij Bicentra had zij een kantoorbaantje gevonden en zij mocht een reisje meemaken. Stapelverliefd werd ik. Ik kuste haar in Saalfelden en terug in de trein. Vele keren.

Na die bewuste reis nam ik haar mee naar huis. 3 maart 1969. Mijn moeder stond net op het punt om te vertrekken naar haar moeder in Apeldoorn. Van schrik -een Surinaamse in een bizarre Bicentra-outfit- bleef ze thuis. Mijn vader sprak me aan toen ik Regina 's avonds op de trein had gezet. Hij had van alles verwacht, maar een donkere vrouw in de familie was toch wel het laatste wat hij kon bedenken. Zij konden het later uitstekend met elkaar vinden.

Mijn militaire diensttijd werd een aaneenschakeling van schilderen, treinreizen, sporten en stappen met de maten. Van echte dienst oefeningen was ik vrijgesteld. Zelfs bij de grote inspectie door een generaal kon ik maar beter wegblijven: een soldaat op rode slippers zou te veel opvallen. Met mijn maten Onno Jaarsveld en John van Rooijen -nu nog steeds goede vrienden- kon ik prima overweg. We kwamen ook bij elkaar over de vloer. In Den Haag, Amsterdam en Rotterdam. Regina en Onno's vriendin Paula Korhonen woonden samen in het huis van Jaap en Tine Back aan het voorname Merwedeplein in Amsterdam. Back was directeur geweest van De Telegraaf en de Marten Toonder Tekenstudio's. Marten Toonder en zijn broer Gerhard waren er dikwijls te gast. Ik heb daar Paula en Onno nog eens geschilderd.

Regina en ik bivakkeerden het ene weekend in Amsterdam en het andere in Den Haag. Dat was een strakke afspraak, die goed liep. Amsterdam hebben we op die manier goed leren kennen; we trokken er van vrijdagavond tot zondagavond op uit. Met Regina's leerlingetjes uit Oud West bezochten we het Stedelijk Museum, een openbaring voor die kinderen. In Amsterdam sliepen we bij elkaar; dat was in Den Haag onmogelijk. Alhoewel mijn ouders heel goed wisten hoe we in Amsterdam met elkaar omgingen, was dat uitgesloten in de 1ste Pietersburgstraat. "Onder mijn dak geen gedonder, jij hebt hier jouw kamer, zij slaapt daar", aldus mijn vader. Regina sliep bij Roelie die toen nog thuis was, ik lag in mijn eigen bed. Op de gang zijn 's nachts heel wat mensen elkaar tegengekomen. In het pikkedonker. Regina, enig kind en alleen in Nederland, vond het gezinsleven plezierig. Zij genoot van de zaterdagavonden, wanneer er veel mensen thuis waren en naar de televisie werd gekeken. Er was altijd wel wat te beleven in ons gezin.

Regina Amden

Na dienst

Ook Den Haag werd goed verkend. Kroeglopen was min of meer voorbij, Regina was daar het type niet voor. We gingen naar kennissen en vrienden, musea, allerlei evenementen en bezienswaardigheden, de bioscoop en het theater.

Frequenter was ik weer in de 1ste Pietersburgstraat na de militaire dienstitijd. Voor de lichte 68-5 schreven Joop Klein en ik een rekest. We konden allen een maand eerder vertrekken. Het Transvaalkwartier –beseft ik- was niet meer de vertrouwde wijk van mijn jeugd. Er was de afgelopen jaren veel veranderd. Een nieuwe snackbar op de hoek, er werden geen schillen meer verhandeld in het Schillenstraatje, families waren verhuisd, andere namen hun plaats in, pakken melk in plaats van flessen, veel meer auto's in de straat, iedereen een televisie, minder verkopers aan de deur, de opkomst van de supermarkt, gasverwarming in plaats van kolen.

Publiciteit Vredestein

Ik startte op 1 januari 1970 bij Vredestein aan de Oude Haagweg op de afdeling communicatie. Ton Janse was hoofd publiciteit en vroeg mij tijdens het sollicitatiegesprek of ik het verschil wist tussen een market manager en een marketing manager. Ik niet. Hij als oud journalist ook niet. Dus werd ik aangenomen. Ik werkte er amper, toen hij me tussen neus en lippen vertelde dat hij een maand later weg zou gaan. Ik moest de boel maar overnemen. De organisatie van Vredesteins stand op de Hannover Messe werd mijn belangrijkste wapenfeit. Ik ervoer de publiciteitsafdeling als onvolwassen en onprofessioneel onder leiding van de overigens zeer voorkomende Jhr. Herman Greve, tevens eigenaar van een aantal nachtclubs in Scheveningen en wereldwijd handelaar in prikkeldraad. Hij liet me vliegen naar Hannover, mijn eerste vliegreis ooit.

Tijdens de voorbereiding van de Vredestein stand ontmoette ik een van de mensen die heel belangrijk zijn geweest in mijn kunstzinnige ontwikkeling: Jacques Thierry, voor iedereen ome Koos. Koos was binnenhuisarchitect, standontwerper, kleurfanaat, filmer, designer, tekenaar en een fervent zeiler. Wat hij ook ontwierp of maakte, hij ging net zo lang door tot het goed was. Hij kon een ontwerp, waar hij dagenlang aan had zitten werken, ineen frommelen en opnieuw beginnen. Nieuwe inzichten, nieuwe ideeën. Overdag was hij en route bij klanten, in de avondlijke en nachtelijke uren kon je hem in de Fuutlaan vinden, gebogen over zijn tekentafel. Over vele vormen van kunst hebben we gepraat. Niet altijd waren we het met elkaar eens. Van hem heb ik heel

veel mogen leren. Hij gaf mij de ruimte om mijn ideeën met die van hem te matchen. Daaruit zijn baanbrekende en spraakmakende objecten ontstaan. Zijn neef, John Hopman, runde een decoratiebedrijf en werkte de schetsen van Thierry uit. Uit zijn studio zijn magnifieke dingen gekomen. Wat eigenlijk niet kon, werd toch gemaakt. Op de raarste momenten stonden we te experimenteren. We scoorden er enorm mee, vooral in de tijd dat ik bij Koning en Hartman verantwoordelijk was voor de publiciteit.

Vredestein lag niet zover vandaan bij Koning en Hartman aan de Koperwerf. Tussen de middag liep ik er binnen en directiesecretaresse Judy Bakker vertelde dat men nu met meer dan honderd medewerkers groot genoeg was voor een publiciteitsafdeling. Ik sprak daarover met Bob Hartman, evenals over mijn vertrek indertijd. Ik was aangenomen. 1 Mei 1970 was ik weer terug op het honk. Publiciteit was een opkomend discipline. Door zelfstudie en allerlei cursussen kreeg ik het metier aardig onder de knie. Groot voorbeeld was Ton Weimar, die met Hanny Lamers het publiciteitsbureau Admail in Scheveningen had. Ton was een vriend van Jan Koning en had zijn sporen verdiend in de reclame; hij was een grote jongen in het vak en een goede mentor. Aanvankelijk had ik het idee 's avonds naar de kunstacademie te gaan. Dat was zwaar, vijf dagen in de week. Ik heb een aantal lessen gevolgd, maar zag dat ik dit niet kon combineren met mijn job. Een van de docenten adviseerde mij eens met Jan van Heel te gaan praten. Hij zag dat ik snel wilde werken met resultaat. Van Heel was zo'n schilder. Ik ben in zijn atelier terechtgekomen waar ik kon werken wanneer het mij uitkwam. Ik begon eveneens snel aan opleidingen marketing en reclame. Ik denk dat ik een van de weinigen ben die ooit het staatsdiploma Marketing heeft behaald, een geheel nieuwe studie, die al spoedig door andere instituten werd overgenomen.

Koning en Hartman groeide als kool en werd de belangrijkste leverancier van elektronische systemen en componenten in Nederland. Dag en nacht was ik bezig, er was veel werk aan de winkel. Ik runde de publiciteitsafdeling alleen en schakelde Judy Bakker, de directiesecretaresse, in voor allerlei werkzaamheden. Dat tijdsbeslag werd de directie te gortig en men besloot dat het beter was dat ik zelf een medewerkster kreeg. Toen dit werd meegedeeld, had ik een visioen van een slanke, hoogblonde dame op hoge hakken. Het werd Fanny Scheepens, in de veertig, gescheiden, twee kinderen. Ze was eerder secretaresse geweest van een big boss bij de Shell. Wat een zegen! Zij

**Terug naar
Koning en
Hartman**

leerde mij uiterst effectief werken, te agenderen, boekte afspraken, bereidde vergaderingen voor en correspondeerde vlekkeloos. En ze hield me op het rechte pad.

Leveranciers uit Europa, de USA en Japan kwamen elke dag over de vloer. Ik gaf presentaties en kon naar hartelust experimenteren. Mijn presentaties en cartoons gingen de wereld over. Ik begon te reizen om met leveranciers reclameprojecten op te zetten. Regelmatig aten we met gasten in Den Haag en Amsterdam, waar de Wallen met een bezoek werden vereerd. Mijn talen werden beter en beter, ik moest nu wel.

Behalve een regulier reclamebureau werkte ik met een team van freelancers. De fotografen Jan Lanza, Moot Gerritsen en Hans Abel maakten daar deel van uit. Dirk Dubbeld was een kei wanneer het op drukken aankwam. Ontwerpers, illustratoren, schilders en grafici, ik probeerde het vrije gilde opdrachten toe te schuiven. En hen tegelijkertijd aan deadlines te houden. Als er een cadeautje moest zijn bij de oplevering van een project, dan kon ik een mooie Appel uitzoeken bij Lucassen, of een aardige brons bij Jan van Munster, toen alleen nog gevestigd aan de Emmakade.

Langzaamaan ontgroeide ik het Transvaalkwartier. Ik woonde er nog met mijn ouders, voelde me vertrouwd en veilig, maar was geen deelgenoot meer van wat er gebeurde. Van schilderen en tekenen kwam weinig, zo slorpte het bedrijf mij op. Met collega's Ton Kersbergen en Jan de Gier probeerden we nieuwe marketingtechnieken uit, we kregen van de directie alle ruimte om te experimenteren en ons te manifesteren.

Suriname

Regina en ik maakten in '71 een reis naar Suriname. Ik raakte voor de rest van mijn leven verknocht aan de tropen en het oerwoud. Met korjalen maakten we indrukwekkende tochten over de rivieren en stroomversnellingen, we bezochten indianen- en bosnegerdorpen. Elke ochtend vroeg ging ik erop uit om de witgeschilderde houten huizen van Paramaribo te fotograferen. Duizenden dia's maakte ik met mijn nieuwe Mamyia kleinbeeldcamera, een dure aankoop waar Regina eerst niet zo over te spreken was. Ze was zuinig.

In het voorjaar 1973 nam ik de beslissing uit huis te gaan. Bij mijn ouders groeide het onbegrip over wat ik deed. Waarom moest ik de ene dag naar Londen en de volgende dag naar Kopenhagen, waarom moest ik eten in al die dure restaurants, wat was dat voor een studie Marketing? Wie waren al die zakenpartners? Waarom was ik zo weinig thuis?

Om auto's gaf ik niks. Ik had niet eens een rijbewijs. Met het openbaar vervoer ging ik naar het werk, zo nodig pakte ik de trein of taxi naar andere bestemmingen. Met Ton Kersbergen reed ik op vrijdagavond naar Regina in Amsterdam. Hij was vertegenwoordiger van meet- en testapparatuur en had een auto van de zaak. Een topverkoper en excellente marketeer. Veel projecten deden we samen; vrijdagavond was onze peukavond. Onderweg naar Amsterdam vertelden wij elkaar wat allemaal beter kon. Dat wij het veel beter zouden doen. Hij heeft het later kunnen bewijzen als directeur van Koning en Hartman.

Aan de Loosduinse Hoofdstraat in Loosduinen kon ik een aardig appartement huren. Hartstikke nieuw. Met Regina was de zaak gauw beklonken; zij zou in Den Haag een baan in het onderwijs zoeken. Samen verder.

Thuis vertelde ik van mijn plannen. In feite waren het geen plannen meer, maar was het een vaststaand feit. Zij vonden dat het allemaal wat snel ging, maar supportten mij enorm toen ze eenmaal over de schrik heen waren. In denk ook dat zij blij waren dat ik in Den Haag bleef, een beetje in de buurt. Hun andere zoon was vertrokken naar Groningen en zagen zij niet vaak, alhoewel ze op gezette tijden toch ook naar het hoge noorden trokken.

Weg uit de 1ste Pietersburgstraat, de straat die zo'n belangrijke plek had ingenomen. Waar we woonden, speelden, de knieën kapot vielen, vochten met vriendjes, hinkelden en voetbalden, Sinterklaas vierden, Kerst en nieuwjaar.

Een gelukkige periode. Een harmonieus gezin. Niet kritiekloos, veel humor. Geen luxe, maar genoeg. Aandacht en tijd voor elkaar.

Wat een geluk!

O ja, met rookworst van de Hema, ik zou het bijna vergeten...

Op eigen benen

Nawoord

Tot de renovatie van hun woning eind zeventiger jaren hebben mijn ouders in de 1ste Pietersburgstraat 88 gewoond. Ze gingen voor een jaar naar een wisselwoning in de Potchefstraat. En terug. Naar hun gerenoveerde huis met douche, geiser, centrale verwarming. Alles nieuw.

In 1983 zouden zij verhuizen naar een benedenwoning aan de DelaReyweg. Mijn vader heeft dat niet meer meegemaakt; hij overleed dat jaar, zeventig jaar oud. Mijn moeder werd zesentachtig, zij overleed in 2003. In haar slaap, in haar benedenhuisje in het Transvaalkartier. Daar wilde zij wonen. Nergens anders.

Met mijn ouders heb ik de laatste jaren van hun leven een vertrouwde en leuke band gehad. En fijne dingen met hen kunnen doen. Net zoals mijn zusters en Henk trouwens. Met hun gaat het goed. Zij kregen allen kinderen: Franciska, Natalie, Nicolette, Henriëtte, Roelof, Robin en Renate.

Dicky kwakkelt met haar gezondheid. Haar man Jan Fransen overleed. Ze is nu met Kees Krentz.

Henk en Sienie hebben bijna vijftientig jaar de bistro 't HeuVersloagn in Veelerveen in Oost Groningen gehad. Zij zijn nu uitgewerkt, net zoals de anderen. Ik ben nog bezig.

Met vriendjes en vriendinnetjes uit de straat, van de CJV en van school, heb ik geen contacten meer. Wel met Onno en John uit militaire dienst. Elk jaar zien we elkaar minstens een keer.

Regina en ik kregen in 1975 onze zoon Kaspar. Met vriendin Anissa heeft hij nu een mooie dochter Fara (2006). Regina en ik zijn gescheiden in 1988. We zien elkaar nog regelmatig.

In 2005 brachten Kaspar en ik een bezoek aan oma Amden in Suriname, die zwaar dementeert. Regina verzorgde haar daar. Zij werkt nu weer in Nederland als orthopedagoog.

Het diploma van de middelbare school is er nooit gekomen. Toch studeerde ik verder: marketing, reclame, bedrijfskunde en ik haalde mijn ROTA-erkenning.

Koning en Hartman groeide uit tot een bedrijf met meer dan zeshonderd medewerkers. Ik maakte carrière en werd directeur van Koning en Hartman marketing en reclame BV.

In 1987 startte ik een eigen reclamebureau: Jos van den Berg, bureau voor Industriële Publiciteit. In 1990 kwam Arie Kleijn met zijn expertise op overheids- en consumercommunicatie de zaak versterken. Onder de naam Berg Kleijn Communicatie CV is het nu een van de grotere bureaus in Den Haag.

Hoewel ik altijd ben blijven tekenen en schilderen, heb ik rond 2000 de draad fanatiek opgepakt. Met als resultaat talrijke werken en succesvolle exposities. Ik beschouw mezelf als autodidact, heb zelf de weg moeten zoeken en vinden.

Kunst is de ware passie gebleken. Overal waar ik heb mogen reizen bezocht ik musea en tentoonstellingen. Meer dan tien jaar reis ik regelmatig naar Zuid Oost Azië, met Indonesië als kernland. Uit die gebieden heb ik een verzameling tribal art (etnografica) aangelegd. En uiteraard is er een collectie met werken van hedendaagse kunstenaars.

Jos van den Berg schrijft over de jaren 1953-1973, toen hij woonde in de 1ste Pietersburgstraat in Transvaalkwartier in Den Haag. Over een gewoon gezin in een nette volksbuurt. Zoals er zoveel waren. Het autobiografische verhaal heeft een kop en een staart; maar is geen zuiver chronologische verhandeling. Het is een kijkje in een gezin van zeven personen, school, werk en ontspanning. Hij heeft het spontaan geschreven zonder bronnen te raadplegen, eigenlijk zoals je verhaalt van je jeugd aan vrienden en kennissen. Daardoor is wellicht een naam verkeerd gespeld. Excuus.

1^e Pietersburgstraat